

Jyväskylän yliopisto
Taloustieteiden tiedekunta

**OSAKEYHTIÖMUOTOISEN PERHEYRITYKSEN
VEROTUSKYSYMYKSET SUKUPOLVENVAIHDOKSEN YHTEYDESSÄ
CASE: AHOSEN TAIMISTO OY**

**Laskentatoimen pro gradu –tutkielma
Syksy 2001
Laatija: Jarkko Orjala
Ohjaaja: Pekka Pirinen**

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	6
1.1 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	6
1.2 PERHEYRITYS KÄSITTEENÄ.....	7
1.3 PERHE- JA SUKUYRITYSTEN MÄÄRÄ, TYÖLLISTÄMISVAIKUTUS SEKÄ PERHEYRITTÄMISEN TULEVAISUUDEN NÄKYMIÄ	9
1.4 TUTKIMUSASETELMA SEKÄ TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA RAJAUKSET	11
1.4.1 Case yritys Ahosen Taimisto Oy	11
1.4.2 Ahosen Taimisto Oy:n siirrettävä varallisuus ja siihen liittyviä ongelmia	11
1.4.3 Tutkimuksen tarkoitus sekä rajaukset.....	12
1.4.4 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusote	13
1.5 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET	14
1.6 TUTKIELMAN RAKENNE.....	18
2 SUKUPOLVENVAIHDOKSEN SUUNNITTELUSTA TOTEUTTAMISEEN.....	20
2.1 SUKUPOLVENVAIHDOKSEN MÄÄRITTELY	20
2.2 TAVOITTEENA SUUNNITELMALLISUUS	21
2.3 VAIHDOKSEEN VALMISTAUTUMINEN	24
2.4 PERINTÖ- JA LAHJAVEROVELVOLLISUUS	25
2.4.1 Perintö- ja lahjaverotuksen perusteet	25
2.4.2 Lahjaveron maksuvelvollisuus	26
2.4.3 Perintö- ja lahjaveroveroasteikko PerVL 14§	27
2.4.4 Tavoitteiden ja käytännön ristiriita.....	28
2.4.5 Perintö- ja lahjaverolain vuoden 1996 alusta voimaan tulleet muutokset.....	28
2.4.5.1 Muutoksen taustaa	28
2.4.5.2 Omaisuuden alueellinen ulottuvuus ja erilaiset vakuutuskorvaukset	29
2.4.5.3 Muutos lahjojen yhteen laskemiseen sekä veron kiertämistä ehkäisevä säännös.....	30
2.5 VARALLISUUDEN SIIRRON POHDINTA	30
2.5.1 Osakeyhtiön nettovarallisuus.....	32

2.5.2 Osakkeen matemaattisesta arvosta sekä osakeyhtiön osakkaan pääomatulo- osuuden laskeminen.....	33
2.5.3 Osingonmaksun ja palkanmaksun vertailua	36
2.5.4 Omaisuuden hallintaoikeuden pidättäminen	37
2.5.5 Osingonsaantioikeuden pidättäminen	40
2.4.6 Omaisuuden- ja vallansiirto erillisinä kysymyksinä	41
2.6 SUKUPOLVENVAIHDOSLUOVUTUKSEN RAHOITUSKYSYMYKSET JA NIIDEN SUUNNITTELU	42
2.6.1 Eri rahoitusvaihtoehtoja.....	42
2.6.2 Kauppahinta jätetään korottomaksi velaksi	43
2.7 OMAISUUDEN ARVOSTAMINEN	44
2.7.1 Käyvän arvon –periaate	44
2.7.2 Rahat, talletukset ja arvopaperit.....	46
2.7.3 Kiinteistöt, pelto- ja metsämaat sekä yritysvarallisuuden arvostusperiaatteita... 46	
2.7.4 Perheyhtiön osakkeiden arvostaminen	48
2.8 ARVONLISÄVEROTUS	49
3 SUKUPOLVENVAIHDOKSEN TOTEUTTAMISMALLEJA SEKÄ ERILAISET HUOJENNUSMAHDOLLISUUDET	51
3.1 YLEISTÄ	51
3.2 KAUPPA.....	51
3.3 SUBSTANSSIKAUPPA	53
3.4 LAHJANLUONTEINEN KAUPPA	54
3.5 LAHJA	56
3.6 OMIEN OSAKKEIDEN OSTAMINEN	57
3.6.1 Taustaa	57
3.6.2 Lunastuslauseke	59
3.7 OSAKEPÄÄOMAN KOROTUS	60
3.7.1 Maksullinen uusmerkintä.....	61
3.7.2 Rahastoanti.....	62
3.8 MUITA AVUSTAVIA KEINOJA SIIRTÄÄ YRITYSVARALLISUUTTA JA MUUTA VARALLISUUTTA JATKAJALLE.....	64
3.8.1 Henkivakuutus.....	64

3.8.2 Säästövakuutus.....	65
3.9 SUKUPOLVENVAIHDOSTA KOSKEVA ERITYINEN HUOJENNUSNORMI PERVL:N 55 §	65
3.9.1 Säännöksen taustasta.....	65
3.9.2 PerVL 55 § soveltamisedellytyksiä.....	67
3.9.3 Huojennuksen laskeminen.....	68
3.9.4 PerVL 55 § soveltaminen lahjanluonteisiin kaappoihin	70
3.9.5 Yritysvarallisuuden sukupolvenvaihdostapausten veronkantoajan pidentäminen 56§.....	72
3.9.6 Perintö- ja lahjaveron lykkäys 53 § ja vapautuminen perintöverosta 53 § 3. mom.	73
3.10 ENNAKKORATKAISU VEROTUKSEN POHJANA	73
4 PÄÄTÖKSENTEKOMALLI SEKÄ CASE AHOSEN TAIMISTO OY.....	75
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	82
LÄHTEET	85

TIIVISTELMÄ

OSAKEYHTIÖMUOTOISEN PERHEYRITYKSEN VEROTUSKYSYMYKSET SUKUPOLVENVAIHDOKSEN YHTEYDESSÄ: CASE AHOSEN TAIMISTO OY

Sukupolvenvaihdos on yksi vaikein kompastuskivi perheyritykselle. Lähivuosina lähes 60 000 yritystä suunnittelee toteuttavansa sukupolvenvaihdoksen. Suomea uhkaakin perhe- ja sukuyritysten väheneminen. Ongelmia aiheuttavat perintö- ja lahjaverotus sekä jatkajan löytäminen. Yksi keino parantaa tilannetta on huolellinen verosuunnittelu. Pro gradu -tutkielmani selvittää perhe- ja sukuyritysten sukupolvenvaihdoksen verotusproblematiikkaa. Tutkimuksessani on kohdeyritys, jonka kautta tarkastelen verotusproblematiikkaa. Tarkoitukseni on esittää kohdeyritykselle avustavia päätöksentekomalleja sekä sukupolvenvaihdoksen suunnittelua että toteuttamista varten.

Tutkimukseni noudattaa case -tutkimuksen ominaispiirteitä. Tutkimusotteeni on päätöksentekometodologinen. Tarkoitukseni on vastata, miten pitäisi toimia –kysymykseen. Tutkimusaineisto koostuu perintö- ja lahjaverolaista sekä yhtiöoikeudellisesta laista. Lisäksi käytän hyväksi oikeuskirjallisuudessa esitettyjä kannanottoja, oikeustapauksia ja kohdeyrityksestä saatavia tietoja. Hankin myös verottajan antamia ennakkopäätöksiä ja omaisuuden arvostuslinjauksia.

Tutkimalla perheyritysten sukupolvenvaihdosta poistetaan epätietoisuutta sekä parannetaan lopputulosta. Päätöksentekomallien avulla voidaan toteuttaa suunnitelmallisia sukupolvenvaihdoksia, jotka mahdollistavat paremmat menestymisen mahdollisuudet sekä luopujalle että jatkajalle. Tutkimustulokseni osoittavat, että perintö- ja lahjaverotusta voi ja kannattaa suunnitella. Kuitenkin sukupolvenvaihdos on aina yksittäinen tapahtuma, joten kunkin yrityksen on itse lopullisesti valittava käytettävät vaihtoehdot ja päätavoitteensa. Veroseuraamuksia ei voi kokonaan välttää, mutta niitä voi jaksottaa ja ennen kaikkea ennakoida veroseuraamukset. Sukupolvenvaihdos voidaan huolellisella suunnittelulla toteuttaa ilman yllätyksiä.

Sukupolvenvaihdos, perheyritys, osakeyhtiö, perintö- ja lahjaverotus

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Suomi elää voimakasta taloudellisen kasvun aikaa. Suurten pörssinoteerattujen yritysten ja etenkin teknologiayritysten merkitys koko Suomen kansantalouden kannalta on kasvanut voimakkaasti. Työntekijöiden kokonaismäärällä mitattuna suurin työnantaja Suomessa ovat kuitenkin edelleen perhe- ja sukuyritykset taloudellisen rakenteen hienoisesta uudelleenmuotoutumisesta huolimatta (Yrityksen henkilöstö suuruusluokittain 1998). Tilanteen säilyttämiseksi ennallaan ja jopa parantamiseksi on kuitenkin tehtävä työtä, koska perhe- ja sukuyrityksen omaleimaisuus asettaa myös aivan omanlaisia vaatimuksia yrityselämälle ja lainsäädännölle.

Keskuskauppakamarin mukaan lähivuosina lähes puolet perheyrityksistä tarvitsee jatkajan. Tämä tarkoittaa lähes 60 000 yritystä, joten ongelma on ajankohtainen. Tilanteen ajankohtaisuutta ja ongelmia kuvaa myös se, että Keskuskauppakamarin saamien tietojen mukaan koko Euroopan unionin alueella menetetään vuosittain noin 300 000 työpaikkaa epäonnistuneiden sukupolvenvaihdosten takia. (Keskuskauppakamari 2000.) Pienten- ja keskisuurten yritysten merkitystä Euroopan unionissa kuvaan myös niiden määrä, 18 miljoonaa. Niiden osuus työllisyydestä on 66,2 %. Suurin osa näistä yrityksistä on perhe- tai sukuyrityksiä. (Kyrö, Nurmi & Tikkanen 1999, 74.)

Aiheen ajankohtaisuudesta kertoo myös se, että perintöverotusta ja sukupolvenvaihdoksen ongelmia on käsitelty viime aikoina Euroopan mittakaavassa. Vuonna 1999 perustettiin European Association of Tax Law Professors (EATLP). Sen ensimmäisessä kongressissa kesäkuussa 2000 teemana oli kansainvälinen perintöverotus, jonka tarkoituksena on harmonisoida perintöverotusta Euroopan alueella. (Tikka 2000.) Lisäksi suomalaista perintö- ja lahjaverolakia uudistettiin vuoden 1996 alussa, joten osa aikaisempia tutkimustuloksia vaatii uudelleen tarkastelua.

Perhe- ja sukuyritykset ovat myös huomattavia yhteiskuntamme rahoittajia. Pk-yrityksemme (0-499 henkilöä) maksoivat vuonna 1997 tuloveroina yli 13 miljardia markkaa. Useimmat

näistä firmoista ovat perheyrityksiä. Samana vuonna isot yritykset (500+ henkilöä) maksoivat tuloveroina 11 miljardia eli selvästi vähemmän. Jos otetaan mukaan vielä perheyrityksissä toimivien palkkatuloverot ja sosiaaliturvamaksut, auto- ja polttoaineverot, omistajanvaihdosten aiheuttamat myyntivoitto-, perintö- ja lahjaverot, perheyritysten omistajien varallisuusverot ja pääomatulojen verot, joiden tarkkaa määrää on mahdoton laskea, puhutaan kansantaloutemme tärkeimmästä ”lypsylehmästä”. (Koiranen 2000, 20.)

Kiinnostukseni perheyrityksiin johtuu myös siitä, että olen syntynyt yrittäjäperheeseen. Olen myös tarkkaillut sivusta useita sukupolvenvaihdoksia, eivätkä ne useinkaan tapahdu ongelmitta. Olen myös elänyt maaseudulla, ja siellä jos missään perhe- ja sukuyrittäjäisyys on suuressa roolissa. Maaseudulla havaitsee helposti perheyrittämisen ja varsinkin sukupolvenvaihdoksen vaikeudet: nuoret muuttavat usein opiskeluiden tai töiden perässä kaupunkiin, minkä vuoksi maatiloja ja muita pienyrityksiä lakkautetaan jatkajan puuttuessa. Tästä kaikesta seuraa maaseudulle vaikeita aikoja, koska useinkaan maaseudulta ei löydy työllistävää teollisuutta. Perhe- ja sukuyrittäjäisyys muodostaa maaseudun selkärangan. (ks. esim. Pyykkönen 1998)

1.2 Perheyritys käsitteenä

Perheyritys ei ole yksiselitteinen käsite, vaan se voidaan määritellä eri tavoin. Perheyritys voidaan määritellä esimerkiksi tarkoittamaan yritystä, jossa päätäntävällistä (omistuksesta) vähintään 51 %:ia on keskittynyt yhden perheen käsiin (Laukkanen 1994, 24).

Koiranen (1998, 16) esittää perheyrityksen tavanomaisina piirteinä:

- Perustaja tai myöhemmin hänen perheenjäsenensä on yrityksen vastuullinen johtaja.
- Perustajan perheen/suvun jäseniä on työssä perheyrityksessä.
- Perustaja tai myöhemmin hänen perheensä käyttää enemmistön valtaa yhtiökokouksissa.
- Henkilöstö ja muutkin sidosryhmät mieltävät yrityksen perheyritykseksi.

Määritelmät eivät kuitenkaan ole aukottomia, koska perheyritys voi esimerkiksi olla hyvin vanha ja silloin omistukselliset rakenteet eivät välttämättä ole helposti havaittavissa. Lisäksi osa tutkijoista määrittelee perheyritykseksi vain sellaiset perheyritykset, joilla on takanaan sukupolvenvaihdos. Tällöin perustajasukupolven aikaista toimintaa ei vielä katsottaisi perheyrittämiseksi. (Koiranen 1998, 19.) Jos perheyritystä tarkastellaan viimeisen, jyrkimmän näkökulman mukaan, tulee sukupolvenvaihdos ja sen onnistuminen entistä tärkeämmäksi perheyritykselle.

Koiranen (1998, 19) esittää kokoavan määritelmän perheyrityksestä pyrkien ottamaan huomioon kaikki vaaditut osa-alueet:

Perheyritys on 1) omistukseltaan ja johtamiseltaan yhden perheen/suvun määräysvallassa oleva liiketoiminnallinen kokonaisuus, jossa 2) yhdistyvät vuorovaikutteisesti perhesysteemin ja yrityssysteemin toiminnot ja jossa 3) on tapahtunut, tapahtumassa ja/tai odotetaan tapahtuvaksi sukupolvenvaihdos perheen/suvun jälkikasvun hyväksi.

Koiranen (2000, 33) esittää tarkennetun määritelmää mukailleen edellistä:

Perheyrittäminen on yhden perheen hallitsemaa liiketoimintaa, joka on siirtynyt, parhailtaan siirtyy, tai tulee siirtymään edeltävältä sukupolvelta seuraavalle. Perheyritys, riippumatta yritysmuodosta, on se taloudellinen yksikkö, jossa perheen liiketoiminta tapahtuu ja jossa sovitetaan vuorovaikutteisesti yhteen perhe-elämän, omistuksen ja liiketoiminnan intressejä alati muuttuvissa oloissa.

Kuten edellisistä määritelmistä huomataan, korostuu sukupolvenvaihdos määriteltäessä perheyritystä. Sukupolvenvaihdos on tärkeä vaihe perheyrityksen toiminnassa ja yksi kulmakivi yrityksen tulevaisuudelle.

1.3 Perhe- ja sukuyritysten määrä, työllistämisvaikutus sekä perheyrittämisen tulevaisuuden näkymiä

Tarkkaa perheyrittäjien määrää on vaikea määrittellä, koska "perheyrittäjä" ei ainakaan vielä ole Suomessa tilastollinen käsite virallisessa tilastoinnissa. Mm. Saksassa, joka omaa vahvat perheyrittämisen perinteet, perheyrittäjä on jo tilastollinen käsite. Tilastoinnin puutteesta huolimatta perheyrittämisen juuret Suomessa ovat hyvin vanhat. Suomen vanhin edelleen toimiva yritys on perheyrittäjä, vuonna 1642 Ruotsi-Suomeen perustettu Frenckelin kirjapaino. Kirjapainon osti suvulle 1700-luvun puolivälissä Johan Christoph Frenckell, ja se toimii tällä hetkellä jo yhdeksännessä polvessa. (Koiranen 1998, 8; 2000, 23.)

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa perheyrittäjät työllistävät yli puolet työvoimasta, jos mukaan lasketaan omistajien omat työpaikat, suku-, perhe- ja yksinyrittäjien sekä suku- ja perhetilojen työpaikat. Kaikista yrityksistä arvioidaan noin 68 prosenttia olevan perheyrittäjä. Pienet ja keskisuuret yritykset jaetaan yleensä kolmeen luokkaan. Suomessa suurin osa perheyrittäjistä kuuluu ensimmäiseen luokkaan. Näitä pieniä ensimmäiseen luokkaan kuuluvia, 0-9 henkilöä työllistäviä yrityksiä kutsutaan mikrokokoisiksi yrityksiksi. Toisen luokan, 10-49 henkilöä työllistäviä yrityksiä kutsutaan pieniksi yrityksiksi ja kolmannen luokan, 50-249 henkilöä työllistäviä keskisuuriksi yrityksiksi. Jaottelu perustuu Euroopan Unionin luokitukseen. Yleisesti, ainakin Suomessa, keskisuuriksi yrityksiksi luetaan myös 249-499 henkilöä työllistävät yritykset. (Vallin 2000.)

Mikrokokoiset yritykset työllistivät Suomen työvoimasta vuonna 1998 yhteensä 315 033 työpaikkaa, joka on reilut 25 % työvoimasta. Lukumäärältään mikrokokoiset yritykset ovat kuitenkin selvästi suurin luokka, yhteensä 204 788 yritystä. Tämä on yritysten kokonaismäärästä 93 % . Jos lasketaan yhteen kaikki kolme pienten ja keskisuurten yritysten luokkaa, yritysten määrä on jo yli 99 % kokonaismäärästä ja henkilöstön määrä on noin 68 % kokonaismäärästä. (Yrityksen henkilöstö suuruusluokittain 1998.)

Viiden sadan suurimman yrityksenkin joukosta löytyy vielä yli 100 suvun tai perheen hallitsemaa yritystä. Suomessa isoja perheyrittäjiä ovat mm. Ahlström ja Hartwall. Maailmalta löytyy sellaisia nimiä kuin Fiat ja Mars. (Talouselämä 2000; Koiranen 1998, 8.)

Edellä mainitut luvut kertovat, että perhe- ja sukuyrityksillä on suuri merkitys Suomen kansantaloudelle. Perhe- ja sukuyritysten voimakkaan aseman ylläpitämiseksi ja sen kasvattamiseksi on kuitenkin tehtävä työtä, koska joustamattoman verotuksen takia Suomea uhkaa perhe- ja sukuyritysten väheneminen.

Tilintarkastusketju Grant Thorntonin Euroopan mittakaavassa toteuttaman kyselyn mukaan vain 22 prosenttia suomalaisista pk-yrityksen omistajista aikoo siirtää yrityksensä seuraavalle sukupolvelle. Luku on läntisen Euroopan alhaisin. Toista ääripäätä edustaa mm. Saksa, jossa reilusti yli puolet aikoo siirtää yrityksensä pojille ja tyttärille. Saksassa onkin vahva ja kestävä perheyrittämisen perinne, joka myös Suomeen olisi luotava. (Talouselämä 1998, 21.) Yksi tärkeimpiä keinoja on yrityksen sukupolvenvaihdon suunnittelu, ja etenkin verosuunnittelu, joka tähtää kokonaisverojen minimointiin luovuttajan, jatkajan ja yrityksen kannalta.

Laukkanen (1994, 1) ilmaisee sukupolvenvaihdon problematiikkaa hyvin:

”Sukupolvenvaihdos on tapahtumana yksittäiselle yritykselle erittäin merkityksellinen. Siinä eivät joudu tulikokeeseen vain yrityksen jatkuvuus ja menestyminen tulevaisuudessa, vaan prosessi saattaa vaikuttaa myös siihen osallistuvien ihmisten henkilökohtaisiin suhteisiin. Sukupolvenvaihdosprosessissa joudutaan ottamaan kantaa useisiin erilaisiin ongelmiin: verotukseen, muihin taloudellisiin näkökohtiin, yrityksen sidosryhmäsuhteisiin, johtamistyyliin, vallan siirtoon ja omistusjärjestelyihin.”

Yksi suurimpia ongelmia perheyrittäjien olemassaololle on siis sukupolvenvaihdos. Sukupolvenvaihdoksessa suurimpia ongelmia keskuskauppakamarin tekemän kyselyn mukaan on jatkajan löytäminen sekä verotus (Keskuskauppakamari 2000).

1.4 Tutkimusasetelma sekä tutkimuksen tarkoitus ja rajaukset

1.4.1 Case yritys Ahosen Taimisto Oy

Ahosen Taimisto aloitti toimintansa Karstulassa vuonna 1951. Kasvien lisäys ja kasvatus aloitettiin puolen hehtaarin peltoalueella. Alkuvuodet yritys toimi lähes yksinomaan perheen voimin. Nyt taimistolla on peltoa 40 hehtaaria, lämmitettävä kasvihuone ja muutamia muovihuoneita lisäksi. Työvoimaa on kesäaikaan noin 50 henkilöä. Talviaikaan taimisto työllistää oman perheen lisäksi noin 5 ulkopuolista. Vuonna 1984 taimisto muutti yhtiömuotonsa osakeyhtiöksi, jolloin pääomistajiksi tulivat Paavo ja Salme Ahonen. Vuonna 1995 toteutettiin ensimmäinen sukupolvenvaihdosta enteilevä osakkeiden jakaminen lapsille. Taimistolla on kaikkiaan 37 osaketta nimellisarvoltaan 5 000 markkaa. Osakkaiksi tulivat tällöin myös perheen lapset Pertti (7 osaketta), Ari (7 osaketta) ja Helena Ahonen-Tarkiainen (4 osaketta). Paavo ja Salme Ahoselle jäi näin ollen 19 osaketta. Perheellä on taimiston yhteydessä maatila, joka vuokraa taimiston käyttöön peltoja. Osa taimiston käyttämistä rakennuksista on maatilan, kun taas osan tuotantorakennuksista omistaa taimisto.

1.4.2 Ahosen Taimisto Oy:n siirrettävä varallisuus ja siihen liittyviä ongelmia

Tutkimukseni kohdeyrityksenä oleva perheyritys Ahosen Taimisto Oy on siis suunnittelemassa sukupolvenvaihdoksen toteuttamista, mutta useat epäselvyydet ja ongelmat verotuksen kanssa ovat vaikeuttaneet sen toteuttamista. Omaisuuden ja osakeyhtiön osakkeiden arvostaminen käypään arvoon muodostaa taimistolle erityisen ongelman taimiston syrjäisen sijainnin takia. Verottaja arvostaa tuotantorakennukset hyvin korkeaan käypään arvoon, vaikka syrjäisen sijainnin takia rakennusten realisoiminen olisi lähes mahdotonta. Siirtyvään omaisuuteen sisältyy myös asuinrakennuksia, joiden käypä arvo on korkea sijaintiinsa nähden. Taimiston osakkeiden verotusarvo on myös hyvin korkea, ja sen takia menetetään mm. perintöverolain 55§:n mukainen kauppahinnan huojennus. Siirrettävään yritysvaarallisuuteen kuuluu lisäksi kaksi maatilaa sekä runsaasti metsämaata, jotka myös osaltaan nostavat siirrettävän varallisuuden arvoa. Jatkajat kokevat ottavansa suuren riskin vastaanottaessaan siirtyvän yritysvaarallisuuden verottajan määrittämin käyvin arvoin.

1.4.3 Tutkimuksen tarkoitus sekä rajaukset

Tutkimukseni tarkoituksena on keskittyä sukupolvenvaihdosluovutusta koskevaan vero-ongelmaan noteeraamattomien osakeyhtiöiden näkökulmasta. Pyrin löytämään ne kriteerit, joiden mukaan yritysvarallisuutta tulisi siirtää sukupolvelta toiselle niin, että verorasitus voidaan minimoida. Esimerkkiyrityksenä tutkimuksessa käytän edellä mainittua Karstulassa toimivaa perheyrittäjä Ahosen Taimisto Oy:tä. Tarkoitukseni on käsitellä veroseuraamuksia eri osapuolten kannalta esimerkkilaskelmien avulla ja jättää inhimillinen näkökulma tutkimuksen ulkopuolelle (vrt.Laukkanen 1994), koska se laajuudessaan vaatisi oman tutkimuksensa. Vero-ongelman käsittelyyn liittyy keskeisesti eri toteuttamisvaihtoehtojen vertailu sekä miten eri vaihtoehdoilla toteutetut sukupolvenvaihdoksen poikkeavat toisistaan veroseuraamuksiltaan sekä luopujan että jatkajan näkökulmista. Konkreettisesti käsitelen tässä yhteydessä, kuinka esimerkiksi kauppa, lahjanluonteinen kauppa ja lahja eroavat veroseuraamuksiltaan.

Sukupolvenvaihdoksen vero-ongelman käsittelyyn liittyy läheisesti myös rahoituksen ongelma. Sukupolvenvaihdostilanteessa jatkajaan kohdistuu usein huomattava verorasitus. Tämä verorasitus joudutaan usein hoitamaan ulkopuolisella rahoituksella joko yrityksen varoja tai jatkajan vakuuksia vastaan. (Suomen Yrittäjät 1999.) Myöskin yrityksen luopujaa saattaa kohdata huomattava verorasitus, joka myös vaatii suunnittelua. Esitän tutkimuksessani esimerkkien avulla myös luopujan kannalta edullisimpia vaihtoehtoja ja luopumistapaan vaikuttavia tekijöitä. Rahoitus liittyy läheisesti sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun, koska sukupolvenvaihdosluovutuksen muoto ja toteuttamistapa hyvin pitkälti määräävät rahoituksen tarpeen.

Tutkimukseni tarkoituksena on siis selvittää sukupolvenvaihdoksen verotusproblematiikkaa. Tutkimukseni keskittyy osakeyhtiöissä tapahtuvaan sukupolvenvaihdokseen, enkä käsittele yksityisliikkeiden ja henkilöyhtiöiden sukupolvenvaihdosta, joten tulokseni eivät ole suoraan yleistettävissä niihin. Lisäksi tutkimukseni tarkastelu keskittyy luopujan elinaikana toteutettavaan sukupolvenvaihdokseen eikä tutkimukseni näin koske testamentilla saatavaa omaisuutta. Koska tutkin sukupolvenvaihdosta luopujan elinaikana, tutkittaviksi luopumistavoiksi lähtökohtaisesti tulevat kauppa, lahjanluonteinen kauppa, lahja, osakepääoman korotus ja osakeyhtiön omien osakkeiden ostaminen.

Vaikka tutkin sukupolvenvaihdosta luopujan elinaikana, ei se tarkoita, että koko yritysvarallisuus olisi siirrettävä jatkajille luopujan elinaikana. Sukupolvenvaihdoksen viimeinen vaihe voidaan toteuttaa myös luopujan kuoleman jälkeen. Tämä voi olla järkevää, jos esimerkiksi siirrettävä yritysvarallisuus on erityisen arvokas. Tällä tavalla saavutetaan entistä pidempi toteuttamisperiodi ja samalla verorasitus jakaantuu useammalle vuodelle.

Tavoitteenani on siis selvittää Ahosen Taimisto Oy:n sukupolvenvaihdokseen vaikuttavia vero- ja arvostuskysymyksiä ja käsitellä erilaisia toteuttamisvaihtoehtoja mahdollisimman tarkasti. Pyrin muodostamaan käsittelyn pohjalta päätöksentekomalleja nimenomaan veroseuraamuksien kannalta ottaen huomioon sekä luopujan että jatkajan näkökulman. Tarkasteltaviin kysymyksiin kuuluvat lisäksi rahoituksen, omaisuuden reaalisen arvon määrittelyn ja yrityksen sukupolvenvaihdosta ennakoivien toimenpiteiden suunnittelu. Vaikka tarkoitukseni on tutkia verotus- ja rahoituskysymyksiä sekä luopujan että jatkajan näkökulmasta, keskityn jatkajan näkökulmaan olettaen, että luopuja on valmis luopumaan yritysomaisuudestaan mahdollisimman edullisesti jatkajaa kohtaan.

1.4.4 Tutkimusmenetelmät ja tutkimusote

Tutkimukseni noudattaa tapaustutkimuksen eli case -tutkimuksen ominaispiirteitä. Aineisto kerätään useita metodeja käyttämällä, millä pyrin varmistamaan tutkimuksen luotettavuutta ja monipuolistamaan aiheen käsittelyä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 130). Tarkoitukseni on kerätä aineisto tutkimalla perintö- ja lahjaverolakia sekä yhtiöoikeudellista lakia. Lisäksi käytän tutkimuksessani hyväksi oikeuskirjallisuudessa esitettyjä kannanottoja ja oikeustapauksia. Näiden lisäksi kerään yrityksestä tarvittavia asiapapereita, jotta yrityksen yksilölliset piirteet tulevat huomioonotetuiksi. Näihin yrityksestä kerättäviin tietoihin kuuluvat mm. yrityksen omistusjärjestelyt, tase- ja tuloslaskelmatiedot ja tiedot yrityksen varallisuudesta. Lisäksi hankin mahdollisuuksien mukaan verottajan antamia ennakkopäätöksiä ja omaisuuden arvostuslinjauksia.

Tutkimusotteeni on Neilimon ja Näsin (1980) nelijaottelun mukaan päätöksentekometodologinen. Päätöksentekometodologinen tutkimus on luonteeltaan normatiivista tutkimusta eli pyritään vastaamaan, miten pitäisi toimia –kysymykseen. Päätöksentekometodologinen tut-

kimus voi olla teoreettisesta luonteestaan huolimatta myös merkittävässä määrin empiirinen. Tutkimuksen empiiriset kytkennät saattavat olla aivan tutkimuksen lähtökohtien tasolla, jos esimerkiksi tutkittava ongelma on välittömästi kytköksissä johonkin konkreettiseen käytännön tilanteeseen tai oletukset saattavat perustua vain kuviteltuun vastaavaan tilanteeseen. (Lukka 1991, 167-168.)

Oma tutkimukseni suuntautuu juuri päätöksentekometodologisen empiiriseen suuntaan, koska tarkoitukseni on muodostaa päätösmalli, joka implementoidaan Ahosen Taimiston konkreettiseen käytännön tilanteeseen. Näin ollen empiirinen aineisto on merkittävässä roolissa muodostettaessa päätöksentekomallia ja empiria on läheisesti kytköksissä konkreettiseen käytännön ongelmaan.

Päätöksentekometodologista tutkimusotetta ilmentää myös ”järkeisjohteisuus”. Tutkimuksen varsinainen kontribuutio eli päätöksentekomalli perustuu ajatteluun ja päättelyyn, jonka apuvälineinä käytetään erilaisia deduktioon pohjautuvia instrumentteja kuten matematiikkaa, tässä tutkimuksessa laskentatoimea. Toisaalta tutkimus voi pohjautua myös pelkkään verbaaliseen argumentointiin. (Lukka 1991, 168.) Oma tutkimukseni rakentuu molempien sekä instrumenttien että verbaalisen argumentoinnin käyttöön.

Lisäksi voidaan sanoa, että päätöksentekometodologisen tutkimuksen tarkoitus on välittömästi teknisen tiedon intressin mukainen – pyritään rakentamaan tai kehittämään malleja eksplikoitujen ongelmien ratkaisemiseksi. Tutkimuksessa siis pyritään suoranaisten tuomintasuositusten antamiseen. Tutkimuksen tulosten arviointikriteereinä käytetään lähinnä niiden toimivuutta, mutta myös loogisuutta. (Lukka 1986, 135.)

1.5 Aikaisemmat tutkimukset

Vaikka sukupolvenvaihdon historia on käsitteenä jo vanha (ks. esim. Mattila 1984, 86-106), kovinkaan monipuolisesti sitä ei ole tutkimuksissa käsitelty. Aihe on kuitenkin juuri nyt ajankohtainen suurten ikäluokkien vanhetessa. Tutkimuksia ja erilaisia tietolähteitä löytyy, mutta usein ne ovat keskittyneet vain johonkin sukupolvenvaihdokseen liittyvään osaluueeseen. Yhtäältä tällainen rajaus on perusteltua, koska aihealue on hyvin laaja. Mielestäni

sukupolvenvaihdos on kuitenkin toisaalta niin monien osien summa, että se tarvitsee enemmän tutkimuksia mahdollisimman monesta eri näkökulmasta. Tutkimalla pelkästään yhtä näkökulmaa sukupolvenvaihdoksesta, on vaikea antaa kokonaisuuden kannalta tärkeitä ohjeita. Kuten on jo tullut esiin, perintö- ja lahjaverolakeja uudistettiin vuoden 1996 alussa, joten osa tutkimustuloksista on vanhentunut jo senkin takia.

Tutkimusongelmaani koskevan tutkimuksen puutteellisuutta kuvaa myös se, että Jyväskylän yliopistossa yrittäjyyden professuuria hoitava Matti Koiranen on esittänyt teemoja, joihin alan tutkimuksen tulisi voimakkaasti suunnata. Yhtenä teemana hän mainitsee perheyrittäjien verotuskysymykset etenkin yrityksen luovutuksen ja sukupolvenvaihdoksen yhteydessä. Koiranen on tutkinut aktiivisesti sukupolvenvaihdosta. Hän on julkaissut mm. teoksen *Perheyrittäjyyshuomioita suku- ja perheyrittäjistä* (1998) ja tuoreimpana on *Juuret ja siivet –perheyrittäjien sukupolvenvaihdos* (2000), joka on käsikirja sukupolvenvaihdosta suunnitteleville tai toteutettaville. *Perheyrittäjyys* (1998) on keskeisesti inhimillinen ja tosiasioita perheyrittäjyydestä kuvaava teos, kun taas uudempi *Juuret ja siivet* (2000) sisältää sekä inhimillisen että juridisen puolen perheyrittäjien sukupolvenvaihdoksesta ja soveltuu näin käsikirjaksi sukupolvenvaihdosta suunnitteleville.

Kukkonen (1994) esittää väitöskirjassaan *Osakeyhtiön myynnin verotus -tutkimus osakeyhtiön myynnin tuloverotuksesta erityisesti harvainomisteista yhtiötä silmällä pitäen* kattavan tutkimuksen koko verotuksen osa-alueesta. Kukkonen käsittelee myös osakeyhtiön sukupolvenvaihdosluovutusta. Hän tutkii mm. kaupan, lahjanluonteisen kaupan, lahjan ja lunastusjärjestelyjen eroja ja toteuttamistapoja. Kukkonen ei pyri analysoimaan sukupolvenvaihdosluovutuksia ja antamaan toimintasuosituksia, koska sukupolvenvaihdosluovutuksia käsittelevä osa on vain yksi osa laajaa kirjaa. Kirjan ote on voimakkaasti lain tulkinnan tasolla ja kirjoittaja käsittelee kysymykset erittäin tarkasti. Ongelmana tietenkin on se, että osa kirjan tiedoista on vanhentunut useiden lain tarkistusten ja muutosten jälkeen.

Yhden uudemman kattavan tutkimuksen sukupolvenvaihdoksesta esittää pro gradu -tutkielmassaan Riissanen (1999). Hän käsittelee tutkimuksessaan osakeyhtiömuotoisen perheyrittäjien sukupolvenvaihdosta. Tavoitteena Riissasella oli hahmottaa seikkoja, joita tulee ottaa huomioon osakeyhtiömuotoisen perheyrittäjien sukupolvenvaihdoksessa. Hän pyrki myös

selvittämään sukupolvenvaihdoksen kustannuksia ja erityisesti veroja, joita luovutuksesta aiheutuu. Riissanen käsitteli sukupolvenvaihdosta eri sidosryhmien kannalta: luopujan, jatkajan, aviopuolison ja muiden sidosryhmien. (Riissanen 1999, 7.)

Tuloksena Riissanen toteaa hyvin yleisen totuuden, että yhtä yleispätevää ratkaisua ei ole, koska etujen lisääminen toisaalla voi vähentää niitä toisaalla ja muuttaa verorasituksen jakautumista. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lisättäessä luopujan etuja, jatkajan rasitukset kasvavat. Myös Riissanen tutkimuksessa tulee esiin sukupolvenvaihdoksen inhimilliset piirteet, jossa erilaiset arvot esittävät merkittävää osaa. Lähestymistavan ongelmaksi muodostuu nähdäkseni se, että Riissanen ei pysty esittämään konkreettisia toteuttamisvaihtoehtoja. Jos niitä haluaa esittää, olisikin tarkoituksenmukaisempaa keskittyä suppeampiin osa-alueisiin.

Lensu (1993) on tutkinut hyvin samantapaisesti kuin Riissanen (1999) sukupolvenvaihdoksen verosuunnittelua. Hänen tarkoituksena oli esittää, mitkä ovat edullisimpia tapoja siirtää yritysvarallisuutta sukupolvelta toiselle tarkastellen kaikki yritysmuodot. Lisäksi hän pyrki vertailemaan Suomen lainsäädäntöä muihin maihin, etenkin Ruotsiin. Myös tätä lähestymistapaa vaikeuttaa laajuusongelma. Kun keskitytään liian moneen asiaan, asioiden tarkastelu jää siksi pintapuoliseksi eikä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta päästä konkreettisiin toimintamalleihin. Toisaalta vuoden 1996 alussa uudistunut perintö – ja lahjaverolaki vaativat osaltaan uutta tutkimusta.

Keskuskauppakamari teetti tammikuussa 2000 kyselyn, jolla mitattiin perheyritysten suhtautumista sukupolvenvaihdokseen. Tutkimuksen mukaan verotuksella on sukupolvenvaihdoksen yhteydessä joko tuntuva tai ratkaiseva vaikutus kahdeksalle yritykselle kymmenestä. Verotuksen lisäksi ongelmana koettiin verojen rahoitus ja jatkajan löytäminen. Kyselyyn vastasi yli 500 suomalaista yritystä, jotka kertoivat sukupolvenvaihdokseen liittyvistä kokemuksistaan tai suunnitelmistaan. Lähes 90 % yrityksistä toivoo tarkistuksia perintö- ja lahjaverotusta koskeviin sukupolvenvaihdossäännöksiin. (Keskuskauppakamari 2000.)

Keskuskauppakamarin (2000) tutkimustuloksia voidaan vertailla kanadalaiseen tutkimukseen, jonka mukaan yli puolet (66 %) kanadalaisista perheyrittäjistä on edelleen perustajan käsissä.

Kanadassakin sukupolvenvaihdos on ongelma. Vain 2 % yrityksistä on jo siirtynyt neljännelle sukupolvelle. (Barnet, Bowey, Feltham & Wilkinson 1999, 6.)

Yli puolet Kanadan perheyrityksistä (56 %) kuitenkin suunnittelee siirtyvänsä eläkkeelle kymmenen vuoden kuluessa. Valtaosa heistä (70 %) ei ole kuitenkaan valinnut itselleen seuraajaa tai edes aloittanut (66 %) seuraajan etsimistä. Suurin osa heistä (73 %) ei edes yleensä ole keskustellut lastensa kanssa omaisuuden jakamisesta, eikä suurin osa heistä (63 %) edes tiennyt perintöön liittyvien verojen suuruutta. (Barnet ym. 1999, 13-14.) Vastaavasti Yhdysvalloissa, jossa perheyrityksillä on hyvin vankka asema, vain 30 %:ssa perheyriyksissä on laadittu suunnitelma sukupolvenvaihdosta varten (Zimmer & Scarborough 1996, 525).

Sukupolvenvaihdosta maataloudessa on tutkinut Pyykkönen (1998) Pellervon taloudelliselle tutkimuslaitokselle työssään *Sukupolvenvaihdoksen vaihtoehdot maataloudessa*. Kivimäki (1998) on tutkinut maatalojen sukupolvenvaihdosta Euroopassa. Maatalouteen liittyvät tutkimukset eroavat hiukan omasta tutkimuksestani, koska maataloudessa mahdollistetaan omien luopumisjärjestelmien ja eläkejärjestelmien avulla hiukan erilainen luopumisprosessi, joten niitä ei voi suoraan verrata muihin yritysmuotoihin.

Suulamo (1998) on tutkinut pro gradu -työssään perintö- ja lahjaverolain verohuojennuksia sukupolvenvaihdosluovutuksissa. Suulamo tutki yhtä perintö- ja lahjaverolain merkittävintä huojennusnormia eli lain 55§:ää. Suulamo pyrki selvittämään oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön avulla luovutuksensaajan edellytyksiä huojennusnormin käytölle. Myöskään Suulamo ei pyri eikä esitä mitään yleispätevää ja verotuksellisesti edullisinta toimintavaihtoehtoa. Useiden tutkimusten hienoinen ongelma on juuri tämä, että konkreettisia toimintavaihtoehtoja varotaan antamasta. Konkreettiset toimintavaihtoehdot jossakin muodossa ovat juuri sitä, mitä luopuja ja jatkaja kaipaavat menestyksellisen sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseen.

Aikaisemmat tutkimukset antavat hyvää tietoa sukupolvenvaihdoksesta, mutta koska sukupolvenvaihdos on hyvin tapauskohtaista, kukin tapaus vaatii oman selvityksensä. Sukupolvenvaihdokseen liittyvä tutkimus onkin enimmäkseen juuri tapaustutkimusta. Pyrin kuitenkin siihen, että oma tutkimukseni on hyödyllinen paitsi Ahosen Taimiston kannalta, myös ylei-

semmin. Toisin sanoen Ahosen Taimiston päätöksentekomallien kautta pyrin hahmottamaan yleisesti sovellettavia päätöksentekomalleja.

1.6 Tutkielman rakenne

Tutkielma alkaa johdannolla luvussa yksi, jossa esitän perhe- ja sukuyritysten sukupolvenvaihdoksen taustoja, ja perustelen aiheen ajankohtaisuutta sekä yhteiskunnallista merkitystä. Esitän myös muutamia tutkimustuloksia aiheeni tueksi ja motivaatioksi. Selvitän myös, miksi aihetta kannattaa tutkia ja miksi olen valinnut juuri kyseisen aiheen. Samassa yhteydessä määrittelen perheyrittäjän käsitteenä sekä esitän tilastotietoa perheyrittämisestä.

Tilastotietojen jälkeen esitän tutkimusasetelman sekä tutkimuksen tarkoituksen ja rajaukset. Tässä yhteydessä kuvailen Ahosen Taimistoa ja sen ongelmia suunniteltaessa sukupolvenvaihdosta. Seuraavaksi esittelen käytettävät tutkimusmenetelmät sekä tutkimusotteen. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaiheeseen liittyvää aikaisempaa tutkimusta. Aikaisemman tutkimuksen läpikäynnillä osoitan ongelmia, jotka vaativat lisää tutkimuksia nimenomaan oman aiheeni näkökannalta sekä pyrin vertailemaan aikaisempaa tutkimusta omaan tutkimukseeni.

Luvussa kaksi tarkastelen sukupolvenvaihdoksen suunnitelmallisuuden ja vaihdokseen valmistautumisen merkitystä. Esitän myös perustelut perintöverojärjestelmälle sekä esittelen itse perintö- ja lahjaverojärjestelmän. Tarkastelen samalla myös omaisuuden arvotuslinjauksia.

Luvussa kolme käsittelen varsinaisia sukupolvenvaihdoksen toteuttamisvaihtoehtoja. Tässä yhteydessä tarkastelen esimerkiksi, kuinka kauppa, lahjanluonteinen kauppa, lahja, omien osakkeiden ostaminen ja osakepääoman korotus eroavat veroseuraamuksiltaan. Esittelen myös perintöverolain huojennusnormin 55 §:n sekä ennakkotietojärjestelmän.

Luvussa neljä esitän päätöksentekomallin sekä Ahosen Taimisto Oy:n sukupolvenvaihdoksen suunnittelun sekä päätöksentekomallin rakentamisen heidän tarpeisiinsa. Päätöksentekomallin tarkoitus on koota yhteen lyhyesti ja ytimekkäästi edellä käsitellyt huomioonotettavat seikat siirrettäessä yritysvarallisuutta ja toteutettaessa sukupolvenvaihdosluovutus perheyhtiössä.

Luvussa viisi esitän johtopäätökset. Miten tutkimuksessa onnistuttiin ratkaisemaan ongelmat, mitä ja millaisia rajoituksia liittyi tutkimusmenetelmään ja miten menetelmiä mahdollisesti voisi kehittää, miten tutkimus lisäsi tietoa tutkittavalla alueella, missä määrin tulokset ovat yleistettävissä, miten ja mitä tutkimustuloksia voidaan hyödyntää teoriassa tai käytännössä sekä millaisia jatkotutkimushaasteita tutkimus tuotti (Hirsjärvi ym. 2000, 244).

2 SUKUPOLVENVAIHDOKSEN SUUNNITTELUSTA TOTEUTTAMISEEN

2.1 Sukupolvenvaihdoksen määrittely

”Perheyriksen sukupolvenvaihdos on monitasoinen ja moniulotteinen prosessi, jossa perheyriksen omistusta sekä johto- ja muita tehtäviä siirryy edeltävältä sukupolvelta seuraavalle” (Koiranen 2000, 34). Sukupolvenvaihdokselle on ominaista, että luovuttaja (omistajayrittäjä), luovutuksen saaja (omistajayrittäjän sukulainen) ja luovutettava yritys (perheyriks) ovat kaikki kolme samaa intressipiiriä. Tämä mahdollistaa sukupolvenvaihdoksen toteuttamisen osapuolten yhteisten voimavarojen suhteessa. Voimavarojen yhdistäminen puolestaan luo laajan toimintavaihtoehtokokonaisuuden, jonka puitteissa sukupolvenvaihdos voidaan toteuttaa. Käytännön tasolla varsinaista sukupolvenvaihdosta saattaa edeltää tai seurata joukko luovutettavan yrityksen toimintaan ja varallisuuteen vaikuttavia toimenpiteitä. (Kukkonen 1994, 517.)

Sukupolvenvaihdos on ja sen tulisi nimenomaan olla prosessi, eikä ymmärrettävissä yksittäiseksi tapahtumaksi. Koiranen (2000, 55) on määritellyt sukupolvenvaihdoksen kolme keskeistä keskenään tasapainotettavaa tavoitetta:

1. Tehokas ja oikeudenmukainen varallisuuden siirto
2. Liiketoiminnan hallinnon siirto niin, ettei toiminta vaarannu
3. Sopu perheenjäsenten välisissä suhteissa

Lista vaikuttaa aluksi katsottuna selkeältä ja helposti toteutettavalta, mutta se pitää sisällään monia konfliktin aineksia. Perhe ja yhteisö jo yksissään asettaa ongelmallisessa tilanteessa oikeastaan kaikki tavoitteet ristiriitaan, koska useinkaan kaikki yhteisön jäsenet eivät ole tavoitteista samaa mieltä. Perheen kesken tehtävä suunnitelma on haastava, mutta tarpeellinen onnistuneen sukupolvenvaihdoksen kannalta. Mahdollisten ongelmien luonne ja laajuus riippuu myös yrityksen koosta sekä siitä kuinka laajalle omistus on sirpaloitunut. Mutta lista on

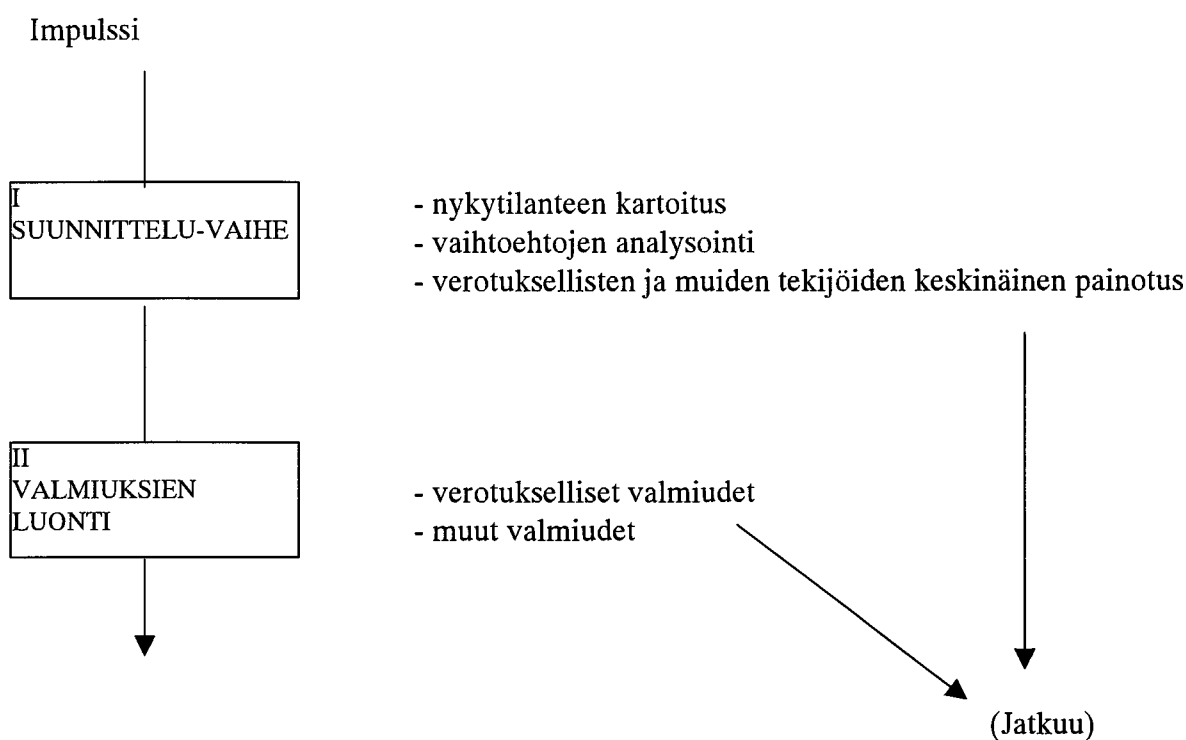
hyvä ohjenuora ja antaa suuntaviivoja, mihin sukupolvenvaihdoksessa tulisi keskittyä ja mitkä ovat eräitä päätavoitteita.

2.2 Tavoitteena suunnitelmallisuus

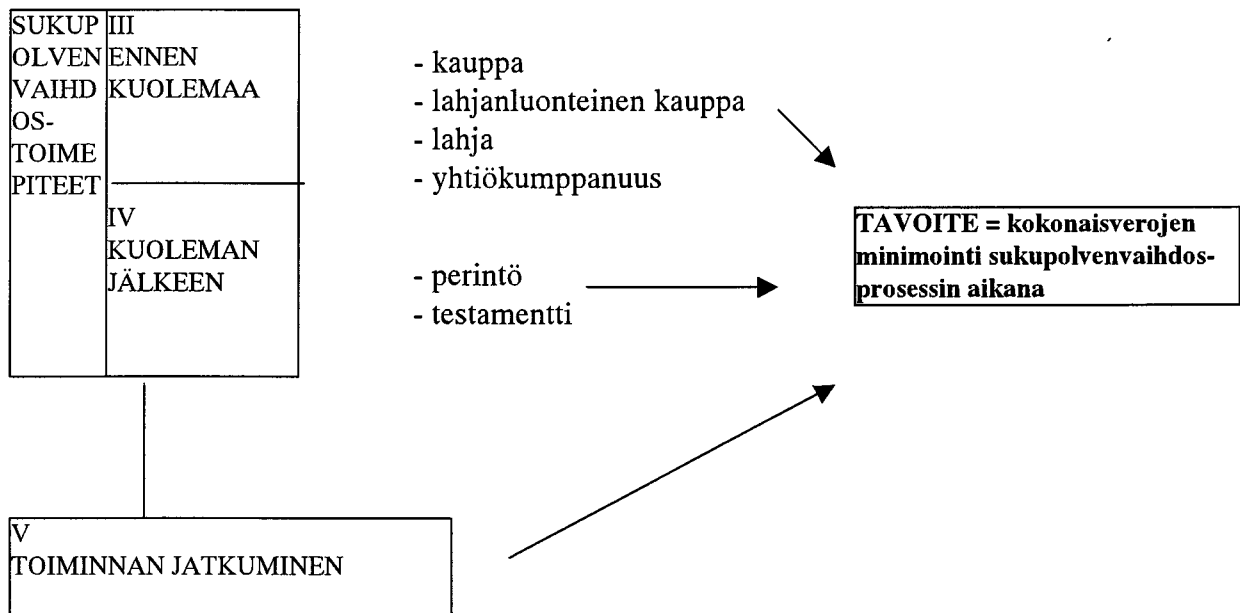
Kuten aikaisemmin mainitsin, sukupolvenvaihdoksen tulisi olla prosessi eikä yksittäinen tapahtuma. Sukupolvenvaihdos tulisi tehdä pitkänä ja suunnitelmallisena prosessina, johon voidaan käyttää aikaa jopa 10 vuotta. Sukupolvenvaihdosprosessi voidaan ulottaa luopuvan yrittäjän keski-ikästä jopa hänen kuolemansa jälkeiseen aikaan. Suunnitelmallisuus edellyttää monien asioiden suunnittelua. Osa suunniteltavista asioista saattaa olla kivuliaita toteuttaa perhepiirissä, mutta ne ovat kuitenkin välttämättömiä pyrittäessä parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen.

Kirkko - Jaakkolan & Kujansuun (1984, 15) esittämä sukupolvenvaihdoksen prosessikuvaus ilmentää hyvin prosessin luonnetta ja suunnitelmallisuuden merkitystä:

KUVIO 1. Sukupolvenvaihdoksen prosessikuvaus

Kuvio 1. (Jatkuu)

Kuva korostaa tavoitteellisuuden ja suunnitelmallisuuden merkitystä. Kaikki sukupolvenvaihdosprosessin vaiheet tulee tehdä selkeän tavoitteen saavuttamiseksi. Kaikki prosessin varrella tehdyt valinnat vaikuttavat asetettuun päämäärään. Tapahtumat alkavat impulssista eli siitä, kun sukupolvenvaihdoksen tarve tiedostetaan. Mitä aikaisemmassa vaiheessa tämä impulssi tiedostetaan, sitä paremmat edellytykset ovat onnistuneelle sukupolvenvaihdokselle. Sukupolvenvaihdosprosessin päätepisteenä voidaan nähdä vanhan omistajayrittäjän kuoleman jälkeinen yritystoiminnan jatkuvuus. Kuten edellisestä esimerkistä huomataan, toiminnan jatkuminen täytyy ottaa huomioon verotuksen kokonaissuunnittelussa.

Esimerkiksi verojen kannalta sukupolvenvaihdos tulisi toteuttaa prosessinomaisesti. Verojen minimointi ei saa tapahtua liian lyhyellä aikavälillä, koska tällöin tarkasteluajanjakson jälkeen syntyvät kielteiset veroseuraamukset saattavat tehdä näennäisesti edullisesta ratkaisusta tosiasiallisesti epäedullisia. Periaatteessa sukupolvenvaihdoksen verotuskysymyksiä tulisi tarkastella niin pitkäjännitteisesti, että kaikki sukupolvenvaihdosprosessista aiheutuvat negatiiviset ja positiiviset veroseuraamukset tulevat otetuiksi huomioon. (Kirkko – Jaakkola & Kujansuu 1984, 12-13.)

Vaikka tutkimukseni tarkoitus on tutkia sukupolvenvaihdosta luopujan elinaikana, ei sukupolvenvaihdosprosessia siis ole välttämätöntä viedä loppuun asti vanhan omistajaryhtäjän elinaikana. Tavoitteena on yrityksen menestyksellinen jatkaminen vanhan omistajaryhtäjän jälkeen. Voi olla verotuksellisesti edullista lykätä sukupolvenvaihdoksen viimeistä vaihetta luopujan kuoleman jälkeen. Tämä kuitenkin vaatii suunnittelua. Yksi mahdollisuus siirtää edullisesti omaisuutta luopujan kuoleman jälkeen jatkajille on henkivakuutus edunsaajana perijän lapset.

Sukupolvenvaihdosluovutuksen suunnittelussa tulisi esimerkiksi linjata, annetaanko yrityksen osakkeita lainkaan ns. passiivisille sisaruksille vai hoidetaanko passiiviset perilliset rahalla tai muilla varoilla kuin perheyrityksen omistuksella. Passiivisella sisaruksella tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaista suku- tai perheyrityksen perijää, joka ei työskentele, ei ole työskennellyt, eikä todennäköisesti koskaan tule työskentelemään perhe- tai sukuyrityksen palveluksessa. Kaikki sisarukset ovat samassa asemassa toteutettaessa sukupolvenvaihdosluovutus, eikä yhtä perillistä, jo lainsäädännökään vuoksi, voi suosia. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun todennäköinen jatkaja on ainut, joka työskentelee perheyrityksessä. Tällöin helposti suunnitellaan sukupolvenvaihdosta pelkästään ilmeisen jatkajan kannalta. Oikea ratkaisu olisi jo suunnitteluvaiheessa kartoittaa kaikkien mahdollisten jatkajien ja perijöiden intressit ja kiinnostus perheyritystä kohtaan. Samalla selvitetään omaisuuden jakautuminen, ja mitä kukin haluaa ja miten sisarosuuDET kullekin maksetaan. Vasta yhteisten suunnitelmien jälkeen voidaan aloittaa varsinainen sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen. Yhteisellä suunnittelulla voidaan välttää monia sisarusten välisiä riitoja sekä mahdollisia myöhempiä oikeudellisia toimia luovutettavaa yritysvarallisuutta kohtaan.

Sisarosuuksista on siis syytä huolehtia niin, että kaikki sisarukset otetaan huomioon vanhempien tulevassa perinnön- tai lahjanjaossa. Tämä turvaa yrityksen jatkajan asemaa tulevaisuudessa sisarten oikeudellisilta vaatimuksilta. Vanhempien on esimerkiksi hyvä antaa erillinen tahdonilmaisu kauppakirjassa, että lahjanluonteista luovutusta tai lahjaa ei ole otettava huomioon ennakkoperintönä tai lisättävä jäämistöön miltei osin myöhemmin vanhempien jälkeen tehtävässä perinnönjaossa. Jos tällaista tahdonilmaisua ei ole, niin vanhan yrittäjän kuollessa rintaperilliset ovat perintökaaren mukaan yhdenvertaisessa asemassa. Jatkajan on tällöin lunastettava kuolinpesästä toisten osuudet. Oikeuskäytäntö on katsonut, että sukupol-

venvaihdestarkoitus on selvä osoitus, että lahjan antajalla ei ole ollut tarkoitus suosia yhtä perijää muiden kustannuksella. Tämä mahdollistaa luovuttajalle paremmat mahdollisuudet luovuttaa omaisuuttaan rintaperilliselle ilman, että muut rintaperilliset voivat myöhemmin vedota lakiosasäännöksiin. (Kovalainen & Turpeinen 2000, 23.)

Suurissa yrityksissä sisarosuuksien maksaminen voi myös aiheuttaa ylipääsemättömiä ongelmia. Vaikka sisarosuuksien maksaminen voi joskus olla vaikeaa, on joissakin tapauksissa tarkoituksenmukaista jättää osa sisaruksista perheyriksen ulkopuolelle. Vaikka joidenkin perillisten jättäminen perheyhtiön ulkopuolelle olisi kova ratkaisu, se saattaa tulevaisuudessa estää monia ristiriitoja sekä perheyriksen sirpaloitumisen. Edellinen viittaa yhteen tärkeään sukupolvenvaihdon tunnusmerkkiin: oikeanlaisen omistusrakenteen muotoiluun. Huolellinen suunnitelmallisuus edellyttää luonnollisesti myös jälkipolven määrätietoisen kasvattamisen ja valmentamisen tuleviin johtotehtäviin. (Koiranen 2000, 55-56.)

Kukkonen (1994, 518) esittää väitöskirjassaan kolme keskeistä ongelmallista kysymystä, joihin omistajayrittäjän tulisi keskittyä yhdessä jatkajan kanssa:

1. Mitä yritykselle ja sen omistuspohjalle tehdään ennen varsinaista sukupolvenvaihdosta?
2. Mitä luovutusmuotoa sukupolvenvaihdosluovutuksessa käytetään?
3. Miten (mahdollinen) kauppahinta rahoitetaan ja missä muodossa se maksetaan?

Kukkosen (1994) laatima ongelmakohteiden lista on sikäli valaiseva, että siitä käy ilmi, ettei sukupolvenvaihdosta kannata toteuttaa yhdellä kertaa, eikä sellainen myöskään ole järkevää. Toisaalta se kertoo, että hyvällä suunnittelulla voi ehkäistä myöhempiä ongelmia.

2.3 Vaihdoon valmistautuminen

Suunnitelmallisuus ja valmistautuminen sukupolvenvaihdokseen ovat läheisiä käsitteitä. Valmistautuminen kuitenkin kuvaa enemmän konkreettisia toimenpiteitä lähempänä sukupolvenvaihdosluovutuksen toteuttamista. Huolellinen suunnitelmallisuus edesauttaa valmistautumista vaihdokseen ja helpottaa sitä. Sukupolvenvaihdokseen on valmisteltava vähintään

kolmea tahoa: perhettä tai sukua, liiketoimintaa, yritystä ja sen sidosryhmiä –sekä seuraajaa tai seuraajia (Koiranen 2000, 62).

Viimeistään valmistautumisen vaiheessa olisi hyvä päästä selville ja yhteisymmärrykseen siitä, mitä perheen eri jäsenet haluavat. Riippuu tietenkin siitä, kuinka pitkäksi valmistautumisaika ennen pysyvää sukupolvenvaihdosta määritellään, mutta olisin sitä mieltä, kuten edellä mainitsin, että jo suunnitteluvaiheessa tulisi olla selvillä, mitä kukin perheenjäsen haluaa. Tämä antaa varmuutta valmisteluvaiheeseen sekä poistaa ylimääräistä epävarmuutta. Jos esimerkiksi seuraajia samaan perheyrietykseen on useampia, eivätkä ristiriidat heidän väliltään ratkea, yrityksen jakaminen osiin voi olla paras ja kenties ainoa keino säilyttää edes jonkinlainen perhekiinteys (Koiranen 2000, 62). Yhtenä vaihtoehtona on myös yrityksen myynti ulkopuolisille, kuten (Nurmi 1986, 338-339) on kirjoittanut omantunnonohjeissaan perheen tai suvun piirissä tapahtuvalle omistajan vaihdokselle: ”Yrityksen myynti ulkopuolisille ei ole häpeällistä eikä loukkaus perillisiä kohtaan. Usein se on hyvä ratkaisu, mutta siitä on keskusteltava perheen piirissä ”.

2.4 Perintö- ja lahjaverovelvollisuus

2.4.1 Perintö- ja lahjaverotuksen perusteet

Perintö- ja lahjaverotuksen keskeinen tehtävä, niin kuin muidenkin verojen, on fiskaalinen, varojen hankkiminen julkisyhteisöjen menojen kattamiseksi. Verotuksella on myös muita tehtäviä. Yksi on veroilla kerättävän omaisuuden huomattava uudelleen jako. Perintö- ja lahjaverotuksen olemassaoloa perustellaan siis samoilla perusteilla kuin muidenkin verojen: fiskaalinen tavoite sekä varallisuuden uudelleenjako. Fiskaalisen sopivuuden katsotaan johtuvan ennen kaikkea perintö- ja lahjasaannon veronmaksukykyä lisäävästä vaikutuksesta. Saanto lisää saajan varallisuutta ja näin ollen myös veronmaksukykyä. (Puronen 2000, 42.)

Edellisen kappaleen perustelut kuuluvat yleiseen perintöverotuksen oikeutukseen. Jos perustellaan lahjaveron olemassaoloa, liittyy sen oikeutus kiinteästi perintöveron olemassaoloon. Lahjaverotuksen olemassaoloa perustellaan sillä, että se on välttämätön perintöveron kiertä-

misen ehkäisemiseksi. (Puronen 2000, 54.) Tämä tarkoittaa sitä, että ehkäistään perintöveron kiertäminen sillä, että myös luopujan elinaikana antamat vastikkeettomat lahjat verotetaan yhtä ankarasti kuin varsinainen perintökin.

2.4.2 Lahjaveron maksuvelvollisuus

Lahjaveroa on suoritettava, kun omaisuus siirtyy lahjana toiselle: (Helokoski & Lindholm 1999, 84)

- 1) jos lahjanantaja tai lahjansaaja asui lahjoitushetkellä Suomessa; sekä
- 2) Suomessa olevasta kiinteästä omaisuudesta sekä sellaisen yhteisön osakkeista tai osuuksista, jonka varoista enemmän kuin 50 prosenttia muodostuu Suomessa kiinteästä omaisuudesta.

Esimerkki 1. (Helokoski & Lindholm 1999, 85)

Henkilö X ostaa vanhemmiltaan yrityksen, jonka käypä arvo on 1000 000 markkaa. Varallisuusverotusarvoin laskettuna yrityksen arvo on 500 000 markkaa. Kauppahinta oli 450 000 markkaa. Kauppahintaan sovelletaan perintö- ja lahjaverolain huojennuksia. Maksettava lahjavero määrätään seuraavasti:

a) käypä arvo	1000 000 markkaa
b) kauppahinta	450 000
c) lahjan suuruus (a - b)	550 000
d) lahjan suhteellinen osuus käyvästä arvosta	$550\,000/1000\,000 = 55\%$
e) verotusarvo	500 000
f) 55% verotusarvosta	275 000
g) vero lahjasta (c)	74 500
h) vero verotusarvolahjasta (f)	31 250

Pyydetään lahjaverotuksen osaa maksuunpanematta. Lasketaan huojennus.

Erotus 1: $74\,500 - 31\,250 = 43\,250$ markkaa

Erotus 2: $74\,500 - 5000 = 69\,500$ markkaa

Pienempi erotus 43 250 markkaa jätetään maksuunpanematta. Henkilö X:lle maksuunpannaan siten lahjaveroa $74\,500 - 43\,250 = 31\,250$ markkaa

2.4.3 Perintö- ja lahjaveroveroasteikko PerVL 14§

Perintöveroa maksetaan: (Puronen 1999a, 581)

I veroluokassa seuraavan asteikon mukaan:

TAULUKKO 2. Perintö- ja lahjaveroasteikko

verotettavan osuuden arvo markkaa	veron vakioerä osuuden alarajan kohdalla markkaa	vero- % ylimenevästä osasta
20 000 - 100 000	500	10
100 000 - 300 000	8500	13
300 000 -	34 500	16

II veroluokassa asteikon mukainen vero kaksinkertaisena ja

III veroluokassa asteikon mukainen vero kolminkertaisena

I veroluokkaan kuuluvat perinnönjättäjän aviopuoliso, lapsi, aviopuolison lapsi, ottolapsi, isä, äiti, ottovanhemmat ja lapsen tai ottolapsen rintaperillinen sekä perinnönjättäjän kihlakumppani, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus (Helokoski & Lindholm 1999, 50). Avustus tarkoittaa sitä, että perittävän kihlakumppanille ja eloonjääneelle puolisolille voidaan antaa jäämistön säästöstä kertakaikkisena avustuksena rahaa tai muuta omaisuutta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi. Vireillä ei kuitenkaan saa olla esimerkiksi kannetta asumus- tai avioerosta, muuten oikeus jäämistöön peruuntuu. (Puronen 2000, 556-559.)

II veroluokkaan kuuluvat veli, sisar ja veli- tai sisarpuoli, veljen, sisaren ja veli- tai sisarpuolen jälkeläinen sekä III veroluokkaan muut sukulaiset ja vieraat. (Helokoski & Lindholm 1999, 51.)

2.4.4 Tavoitteiden ja käytännön ristiriita

Lahjan tai perinnön veronmaksukykyä lisäävä vaikutus ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys. Siirtyvän omaisuuden laatu saattaa olla sellainen, että sen realisoiminen on mahdotonta tai ainakin vaikeaa. Hyvä esimerkki on yritysvarallisuuden siirtyminen. Jatkava yrittäjä ei voi myydä liiketoimintaan kuuluvaa omaisuutta, koska hänen täytyy hankkia toimeentulonsa yrityksestä. Mikäli yrityksellä tai jatkajalla ei ole varoja maksaa perintö- tai lahjaveroa, yritystoiminta joutuu vaaraan. Verrattuna verojen aiheuttamiin ongelmiin perintö- ja lahjaverokertymä on sitä paitsi vähäinen osa valtion verotuloista. Kertymä vastaa keskimäärin alle prosentin osuutta kokonaisveroista (Puronen 2000, 43).

Valtiolle on siis suoritettava perintöveroa perintönä tai testamentilla saadusta omaisuudesta. Verotoimisto määrää perintöveron perintöveroasteikon mukaan. Veron määrä riippuu perityn omaisuuden arvosta sekä sukulaisuussuhteesta. Veronalaisuuteen ei vaikuta omaisuuden laatu. Merkitystä ei ole sillä, onko omaisuus varallisuusverotuksessa verotettavaa varallisuutta. Vastaavasti lahjana saatua omaisuutta koskee lahjaverovelvollisuus. Veron määrä riippuu progressiivisesti perityn omaisuuden arvosta sekä antajan ja saajan sukulaisuussuhteesta. Perintö- ja lahjaverot toimitetaan saman asteikon mukaan. (Helokoski & Lindholm 2000, 10.)

2.4.5 Perintö- ja lahjaverolain vuoden 1996 alusta voimaan tulleet muutokset

2.4.5.1 Muutoksen taustaa

Vuoden 1996 alussa voimaan tulleen perintö- ja lahjaverolain uudistuksen syy oli puhtaasti fiskaalinen. Ansiotulojen verotusta kevennettiin, mikä samalla rahoitettiin perintö- ja lahjaverolain kiristämällä. Toteutustapana käytettiin lähinnä veroasteikkojen kiristämistä. Konkreettisin muutos oli veroasteikon muuttaminen kolmiportaiseksi entisen yhdeksän sijaan. Samassa yhteydessä kiristettiin rintaperillisten verotusta. Paketin valmisteluun liittyi myös kiinteästi vuosikymmeniä vaadittu sivuperintöjen ja lahjojen verottamisen kumoaminen kunnallisverotuksessa. Verottaja onnistui ilmeisen hyvin tavoitteessaan, koska perintö- ja lahja-

verotulot kasvoivat vuoden 1996 991 miljoonasta vuodelle 1997 1,459 miljardiin markkaan. (Puronen 1996, 19; Vallin 2000.)

Sivuperinnöllä tarkoitetaan sellaista perintöä, testamentilla saatua omaisuutta tai lahjaa, joka on saatu muulta henkilöltä kuin puolisolta tai suoraan ylenevää tai alenevaa polvea olevalta sukulaiselta. Tällainen perintö tai lahja verotettiin ennen vuoden 1996 uudistusta kokonaan saajan tulona kunnallisverotuksessa. Nyt perintö- ja lahjaveron tuotto menee kokonaisuudessaan valtiolle. (Listoheimo 1999, 511.)

2.4.5.2 Omaisuuden alueellinen ulottuvuus ja erilaiset vakuutuskorvaukset

Omaisuuden sijaintipaikka oli vanhan lain mukaan ensisijainen kriteeri ratkaistaessa perintö- ja lahjaverolain alueellista ulottuvuutta. Lain uudistuessa keskeiseksi vero-oikeudelliseksi ajatteluksi muodostui kuitenkin henkilön asuinpaikka. Vuoden 1996 laki poistaa mahdollisuuden, että ulkomailla peritty omaisuus jää Suomen perintö- ja lahjaverotuksen ulkopuolelle, vaikka molemmat sekä perinnön jättäjä että antaja asuisivat Suomessa. (Puronen 1996, 19-20.)

Muutoksia tehtiin myös eräisiin vakuutuskorvauksiin. Ennen lain voimaantuloa vakuutukset olivat yksi tehokkain tapa siirtää omaisuutta seuraavalle sukupolvelle ilman minkäänlaisia verotusseuraamuksia. Mm. henkivakuutukset olivat vanhan lain mukaan verovapaita perintö- ja lahjaveron piiristä. Uuden lain mukaan henkivakuutuksen ylittäessä 200 000 markkaa, on ylimenevä osa yleisten perintöverotuksessa sovellettavien normien piirissä. 200 000 markan vapaaosa koskeen vain sellaisia henkivakuutuksia, joista suoritus tulee vakuutuksenottajan puolisolle tai vakuutuksenottajaan suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa olevalle perilliselle. (Puronen 1996, 21-22.)

Vuoden 1996 alussa tuli voimaan myös säästövakuutuksia koskeva uusi laki. Uuden lain mukaan vapaaosa on 50 000 markkaa. Lain mukaan vakuutuskorvausten laskenta suoritetaan kolmen vuoden aikaperiodilla. (Puronen 1996, 25.) Edelleen säästövakuutus on erittäin käyttökelpoinen siirrettäessä varallisuutta sukupolvelta toiselle.

2.4.5.3 Muutos lahjojen yhteen laskemiseen sekä veron kiertämistä ehkäisevä säännös

Laskentajärjestelmään ei sinänsä tehty muutoksia. Kahden vuoden yhteenlaskukausi kuitenkin muutettiin kolmen vuoden pituiseksi. Tavoitteena laskenta-ajan pidentämisellä on ehkäistä veronkiertoa pilkkomalla lahjoitukset pieniin osiin. (Puronen 1996, 29.)

Veronkiertämistä ehkäisevä säännös puuttui laista ennen vuoden 1996 alussa voimaan tullutta perintö- ja lahjaverolain uudistusta. Sitä ennen veronkiertämiseen voitiin puuttua vain vetoamalla ns. näennäisoikeustoimiin, jos oli syytä olettaa, että perinnönjako oli suunniteltu verojen kiertämiseen. (Puronen 1996, 29.)

Vuoden 1996 alussa voimaan tulleen perintö- ja lahjaverolain myötä lakiin lisättiin uusi pykälä, joka kuuluu (Listoheimo 1999, 545) :

”Jos perinnönjakosopimukselle, luovutustoimelle tai muulle perintö- tai lahjaverotukseen vaikuttavalle oikeustoimelle on annettu sellainen oikeudellinen sisältö tai muoto, joka ei vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta, tai on jo ryhdytty muuhun toimenpiteeseen ilmeisesti siinä tarkoituksessa, että perintö- tai lahjaverosta vapauttaisiin, on perintö- tai lahjaverotuksessa meneteltävä asian varsinaisen luonteen tai tarkoituksen mukaisesti”

Säännös tarkoittaa sitä, että verovelvollisella on oikeus valita edullisin toteuttamisvaihtoehto, kunhan se toteutetaan voimassaolevien lakien mukaan sekä sisällöllisesti että muodollisesti. Säännös siis antaa verottajalle mahdollisuuden tulkita toimet veron kiertämiseksi, jos toimet eivät vastaa sisällöltään eikä muodoltaan toiminnan luonnetta.

2.5 Varallisuuden siirron pohdinta

Sukupolvenvaihdos siirtää varallisuutta ja äänivaltaa luopujalta seuraajalle. Jos vanha omistaja ja johtaja jää äänivallallaan ja omistuksellaan kontrolloimaan kaikkea mitä yrityksessä tapahtuu, ei vaihdos ole tapahtunut. Myöskään sidosryhmät eivät tällöin pidä sukupolvenvaihdosta tapahtuneena. (Koiranen 2000, 67.)

Edellä mainittu tapaus voi olla hyvin tuttu perheyhtiöissä työskenteleville. Vanhojen omistajien on usein vaikea luopua omistuksestaan ja vallastaan. Luopuminen elämäntyöstä on liian vaikeaa ja näin he säilyttävät kontrollin yrityksessään mahdollisimman kauan, joskus liiankin kauan. Vanhan omistajan liiallinen kontrolli vaikeuttaa siten jatkajan asemaa, koska hänelle ei anneta vastuuta mistään tärkeästä ja vastuunalaisesta tehtävästä. Vastuun ja luottamuksen puuttuessa jatkaja ei myöskään voi kehittyä menestykselliseksi johtajaksi.

Kun tarkastellaan sukupolvenvaihdosta luopujan elinaikana, yritysvarallisuuden siirtämiseksi seuraavalle sukupolvelle on lähtökohtaisesti oikeastaan kolme selkeää vaihtoehtoa: 1) kauppa 2) lahjanluonteinen kauppa ja 3) lahja. Vaihtoehtoja ovat näiden lisäksi myös erilaiset yritysjärjestelyt, esimerkiksi osakepääomankorotus sukupolvenvaihdoksen yhteydessä joko maksullisella merkinnällä tai rahastoannilla, lunastusjärjestelyt, jakautuminen, fuusio sekä edellisten yhdistelmät. Olennaista on, että siirto ennakoidaan ja valmistellaan huolellisesti niin, että järjestelyille on aikaa ja että esimerkiksi veroseuraamukset kohdistuvat ja tasaantuvat useammille vuosille. (Koiranen 2000, 68.)

Jos osakeyhtiön sukupolvenvaihdos toteutetaan kaupalla tai lahjanluonteisella kaupalla, niin sukupolvenvaihdoksen kokonaisverorasituksen määräytymisen näkökulmasta on olennaista tutkia erityisesti luovutuksesta saatavan voiton verovapautta sekä kaupan, lahjanluonteisen kaupan ja lahjan tapauksessa PerVL:ssa pyydettyjen myönnettyjen perintö- ja lahjaverohuojennusten edellytyksiä luovutuksensaajan verotuksessa. Näiden lisäksi myös arvonlisävero tulee huomioida.

Vaihtoehdon valintaan vaikuttaa luopujan oma taloudellinen tila sekä omat intressit siirrettävää varallisuutta kohtaan. Omistaja voi haluta palkkion elämäntyöstään ja myydä yrityksen kaupalla jatkajalle. Luopuja voi toisaalta pienentää jatkajan maksutaakkaa lahjanluonteisella kaupalla tai siirtämällä yritysvarallisuuden jatkajalle ilman vastiketta lahjana. Monille luopujille yritystoiminnan jatkuminen tulevaisuudessa on tärkeämpää kuin sillä rahastus. Lahjalla luopuja useimmissa tapauksissa antaa parhaimmat lähtökohdat jatkajalle, ainakin taloudellisesti. Tosin varsinkin isoissa varallisuuden siirroissa lahjavero voi muodostua huomattavan suureksi lisättynä vielä mahdollisilla sisarosuuksien maksamisella. Edellä mainittuihin vaihtoehtoihin ja niiden valintaan tietysti vaikuttaa suuresti, löytyykö perheestä tai lähipiiri-

ristä yritykselle jatkaja. Kovan kauppahinnan maksaminen ei mielestäni ole edes järkevää, koska omaisuus todennäköisesti jossakin vaiheessa palaa jatkajalle. Tällöin omaisuudesta maksettaisiin kaksinkertaisesti: ensin korkea kauppahinta lisättynä koroilla ja myöhemmin vanhan omistajayrittäjän kuollessa perintövero.

2.5.1 Osakeyhtiön nettovarallisuus

Perintö- ja lahjaveron perusteena käytetään edellisen kalenterivuoden tasetta. Taseen perusteella laskettava nettovarallisuuden määrä on ratkaiseva tekijä perintö- ja lahjaveroa määrättäessä. Yrityksen nettovarallisuuden mukaan määrättävää verotusarvoa on mahdollista pienentää verosuunnittelulla. Sukupolvenvaihdosta ennakoivan verosuunnittelun yhtenä tavoitteena voi olla esimerkiksi juuri nettovarallisuuden pienentäminen ja samalla siis verotusarvon pienentäminen. Tilanteeseen vaikuttaa osakeyhtiön taloudellinen tila. Jos osakeyhtiöllä on runsaasti vapaita voitonjakokelpoisia omia pääomia, on nettovarallisuuden pienentäminen helppoa osingonjaon ja palkanmaksun avulla.

Edellisestä voidaan päätellä, että sukupolvenvaihdos olisi kaikkein halvinta toteuttaa, kun yrityksellä menee huonosti. Tämä johtuu siitä, että yrityksen verotusarvo alenee sitä mukaan, kun yritys tekee tappiollisia tilinpäätöksiä. Yrityksen matalasuhdantetta voidaan siis käyttää sukupolvenvaihdoksen ajoittamiseen. Tosin matalasuhdanteen hyväksikäyttö riippuu suuresti siitä, millainen toimiala on kyseessä. Jos kyse on toimialasta, jossa aina säännöllisin väliajoin tulee matalasuhdanne, jonka jälkeen kuitenkin tulee melkoisella varmuudella taas tuottoisat vuodet, voidaan ajatella sukupolvenvaihdoksen toteuttamista matalasuhdanteen aikana. Tällainen tietenkin vaatii jatkajalta suurta tulevaisuuden uskoa sekä suunnittelun aloittamista varhaisessa vaiheessa. Matalasuhdanteen hyväksikäyttöön sisältyy myös suuri velkaantumisen riski. Suunnittelu täytyy aloittaa varhaisessa vaiheessa, koska vielä yksi tai kaksi taloudellisesti huonoa tilikautta ei heilauta verotusarvoa suuresti. Tämä johtuu siitä, että laissa on säädelty, kuinka paljon verotusarvo voi vuodessa muuttua. Osakkeen verotusarvo saa olla enintään 50 prosenttia edellisen vuoden verotusarvoa korkeampi ja päinvastoin (Ernst & Young 1999, 12). Vaikka yritys siis tekisi lähes konkurssin, verotusarvo ei kuitenkaan vielä seuraavana vuotena reagoi tähän täysimääräisesti.

Nettovarallisuuden pienentäminen ennakoivasti sukupolvenvaihdoksen vaiheena tietenkin pienentää jatkavan yrittäjän pääomatulo-osuutta tulevaisuudessa. Yrityksen omistajan verotuksen taso riippuu olennaisesti yrityksen nettovarallisuuden määrästä (Mattila 1998, 419). Nettovarallisuuden pienentäminen sukupolvenvaihdoksen valmistavana toimenpiteenä tulee harkita siten, että se on tarkoituksenmukainen molempien sekä luopujan että jatkajan osalta.

Huomioitava on myös se, että osakeyhtiön nettovarallisuuden laskennassa otetaan huomioon kaikki yhtiön omaisuus riippumatta siitä, mihin tulonlähteeseen se kuuluu. Tämä herättää mahdollisuuden nostaa yhtiön nettovarallisuutta sijoittamalla yhtiöön sen liiketoiminnan kannalta tarpeetonta omaisuutta. (Järvenoja 1997, 105.) Edelliseen viitaten, jos on tarkoituksena pienentää yhtiön nettovarallisuuden määrää ennakoiden sukupolvenvaihdoksen toteuttamista, kannattaa ehdottomasti tarkistaa, kuuluuko yhtiön omaisuuteen sen liiketoiminnan kannalta tarpeetonta omaisuutta. Jos tällaista omaisuutta on, kannattaa se siirtää pois yhtiön omistuksesta. Näin jatkajat maksavat veroa tai kauppahintaa vain yhtiön ydin liiketoiminnasta ja sen jatkamisesta.

2.5.2 Osakkeen matemaattisesta arvosta sekä osakeyhtiön osakkaan pääomatulo-osuuden laskeminen

Muusta kuin pörssiyhtiöstä, tässä tapauksessa perheyrityksestä, jaettava osinko jaetaan luonnollisen henkilön verotuksessa ansio- ja pääomatuloksi osakeyhtiön osakkeiden matemaattisen arvon perusteella. Osingosta ja siihen liittyvästä yhtiöveron hyvityksestä on pääomatuloa enintään osuus, joka vastaa 13,5 prosenttia osakkeiden matemaattisesta arvosta laskettuna. (Malmgren 1998, 298; Järvenoja 1997, 93.) Pääomatulon kannalta ratkaisevaa on siis nimenomaan osakkeen matemaattinen arvo, eikä sen verotusarvo. Osakkeen matemaattinen arvo ja verotusarvo voivat poiketa toisistaan. (Järvenoja 1997, 104.)

Pääomatulo on varallisuuden kerryttämää tuloa. Tämän vuoksi on johdonmukaista, että yrityksen omistajan yrityksestään saaman pääomatulon määrittäminen perustuu jotenkin yrityksessä olevaan varallisuuteen. Pääomatuloa kertyy sitä enemmän, mitä runsaammin yrityksessä on nettovarallisuutta. (Mattila 1998, 419.)

Osakkeen matemaattinen arvo perustuu osakeyhtiön varojen ja velkojen erotukseen eli yhtiön nettovarallisuuteen. Kun nettovarallisuus jaetaan ulkona olevien osakkeiden lukumäärällä saadaan yksittäisen osakkeen matemaattinen arvo. Osakeyhtiössä nettovarallisuuden laskennan pohjana on verovuotta edeltävän vuoden tase. Verovuodella tarkoitetaan osingonsaajan verovuotta eli vuotta, jolloin osinko on nostettavissa. (Malmgren 1998, 298.)

Yhtiöveron hyvitysjärjestelmän perusideana on osakeyhtiön ja sen osakkaan verotuksen integrointi jaetun voiton osalta. Järjestelmän perusluonteeseen kuuluu se, että osinkona jaettuun voittoon kohdistuu osingonsaajan veroasteen mukainen verorasitus. Näin ollen osingosta maksettavan veron määrä riippuu osingonsaajan henkilökohtaisesta veroprosentista. Yhtiön maksamaa veroa pidetään siten osakkaan puolesta suoritettuna verona. Yhtiöveronhyvityksissä osingonsaajan veronalainen tulo lasketaan ns. grossing up –menetelmällä, jossa veronalaiseen tuloon lisätään yhtiön maksama osinkona jaettuun voittoon kohdistuva vero. (Järvenoja 1997, 26-27.)

Esimerkki 2. (Järvenoja 1997, 27)

Osakeyhtiö X:n osakkaana on yksityishenkilö A. A saa vuoden 2000 aikana osinkotuloa X Oy:stä 50 000 markkaa. Oletetaan, että A:n osinkotuloon kohdistuva verorasitus (henkilökohtainen veroprosentti) on a) 29 % b) 50 % ja c) 10 %

a)

A:n saama osinkotulo	50 000
+ osinkoon liittyvä yhtiöveronhyvitys (29/71)	20 423
A:n veronalainen tulo	70 423
Vero 29 %	20 423
- yhtiöveron hyvitys	20 423
A:n maksettava vero	0

b)

A:n saama osinkotulo	50 000
+ osinkoon liittyvä yhtiöveronhyvitys (29/71)	20 423
A:n veronalainen tulo	70 423
Vero 50 %	35 212
- yhtiöveron hyvitys	20 423
A:n maksettava vero	14 789

c)

A:n saama osinkotulo	50 000
+ osinkoon liittyvä yhtiöveron hyvitys	20 423

(Jatkuu)

Esimerkki 2. (Jatkuu)

<i>A:n veronalainen tulo</i>	70 423
<i>Vero 20 %</i>	14 085
<i>- yhtiöveron hyvitys</i>	20 423
<i>A:n saama veronpalautus</i>	6 338

Yhtiöveronhyvityslain tarkoituksena on turvata osinkona jaettavaan yhtiön tuloon kohdistuva yhdenkertainen verotus. Täytyy kuitenkin huomata, että osinkoa jakavan osakeyhtiön on maksettava tuloveroa vähintään yhtiöveron hyvityksen verran verovuodelta jaettavaksi päätetyn osingon määrästä. Vähimmäisvero siis lasketaan jaettavan osingon määrästä. (Järvenoja 1997, 26-29.)

Tärkeä verosuunnittelun kohde perheyriyksessä on siis osingonjaon ja palkanmaksun suhde. Suunnittelulla voidaan määritellä pääomatulon ja ansiotulon suhde. Kun otetaan huomioon osingon ja siihen liittyvän yhtiöveron hyvityksen määrät, 9,58 prosenttia on puhtaan osingon määrä, joka voidaan jakaa käteisosinkoina nettovarallisuudesta osakkeenomistajille ja joka on heille täysimääräisesti pääomatuloa. Prosenttiluku 9,58 on laskettu siten, että osingonjaon määrä on optimaalinen ennen jaettavan osingon vähentämistä nettovarallisuudesta. Lisättäessä edellä mainittuun prosenttilukuun yhtiöveron hyvityksen määrä, on osinko 13,5 % osakkeiden matemaattisesta arvosta. Tästä osakeyhtiön osakas ei maksa itse enää veroa lainkaan, koska yhtiön tuloksestaan maksama vero riittää osakkeenomistajien puolesta maksetuksi veroksi 9,58 prosenttiin asti. (Malmgren 1998, 302; Perkka 1999a; Järvenoja 1997, 174.) Tulee muistaa, että yhtiö voi jakaa osinkoa vain voitonjakokelpoisesta vapaasta omasta pääomasta.

Esimerkki 3.

Yritys X:n edellisen (1999) kalenterivuoden nettovarallisuus taseen perusteella laskettuna on 1000 000 markkaa sekä voitonjakokelpoiset edellisten vuosien voittovarot 300 000 markkaa.

Yhtiö X voi jakaa osinkoa verottomasti osakkaalle 9,58 prosenttia nettovarallisuudesta, joka tekee yhteensä 95 850 markkaa. Kun lisätään jaettavaan osinkoon yhtiöveron hyvitys osingosta saadaan: $95\,850\text{ mk} + 29/71 * 95\,850\text{ mk} = 135\,000\text{ mk}$, joka on 13,5 % nettovarallisuudesta. Tämä on mahdollista, koska jakokelpoiset edellisten vuosien voittovarot riittävät osingon maksamiseen sekä yhtiön maksamat verot riittävät 9,58 prosenttiin asti.

2.5.3 Osingonmaksun ja palkanmaksun vertailua

Osakeyhtiö voi siis jakaa osinkoa vain näyttämällä ensin voittoa ja maksamalla voitostaan verot. Veronjälkeinen voitto on jakokelpoista voittoa. Osakeyhtiö voi jakaa osinkoa myös yli verovapaan osuuden 9,58 prosenttia nettovarallisuudesta. Tällaisessakin tapauksessa osingonjako on edullisempaa kuin palkanmaksu. Tämä perustuu siihen, että yhtiö on jo maksanut osingoista veroa 29 prosenttia. Yhtiö on tavallaan jo pidättänyt osakkaan puolesta veroa 29 prosenttia maksamalla yrityksen voitosta veroa. Joten jos osakkaan henkilökohtainen veroprosentti on esimerkiksi 40 prosenttia, maksaa osakas saamistaan osingoista ainoastaan henkilökohtaisen verokannan ja yhtiön verokannan erotuksen. (Perkka 1999a.) Vastaavasti jos osakkaan verokanta on pienempi kuin osakeyhtiön verokanta (29 %), hän saa käteisosingon lisäksi vielä osan yhtiön maksamista veroista veronpalautuksena itselleen. Osingonjako on siis aina edullisempaa kuin palkanmaksu: osakeyhtiö on osakkaansa puolesta maksanut veroa jo 29 prosenttia, kun taas palkasta ei ole maksanut veroa vielä kukaan (Perkka 1999a).

Tulee kuitenkin huomata, että koska osinkotuloista ei tarvitse maksaa esimerkiksi sosiaaliturvamaksuja, niin osingot eivät myöskään kerrytä sosiaaliturvaa. Palkanmaksun avulla voidaan siis turvata osaltaan sosiaaliturvaa. (Järvenoja 1997, 163). Edellisten perusteella voidaan todeta, että myös esimerkiksi pienennettäessä nettovarallisuutta ennakoivana toimenpiteenä, kannattaa suunnitella sopiva yhdistelmä molempia sekä osinkoa että palkkaa.

Osinkoa voidaan jakaa samasta tilinpäätöksestä useitakin kertoja. Kaikki saman kalenterivuoden aikana saadut osingot lasketaan yhteen ja tästä yhteismäärästä saadaan yksi pääomatulo-osuus. (Mattila 1998, 423.) Tilanne monimutkaistuu, jos kesken kalenterivuoden tapahtuu sukupolvenvaihdos. Jos vanha omistaja on nostanut osinkoa esimerkiksi tilikauden alussa, niin voiko jatkava yrittäjä nostaa vaihdoksen jälkeen osinkoa samana tilikautena. Penttilän (1998b, 290) mukaan kumpikin omistaja voi saada täyden pääomatulo-osuuden. Osingon pääomatulo-osuus määräytyy osakkaan omistamien yhtiön osakkeiden yhteenlasketun matemaattisen arvon perusteella. Osakkeiden lukumääränä käytetään osingonjakohetkellä omistettua osakemäärää, jonka perusteella osakas on osingon nostanut. Sillä ei siis olisi vaikutusta, vaikka ensiksi osingon nostanut luovuttaisi sen jälkeen osakkeet perillisille. Osingonjako on kuitenkin rajoitettu siten, että esimerkiksi vuoden 1999 tilinpäätöksestä ei voi

jakaa osinkoa enää vuoden 2001 puolella. Eri asia on, että osinko voi olla nostettavissa vasta vuoden 2001 puolella. (Mattila 1998, 425.)

Osinkoa voidaan maksaa myös muuna kuin rahana. Menettelyä kutsutaan nimellä osingonjako in natura, jossa osinko maksetaan esimerkiksi kiinteistönä, arvopaperina jne. Ongelmat muodostuvat lähinnä arvostamispuolelle; mikä arvo annetaan osingon muodossa jaetuille varoille. (Mattila 1998, 425.)

2.5.4 Omaisuuden hallintaoikeuden pidättäminen

Siirtyvän omaisuuden hallintaoikeuden pidättäminen on velvoite, joka arvostetaan käypään arvoonsa. Velvoitteen arvon vähentäminen lahjaverotuksessa edellyttää sen pääomittamista. Pääomittaminen on laskutoimitus, jossa puhdas vuosituotto kerrotaan kalenterivuositulomäärällä, jonka velvoite on voimassa. Käytännössä velvoitteen puhtaan vuosituoton määrittäminen on vaikeaa. Vaikeuksia tuottaa toisaalta jo edun vuotuisen tuottoarvon määrittäminen ja sen lisäksi epävarmuutta tuo epätietoisuus velvoitteen kestosta, esimerkiksi luovuttajan elinikä. (Puronen 2000, 214.)

Vaikka lahjoitettavaa omaisuutta rasittaa hallintaoikeuden pidättäminen, omistusoikeuden saaja maksaa lahjaveron välittömästi. Tilanne on toinen, jos lahjansaaja hakee perintö- ja lahjaverolain 56 §:n mukaista maksuajan pidentämistä edellytysten täytyessä. Lahjaverotus siis tulee maksuun, vaikka jollakin toisella on hallinta- tai vuokratuotto-oikeus lahjana saatuun omaisuuteen. Hallintaoikeuden arvo vähennetään verotettavan omaisuuden arvosta.

TAULUKKO 2. Hallintaoikeuden pääomittamisessa käytettävät ikäkertoimet (Kovalainen & Turpeinen 2000, 15)

Lahjoittajan ikä	44	52	53-58	59-63	64-68	69-72	73-76	77-81	82-86
Vuositulokerroin	12	11	10	9	8	7	6	5	4
Lahjoittajan ikä	87-91	92 tai yli							
Vuositulokerroin	3	2							

Vuosituotto on omaisuuden vuodessa kerryttämä tulo. Pääomittamisen perustaksi tulisikin selvittää edun todellinen vuotuisarvo. Jollei vuosituotosta ole tietoa, nykyisin varsin hallitsevana tuottokertoimena vuodessa pidetään 5 prosenttia. Varallisuusverotuksessa kaavamaisena tuotto prosenttina on käytetty yleisesti 5 prosenttia. Aviopuolisoiden toimiessa lahjoittajina hallintaoikeuden pääomittaminen suoritetaan nuoremman aviopuolison ikäkertoimen mukaan (Perkka 1999b, 5; Puronen 2000, 214-217.)

Miten vuotuistuotto sitten määritellään? Tavoitteena on selvittää edun todellinen vuosiarvo, mutta mikä on todellinen tuotto vuodessa, jos esimerkiksi hallintaoikeuden kesto aika on todella pitkä. Voidaanko olettaa, että yhden vuoden perusteella voidaan määrätä vuosituotto 20 vuotta eteenpäin ottamatta nousu- ja laskusuhdanteita huomioon. On tapauksia, joissa vuosituotto on perustunut osingonjakoon yhden vuoden perusteella. (ks. Puronen 2000, 214) Tuskin kuitenkaan voidaan olettaa, että esimerkiksi osingonjako olisi 20 vuoden ajan samalla tasolla. Oikeuskäytäntö kuitenkin näyttää omaksuneen kannan, että edun alkamisvuoden todellinen vuosituotto olisi pääomituslaskelmissa ratkaiseva (Puronen 2000, 215).

Jos oikeuskäytäntö siis omaksuu kannan, että alkamisvuoden vuosituotto on ratkaiseva pääomitusta tehtäessä, antaa käytäntö mahdollisuuden esimerkiksi nostaa vuosituotto huomattavan korkeaksi alkamisvuoden osalta. Esimerkiksi pidätettäessä osingonsaantioikeus maksetaan sukupolvenvaihdosta ennakoivasti luopujalle huomattavan suuri osinko. Jos tätä suurta osinkoa käytetään pääomitettaessa seuraavan kymmenen vuoden osingonpidättämisoikeus,

niin osingonsaantioikeuden arvosta tulee hyvin korkea. Sen jälkeen yritys voi maksaa huomattavasti pienempää osinkoa joko taloudellisen tilanteen johdosta tai muusta syystä. Näin siirtyvän omaisuuden perintö- tai lahjaveron arvosta on saatu suuri osa katomaan osingonsaantioikeuden pidättämisen avulla.

Esimerkki 4. (vrt. Perkka 1999b, 5)

X Lahjoittaa lapselleen A metsätilan, jonka käypä arvo on 900 000 markkaa pidättäen itsellään hallintaoikeuden:

- *Lahjoittaja X:n ikä on 60 vuotta, joten ikäkerroin on 9*
- *Hallintaoikeuden arvo on 5 prosenttia 900 000 markasta eli 45 000 markkaa (5 % on yleisesti käytetty vuotuinen tuotto prosentti, jos muuta ei ole esitetty)*
- *Hallintaoikeuden arvoksi muodostuu $9 * 45\,000$ markkaa = 405 000 markkaa*
- *Verotettavan omaisuuden arvoksi jää 495 000 markkaa ja lahjavero siitä on 65 700 markkaa*
- *Jos X ei olisi pidättänyt hallintaoikeutta, niin lahjaveron suuruus olisi ollut 130 500 markkaa*

Merkittävää on, että hallintaoikeuden päättymisestä kuoleman vuoksi ei seuraa perintö- ja lahjaveroseuraamuksia. Mutta jos hallintaoikeuden haltija luopuu elinaikanaan oikeudestaan, se katsotaan lahjaksi omaisuuden omistajalle. (Perkka 1999b, 5.)

Esimerkki 5. (vrt. Perkka 1999b, 5)

Edellisen esimerkin (esimerkki 3) tiedot, mutta henkilö X luopuu hallintaoikeudesta 70 -vuotiaana.

- *A:n saaman lahjan arvo on 5 prosenttia vuosittaisena tuottona 900 000 markasta eli 45 000 markkaa*
- *Henkilö X:n ikäkerroin on 7, jolla kerrotaan vuotuinen tuotto 45 000 markkaa = 315 000 markkaa*
- *315 000 markkan lahjasta lahjavero on 36 900 markkaa*

Hallintaoikeuden pidättäminen on käyttökelpoinen keino pienentää lahjoitettavasta omaisuudesta maksettavaa perintö- tai lahjaveroa. Useimmin sitä käytetään esimerkiksi metsätilojen luovutuksissa. Tulee huomata, että mitä nuorempana luopuja luovuttaa omaisuutta ja pidättää itsellään hallintaoikeuden sitä suuremman edun jatkaja saa. Tämä johtuu hallintaoikeuden

laskuperusteista, joissa määräävinä tekijöinä ovat vuosituotto sekä lahjoittajan ikä. Mitä nuorempi lahjoittaja on sitä suurempi on verohyöty. Tämä unohtuu liian usein ja omaisuutta pidetään liian kauan vanhan polven hallussa. Usein ajatellaan, että esimerkiksi liian aikainen metsien siirtäminen lapsien nimiin syrjäyttää vanhan omistajan. Tulee kuitenkin muistaa, että pidätettäessä hallintaoikeus kaikki entiset oikeudet metsiin säilyvät ja sen lisäksi, mitä erikseen sopimuksessa sovitaan. Hallintaoikeuden pidättäminen on sikälikin käyttökelpoinen, että se ei tuloudu jatkajalle, vaikka hallintaoikeuden haltija kuolee ennen hallintaoikeuden päätymistä.

2.5.5 Osingonsaantioikeuden pidättäminen

Yksi mielenkiintoinen keino pienentää lahjaverotusta on luopujan/luopujien osingonsaantioikeuden pidättäminen. Luopujat ovat oikeutetut osinkoon sukupolvenvaihdoksen jälkeenkin esimerkiksi kymmenen vuoden ajan. Varsinkin, jos kyseessä on kannattava yhtiö, joka on maksanut runsaasti osinkoja monena peräkkäisenä vuotena, on hyöty vielä suurempi. Tällaisen kapitalisoidun oikeuden arvo voi olla niin korkea, että osakkeiden lahjaverotusarvo pienenee huomattavasti. Lahjavero muodostuu edulliseksi, mutta saattaa olla, että samalla menetetään varallisuusverotuksessa sovellettava 70 prosentin verotusarvon alennus. Tämä tarkoittaa sitä, että kotimaisen kuolinpesän tai luonnollisen henkilön, joka yksin tai yhdessä puolisonsa, vanhempansa, lapsensa tai lapsen rintaperillisen kanssa omistaa vähintään 10 prosenttia elinkeinotoimintaa harjoittavan yhtiön osakkeista, veronalaisiksi varoiksi katsotaan 30 prosenttia osakkeen verotusarvosta. (Andersson 2000, 14.)

Osingonsaantioikeuden pidättäminen tulee harkita ja laskea huolellisesti. Siihen vaikuttaa mm. se, pystyykö yhtiö tulevaisuudessa sekä maksamaan osinkoa luopujille että maksamaan palkkaa tai osinkoa jatkajille, koska yrityksen täytyy elättää myös jatkaja/jatkajat. Mielenkiintoinen seikka on se, miten verottaja suhtautuu siihen, jos yhtiö ei maksakaan niin suuria osinkoja kuin oli laskettu. Tällä tavalla osakkeiden verotusarvo saatiin hyvin alhaiseksi, mutta sen jälkeen yhtiö siis keräisi esimerkiksi jälkipolvien hyväksi voitot yhtiön omaan vapaaseen pääomaan. Varallisuusverotuksessa mahdollisesti menetettävä verotusarvon alennuksen merkitys riippuu siitä, kuinka arvokkaista osakkeista on kysymys. Jos jatkajan osakkeiden arvo on suhteellisen pieni, esimerkiksi alle miljoona markkaa, ei varallisuusverotus vielä

muutenkaan muodostu kovin ankaraksi. Tilanne on toinen, jos osakkeet ovat esimerkiksi usean kymmenen miljoonan arvoiset.

2.4.6 Omaisuuden- ja vallansiirto erillisinä kysymyksinä

Omaisuutta ja liikkeenjohtoa ei tarvitse siirtää samaan aikaan. Verottajaa ei lähtökohtaisesti kiinnosta, kuka yritystä johtaa, vaan se, millaisia vaihdoksia omistuksessa tapahtuu. Kuka nostaa osingot, tapahtuuko siirto käypään hintaan, alihintaan vai lahjana. (Koiranen 2000, 68.)

Omaisuuden ja vallan siirto eriaikaisesti voi olla eduksi yrityksen tulevaisuudelle. Vaikka luopuja olisi siirtänyt varallisuuden jatkajalle, hän voi toimia yrityksen hallintoelimissä ja näin helpottaa ja auttaa tulevaa johtajaa valmentautumaan asemaansa. Sinänsä jo varallisuuden siirto tuo mukanaan jatkajalle vastuun, joten luopujan työskentely yrityksen hyväksi ei poista jatkajan vastuuta.

Koiranen (2000, 68-69) esittää suojauskeinoja luopuvan yrittäjän kauppahinnan saamisen turvaamiseksi sukupolvenvaihdoksessa. Ohjeet ovat tarpeen, jos sukupolvenvaihdos rahoitetaan vastikkeellisesti, vaikka kysymyksessä olisi perheen piirissä tapahtuva kauppa.

1. Vaadi ostajalta maksamattomasta kauppahinnasta takuita, jos olet tarkoittanut siirron kaupaksi etkä lahjaksi.
2. Edellytä ostajalta alkuvuosina tiukkaa kustannuskontrollia ja pidättyväistä osingonjakoa koko siksi ajaksi, kun maksamatonta kauppahintaa on jäljellä.
3. Jää hallituksen jäseneksi siksi ajaksi, kun maksamatonta kauppahintaa vielä on.
4. Pidä, ellei parempaa järjestelyä aikaansaada, myymiäsi osakkeita panttina eli maksamattoman kauppahinnan vakuutena.
5. Edellytä sitä, että ostajalla on riittävä henki-, tapaturma- ja sairausvakuutus.

On myös muita asioita, joista pitäisi sopia jo ennakkoon suunniteltaessa sukupolvenvaihdosta. Vaiheittaisessa omaisuuden siirroissa tai myöhemmissä kaupoissa esimerkiksi sisarus-ten kesken voidaan törmätä suuriin ongelmiin osakkeiden senhetkisen käyvän arvon määrit-

tämisessä (Koiranen 2000, 70). Tällaiset ongelmakysymykset tulisi ratkaista jo ennalta. Tulisi sopia ennakkoon käytettävä arvostusperuste. Koiranen (2000) mainitsee kaksi erilaista tapaa. Ensimmäinen on *ulkopuolinen arbitraatio* eli välimiesmenettely. Tässä kauppataavassa kumpikin osapuoli, sekä ostaja että myyjä, ilmoittavat välimiehelle kauppahinnan ja sen jälkeen välimies hyväksyy jommankumman tarjouksen ja kummankin on pakko tyytyä välimiehen ratkaisuun. Toinen kauppatapa on *The Texas Shootout* –menettely eli ns. italialaislauseke. Se tarkoittaa tilannetta, jossa omistus on 50:50 ja osakas A haluaa myydä osakkeensa miljoonalla ja tarjoaa niitä ostettavaksi B:lle. B ei hyväksy tarjousta ja näin A:lle syntyy automaattisesti oikeus ostaa B:n osakkeet hintaan 1 miljoona. (Koiranen 2000, 71.) Kaksi edellistä esimerkkiä eivät ole ainoat mahdolliset, vaan perheen kesken voidaan sopia sellaiset pelisäännöt kuin halutaan. Kunhan ne ovat tasapuoliset ja ennen kaikkea selkeät.

2.6 Sukupolvenvaihdoslouovutuksen rahoituskysymykset ja niiden suunnittelu

2.6.1 Eri rahoitusvaihtoehdot

Jos sukupolvenvaihdos toteutetaan kaupalla, jatkajalla on useita vaihtoehtoja rahoittaa kauppahinta. Rahoitusvaihtoehtojen määrään tosin vaikuttaa yrityksen taloudellinen tila. Rahoituslähteitä voivat olla esimerkiksi (Kukkonen 1994, 520):

1. Rahalaina pankista
2. Laina yrityksestä
3. Laina vanhalta omistajayrittäjältä
4. Kauppahinta jätetään korottomaksi velaksi

Sukupolvenvaihdoksen vaatiman rahoituksen nettokustannusten näkökulmasta on olennaista, pystyykö jatkaja vähentämään velkojensa korot verotuksessaan ja pystyykö jatkaja rahoittamaan kauppahinnan mahdolliset lyhennykset henkilökohtaisilla tuloillaan tai yrityksestä saatavilla tuloilla. (Kukkonen 1994, 520.)

2.6.2 Kauppahinta jätetään korottomaksi velaksi

On tavallista, että vanhemmat myyvät omaisuuttaan lapsilleen kauppahinnan kuitenkin jäädessä velaksi. Tällaisessa käytännössä ei sinänsä ole mitään ongelmaa, kunhan velan takaisinmaksusta on esittää jonkinlainen suunnitelma. Velan normaali lyhennystapa on rahassa tapahtuva lyhennys, mutta velkaa voidaan lyhentää myös muuten, esimerkiksi työsuorituksena tai luontaisuuksina. Tämä edellyttää, että suoritteella tulee olla rahassa mitattava arvo, josta osapuolet ovat yksimielisiä. (Puronen 2000, 65.)

Velkoja voidaan myös vähentää siten, että velkoja luopuu vastikkeetta saamisoikeudestaan. Anteeksiantoa pidetään lahjaverotuksessa anteeksiannetun määrän mukaisena lahjana velkojalta velalliselle. Jos anteeksiannetun velan määrä on vähintään 20 000 markkaa, se on lahjaverotuksenalainen. (Puronen 2000, 65.)

Vastikkeen jättäminen korottomaksi velaksi voidaan siis tulkita lahjaksi, jos velallisella ei ole esittää takaisinmaksusuunnitelmaa. Suunnitelma voi kirjallinen tai suullinen. Suullisten lupusten todistaminen voi tosin olla vaikeaa. Velka - lahja tulkinnan verottaja tekee kokonaisratkaisuna. Päätöksessä otetaan huomioon kaikki esille tuodut seikat. Tärkeimmät huomioon otettavat seikat ovat laina-ajan pituus ja toisaalta kysymys lainan lyhentämistavasta sekä suunniteltu lainan lyhentämisaikataulu. Laina-ajan pituus ei sinänsä ole ongelma, jos on laadittu asianmukainen lyhennysaikataulu ja voidaan todeta, että aikataulua noudatetaan. Vaikka lyhennysaikataulusta poiketaan, ei laina heti muutu lahjaksi, jos menettelylle on olemassa pätevä peruste. Pätevä peruste voi olla esimerkiksi tilapäinen maksukyvyttömyys. Kuitenkin pitkä laina-aika ilman lyhennysaikataulua ja lyhennyksiä synnyttää aina lahjaverotusriskin. Yksi esimerkki laina-ajan pituuden riskistä on luovuttajan korkea ikä sekä laina-ajan poikkeuksellinen pituus. Jos lainanantaja on esimerkiksi 80-vuotias ja lainan takaisinmaksuaika on 20 vuotta ja sen lisäksi lainan pääoma on korkea, voidaan katsoa, että lainaa ei edes ole ajateltu takaisin maksettavaksi. (Puronen 2000, 69-72; Puronen 1990, 268.)

Kootusti voidaan sanoa, että jos lyhennys tapahtuu kokonaisuudessaan rahana, kyse on velkasuhteesta, mutta jos lyhennykset hoidetaan kokonaisuudessaan anteeksiantoina, kyse on lahjasta (Puronen 2000, 75). Velallisen on myös tarvittaessa pystyttävä esittämään todisteet

velan lyhennykseen käytetyn rahan alkuperästä. Mitä epätavanomaisempiin järjestelyihin lainasuhteen ja siihen liittyvien seikkojen osalta on ryhdytty, sitä suuremmaksi käy aina riski, että lainajärjestelyä pidetään näennäisenä ja laina verotetaan lahjana (Puronen 2000, 77).

2.7 Omaisuuden arvostaminen

2.7.1 Käyvän arvon –periaate

Perintö- ja lahjaveron perusteena käytetään sitä arvoa, mikä omaisuudella oli verovelvollisuuden alkaessa. Tämä viittaa omaisuuden käyvän arvon käyttämiseen verotusarvon sijaan. Käypä arvo on muodostunut myös oikeuskäytännössä vallitsevaksi. Ristiriidassa oikeuskäytännön kanssa ovat verovirastojen verotukseen omaksutut kannat, joissa on päädytty käyttämään primaaristi verotusarvoja. Verohallitus on antanut yhtenäistäviä ohjeellisia muistioita, mutta ne eivät ole oikeuslähdeopillisessa mielessä sitovia. Voidaan kuitenkin sanoa, että omaisuuden käypä arvo on ensisijainen arviointiperuste, jos muuta ei määrätä. (Puronen 2000, 195-196.)

Käyvän arvon -periaate on periaatteellisella tasolla selkeä, mutta mitä tarkalleen tarkoittaa käypä arvo? Käyvän arvon katsotaan vastaavan esineen markkina-arvoa, ts. myyntihintaa riippumattomien osapuolten välisessä vaihdannassa (Puronen 1999b, 355). Arvostustason muodostaa nykyisin varovaisesti määrätty käypä arvo. Joidenkin varallisuuslajien osalta verotusarvon käyttäminen on kuitenkin ainoa mahdollisuus, koska käyvän arvon määrittäminen on viranomaiselle täysi mahdottomuus. (Puronen 2000, 198.)

Käyvän arvon määrittäminen myös poikkeaa eri omaisuuslajien kohdalla, joka jo yksistään asettaa koko arvostusjärjestelmän kyseenalaiseksi. Omaisuuden arvostusperiaatteita vaaditaan esimerkiksi varallisuusverotuksessa, tuloverotuksessa, kiinteistöverotuksessa ja perintö- ja lahjaverotuksessa. Periaatteellisella tasolla käypä arvo on arvostusnormina kaikissa edellä mainituissa. Käypä arvo ei kuitenkaan välttämättä ole kaikissa veromuodoissa sama. Arvostuserot johtuvat mm. verolajien eriarvoisuudesta: toiset verolajit tuottavat paremmin kuin toiset. Verottaja keskittyy erilailla eri veromuotoihin. Esimerkiksi varallisuusveron tuotto on

vähäinen. Sen lisäksi monille hyödykkeille on lähes mahdotonta osoittaa periaatteita, miten käypä arvo saadaan. (Andersson 2000, 4-14.)

Miten käypä arvo määritetään? Jos luovutettavan varallisuuden osalta myyntihinnasta ei ole vastaavaa vertailukelpoista näyttöä lähialjalta, käypä arvo arvioidaan. Konkreettista näyttöä esineen tai varallisuuden arvosta voidaan esittää kuitenkin myös silloin, kun luovutuksen kohteena olevaan varallisuuteen rinnastettavaa varallisuutta on ollut kaupan. Tosin on vaikea arvioida, ovatko kohteet vertailukelpoisia ja onko hinnan määräytymiseen vaikuttaneet jotkin satunnaiset tekijät. Vaikka periaatteena on suorittaa arviointi varovaisuutta noudattaen, on käyvän arvon määrittäminen vaikeaa, jollei mahdotonta. Käyvästä arvosta voidaan puhua käsitteenä, mutta sen totuudenmukainen ja oikeudenmukainen selittäminen sekä toteuttaminen on vaikeaa. (Andersson 2000, 4-14.)

Käyvän arvon tulisi siis olla todennäköinen luovutushinta, mutta mitä jos luovutettavalle omaisuudelle ei ole markkinoita tai jos luovutettava varallisuus sijaitsee niin syrjäisellä seudulla, että sen myyminen olisi lähes mahdotonta? Jos verottaja tekee arvionsa tällaisessa tapauksessa vastaavan muualla tapahtuneen kaupan perusteella, ei käyvän arvon periaate ja tavoite toteudu. Ongelma koskee varsinkin maaseudulla toteutettavia sukupolvenvaihdoksia. Yrityksien tuotantotilat sijaitsevat usein niin syrjäisellä seudulla, että niiden myyminen ja käyttäminen saman tai muun teollisuuden käyttöön olisi lähes mahdotonta. Tulisiko tällaisissa tapauksessa esimerkiksi ottaa kuvitteelliset tarjoukset luovutettavasta kohteesta ja näiden perusteella mahdollisesti kohtuullistaa verottajan muuten määrittelemää käypää arvoa? Nykyisen käytännön mukaan monessa tapauksessa perheyrietyksen jatkaja ottaa vastaan tuotantokoneiston ja rakennukset huomattavasti niiden todellista myyntihintaa korkeampaan arvoon.

Muuttoliike entisestään korostaa maaseudun vaikeuksia. Pienissä kunnissa esimerkiksi 5-10 vuoden kuluttua voi olla hyvin vaikea saada ammattitaitoista työvoimaa. Ahosen taimistolla on edessään tämä ongelma tulevaisuudessa. Taimisto toimii matalapalkka-alalla ja työvoiman saanti tulee olemaan ongelma tulevaisuudessa. Palkkatason nostaminen ei onnistu jo muutenkin korkeiden työvoimakustannusten takia (jopa yli 60 prosenttia liikevaihdosta). Tällaisen yrityksen käypä arvo on vaikea määrittellä.

Osakkeiden matemaattinen, toisin sanoen yrityksen nettovarallisuus, arvo ei siis yksistään voi ilmoittaa yritysvarallisuuden arvoa. Ei voida olettaa, että matemaattinen arvo on sellainen arvo, josta yritysvarallisuus voidaan realisoida. Useimmilla yrityksillä on sellaista varallisuutta, jolla ei ole selkeää markkinahintaa eikä jälkimarkkinoita. Omaisuuden arvostus on läheisesti sidoksissa juuri kyseiseen yrityskokonaisuuteen, eikä sillä välttämättä ole muille samaa käypää arvoa. Jos liiketoiminta ei ole kannattavaa, eikä keskeisille liikehyödykkeille ole jälkimarkkinoita, matemaattinen arvo on pelkkä fiktio. (Andersson 2000, 6.)

Yksi vaihtoehto käyvän arvon määrittelyyn voisi olla esimerkiksi pankkien käyttämä käypä arvo. Pankkien määrittämä käypä arvo ilmenee mm. luottojen hyväksytyistä vakuusarvoista. Toki pankit määrittävät vakuusarvot huomattavan alas, jotta varmistettaisiin saamiset esimerkiksi jonkin yrityksen konkurssissa. Toisaalta, eikö käypä arvo ole juuri se hinta, joka varallisuudesta saadaan markkinoilla? Esimerkiksi kohtuullistamalla hiukan ylöspäin pankkien määrittämiä vakuusarvoa voitaisiin päästä hyvin lähelle todellista käypää arvoa.

2.7.2 Rahat, talletukset ja arvopaperit

Käyvän arvon määrittämisiongelma koskee periaatteessa kaikkea muuta varallisuutta paitsi rahaa, rahanmääräisiä saatavia ja talletuksia. Rahat, rahamääräiset saatavat ja talletukset arvostetaan aina täyteen arvoonsa (nimellisarvoonsa). Obligaatiot, debentuurit ja muut joukko-velkakirjalainat arvostetaan nimellisarvoonsa ellei muuta esitetä. Pääomaan lisätään laskennallinen korko luovutuspäivään asti. Pörssissä sekä I ja NN/PRE -listoilla noteeratut osakkeet tai niihin oikeuttavat arvopaperit arvostetaan luovutuspäivän kurssiin, johon luovutuspäivän kauppaja on tehty. (Puronen 2000, 204-206.)

2.7.3 Kiinteistöt, pelto- ja metsämaat sekä yritysvarallisuuden arvostusperiaatteita

Rakennettujen kiinteistöjen osalta käyvän arvon määrittäminen on erittäin vaikeaa, koska rakennukset eroavat toisistaan paitsi kuntosaa, rakenteensa ja tilajärjestelyjen puolesta. Uusien omakotitalojen ja vapaa-ajan kiinteistöjen sekä maatalo- ja yritysrakennusten osalta hankintameno osoittaa parhaiten niiden arvon. Vanhojen rakennusten osalta käyvän arvon mää-

rittäminen on huomattavasti vaikeampaa. Apuna käytetään yleisesti erilaisia ikään perustuvia arvonalenemisiä kuvaavia prosentteja. (Puronen 2000, 205-206.) Ongelmana tällaisissa taulukko –muotoisissa arvioinneissa on se, että ne eivät pysty ottamaan huomioon rakennusten yksilöllisiä eroja, eikä arvoon satunnaisesti vaikuttavia seikkoja. Tällaisia arvoa alentavia seikkoja voivat olla esimerkiksi rakennuksen poikkeuksellisen huono kunto, erittäin syrjäinen sijainti, vesivahingot ja erilaiset homeongelmat.

Peltojen käypänä arvona pidetään ensisijaisesti hintaa, joka on todettu samaa kiinteistöä koskevassa toisistaan riippumattomien kaupantekijöiden välisessä kaupassa tai samanlaatuista ja sijainniltaan vastaavaa peltoa koskevassa kaupassa. Jollei vertailukelpoisia luovutuksia ole, arvioidaan hinta peltojen yleisen hintatason perusteella varovaisuutta noudattaen. Metsämaan arvostuksessa käytetään metsänhoitoyhdistyksen tai vastaavan antamaa tila-arviota tai metsätaloussuunnitelmaa. (Puronen 2000, 207).

Kiinteä yritysvarallisuus arvioidaan kuten edellä on käypää arvoa käsitelty. Yritysvarallisuuden kuuluvien koneiden, kaluston ja laitteiden sekä kotieläinten, maataloustuotteiden, lannoitteiden ja väkirehujen osalta pyritään ensisijaisesti selvittämään niiden käypä arvo. Koneiden arvona voidaan yleisesti pitää kirjanpidosta ilmenevää menojäännöstä. Kotieläinten arvona pidetään verohallituksen vuosittain vahvistaman päätöksen mukaisia arvoja. Varastossa olevien maataloustuotteiden yksikköhintoina pidetään 80 % tuottajahinnoista. Varastossa olevien sementen, rehujen ja lannoitteiden yksikköhintana pidetään myös yleensä 80 %:ia hankintahinnasta. (Puronen 2000, 209-210.)

Tase ja sen erittelytiedot osoittavat, mitä varallisuutta yrityksellä on tilinpäätöshetkellä. Käyttöomaisuuden osalta kuitenkin joudutaan varsin usein poikkeamaan tasearvoista määriteltäessä käypää arvoa. Tällöin pyritään, kuten edellä, selvittämään varallisuuden käypä arvo. (Puronen 2000, 212.)

2.7.4 Perheyhtiön osakkeiden arvostaminen

Sellaisten arvopapereiden, joita ei noteerata pörssissä, käyvän arvon määrittäminen saattaa olla erityisen vaikeaa. Erityisesti ongelmana ovat pienet osakeyhtiömuotoiset perheyrietykset. Yleisesti tällaisten osakkeiden arvostamiseen käytetään osakeyhtiön osakkeiden edellisen vuoden vahvistettua matemaattista arvoa. (Puronen 2000, 208.) Osakeyhtiön osakkeiden edellisen kalenterivuoden vahvistettu matemaattinen arvo jaetaan ulkona olevien osakkeiden lukumäärällä, jolloin saadaan yhden osakkeen matemaattinen arvo. Ennen vuotta 1994 osakkeen arvo laskettiin matemaattisen arvon ja tuottoarvon perusteella (Andersson 2000, 7-8).

Muutosta matemaattisen arvon ja tuottoarvon käyttämisestä pelkkään matemaattisen arvon käyttämiseen perusteltiin vertaamalla osakeyhtiötä yksityisiin elinkeinonharjoittajiin ja henkilöyhtiöihin, joissa käytettiin arvostuksessa pelkkää matemaattista arvoa. Tämä ei kuitenkaan ole täysin vertailukelpoista, koska yksityinen elinkeinonharjoittaja voi aina myydä yksittäisen hyödykkeen yrityksestään, ja näin realisoida tuon hyödykkeen ”todennäköisen luovutushinnan”. Osakeyhtiössä tällaista mahdollisuutta ei ole, koska osakkeenomistaja ei voi myydä yhtiön omaisuutta, vaan pelkästään osakkeitaan. Osakkaan on myös hyvin vaikea myydä osakkeitaan ainakaan matemaattisella arvolla. Matemaattisen arvon ongelmana on mm. se, että sen komponentin verotusarvot eivät liiku samalla tavalla kuin todelliset arvot. Tämä johtuu siitä, että komponentit ovat liiaksi sidoksissa esimerkiksi kirjanpito- ja tonttikartta-arvioihin. Hyvänä esimerkkinä tästä on 90 -luvun lama, jonka aikana konkurssiin joutui sellaisiakin yrityksiä, joiden nettovarallisuus oli selvästi positiivinen. Tämä johtui siitä, että näiden yritysten omaisuuden arvot olivat laskeneet alle verotusarvon. (Andersson 2000, 8-9.)

Verohallitus (1994) on antanut arvostusta koskevan ohjeen: ”Kun verotuksessa arvostusratkaisun tekeminen on useimmiten kaavamaista ja ratkaisun perusteena oleva tietomäärä rajallinen, tulee erityisesti varmistua siitä, että arvon määrittäminen ei johda käypää arvoa korkeampaan arvioon.” Ohje on kummallinen, koska se kehottaa varmistumaan siitä, ettei käypää arvoa ylitetä arvostuksissa. Jos käyvän arvon määrittämisen periaatteet eivät ole selviä, niin miten voidaan tietää, milloin arvioinnissa ylitetään ja milloin alitetaan käypä arvo? Ohje on

todellakin ohjeellinen eikä kerro arvostuksesta juuri mitään. On puhuttu myös siitä, että perheyritys itsessään on paras asiantuntija määrittämään käyvän arvon. Tämä on kuitenkin erittäin vaikeaa, koska verovelvolliselta edellytetään todistustaakkaa, jos arvo poikkeaa suuresti verottajan määrittämästä arvosta.

Ahosen Taimiston tapauksessa yhtiön osakkeen verotusarvo on korkeampi kuin verottajan määrittämä käypä arvo. Tällaisessa tapauksessa verovelvollinen tietenkin haluaa osoittaa, että varallisuusverotusarvo on hänen tapauksessaan liian korkea. Tämän todistaminen ei kuitenkaan ole helppoa. Paras keino tähän on todellisen vertailukelpoisen hintanoteerauksen löytäminen vieraiden kesken tehdyistä kaupoista tai saaduista tarjouksista. Tällaisten kauppojen löytäminen on vaikeaa varsinkin syrjäseudulla. Toinen tekijä, joka käy näytöstä, että verotusarvon tulisi olla alhaisempi kuin käypä arvo, on pitkän ajan kannattamattomuus tai hyvin huono kannattamattomuus. Mikään verolaki ei edes salli käyvän arvon ylittävää arvostusta, joten sekin puoltaa varovaisuutta noteeraamattomien osakkeiden arvostuksessa. Noteeratunkin osakkeen arvo laskee yleensä selvästi, jos on ollut tai on tulossa tappiovuosi. Puhumattaakaan useammasta sellaisesta. Sama koskee varmasti myös noteeraamattomia osakkeita. (Andersson 2000, 10-11.)

Edellinen todistaa taas sen, että verovelvollisella on näyttövastuu, jos hän aikoo oikaista verottajan menettelyä. Tämä oikaisu on monessa tapauksessa vaikeaa, jollei mahdotonta esimerkiksi vertailevien kauppojen puuttuessa. Yrityksen kannattavuuden esittäminen pitkälle tulevaisuuteen on myös hankalaa. Yrittäjällä itsellään voi olla selkeä kuva, että yritystoiminta vaikeutuu jo itsessään sukupolvenvaihdoksen takia ja sen lisäksi esimerkiksi erilaiset ympäristölait sekä EU:n erilaiset määräykset tekevät yritystoiminnan vaikeammaksi ja samalla kalliimmaksi toteuttaa tulevaisuudessa. Nämä tekijät luonnollisesti vähentävät yrityksen arvoa ja samalla sen osakkeiden arvoa tulevaisuudessa, mutta millä sen yrittäjä todistaa.

2.8 Arvonlisäverotus

Kiinteistön luovutus on arvonlisäverotonta. Toimivan yrityksen luovutuksesta ei myyjälle tule miltään osin veronmaksuvelvollisuutta eikä vastaavasti ostajalle synny oikeutta veron vähentämiseen. Verottomuudesta on yksi poikkeus. Mikäli yrityksessä on rakennettu tai pe-

ruskorjattu jokin rakennus ja näistä menoista on tehty alv-ostovähennys ja yrityskauppa tehdään ennen kuin 5 vuotta on kulunut sen kalenterivuoden päättymisestä, jonka aikana rakentaminen on valmistunut, tehty alv-vähennys täytyy palauttaa. Alv:n palautusoikeus koskee luopujaa, mutta vastaavasti jatkaja voi vähentää palautetun alv:n omassa arvonlisäverotuksessaan. (Osuuspankki 2001a, 12.)

3 SUKUPOLVENVAIHDOKSEN TOTEUTTAMISMALLEJA SEKÄ ERILAISET HUOJENNUSMAHDOLLISUUDET

3.1 Yleistä

Sukupolvenvaihdosta koskeva juridiikka on hyvin hajanaista. Sitä koskevia näkökulmia ja kannanottoja löytyy hyvin monesta laista. Koska yritysvarallisuuden siirron kohteet vaihtelevat suuresti, on yksinkertaisen ja yhtenevän vastauksen antaminen mahdotonta. Tämä tutkimus pyrkii antamaan ohjeita yleisimpiin tapauksiin sekä käsittelemään Ahosen Taimisto Oy:n kannalta tärkeitä asioita. Lain tulkitseminen myös asettaa yksityiskohtaisten vastausten antamisen mahdottomaksi. Lakeja tulkitaan eri aikoina ja eri viranomaisportaissa erilailla. Sukupolvenvaihdosta suunnittelevan on syytä aina tarkistaa lain voimassaolo, koska lainsäädäntö muuttuu hyvin nopeasti.

3.2 Kauppa

Kauppa on ehkä yksinkertaisin sukupolvenvaihdosvaihtoehto. Yleisin tapa toteuttaa osakeyhtiön yrityskauppa on tehdä osakekauppa. Monia perusasioita on kuitenkin mietittävä ennen kuin kauppa toteutetaan. Aluksi on syytä tarkoin määritellä kaupan kohde: mitä ollaan ostamassa ja mitä myymässä. Oikeuksien ja vastuiden kannalta on olennaisesti eri asia ostaa koko osakekanta kuin vain yrityksen substanssi eli sen liiketoiminta. Sen lisäksi on selkeästi ilmaistava, kuka myy ja kenelle ja kenelle siirtyvät vastuut. (Koiranen 2000, 74-75.)

Yrityskaupan rahoituksen juridiikkaa on myös syytä pohtia, onko kaupan rahoittamiseen otetun velan korko vähennyskelpoinen ja jos on, millä ehdoilla? Tulee muistaa, että osakkeiden siirrosta on maksettava varainsiirtovero, josta vastaa yleensä ostaja. Vuonna 2001 varainsiirtovero on 1,6 prosenttia kauppahinnasta. Kiinteistöstä varainsiirtovero on vuonna 2001 4 prosenttia kauppahinnasta. Huomioitava on myös se, että kiinteän omaisuuden kauppa tulee tehdä aina määrämuotoisesti päinvastoin kuin irtaimen omaisuuden kauppa. (Koiranen 2000, 75-77.)

Toteutettaessa osakekauppa tulee varsinkin myyjän huomioida muutamia verotuksellisia seikkoja. Lähtökohtaisesti osakekauppa on myyjälle paras vaihtoehto, koska hän saa koko kauppahinnan itselleen. Osakekaupan mahdolliset myyntivoitot tulevat myyjälle pääomatulona. Tulee huomata, että erityisissä tapauksissa myynti rintaperillisille on täysin verotonta. Myynti on verotonta, jos osakekannasta vähintään 10 prosenttia vaihtaa omistajaa sekä luopuja on omistanut osakkeensa yli 10 vuotta. (Koiranen 2000, 76.) 10 vuoden omistussääntö on sikäli merkittävä, että jos esimerkiksi yksityisliike on muutettu 1994 alussa osakeyhtiöksi, niin osakkeet voidaan myydä rintaperillisille verottomana vasta vuonna 2004. Osakkeiden hankinta-ajankohtana pidetään osakeyhtiön perustamispäivää. Edellinen koskee vain yksityisliikkeen muuttamista osakeyhtiöksi, ei esimerkiksi avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön muuttamista osakeyhtiöksi. Jos esimerkiksi kommandiittiyhtiö on muutettu osakeyhtiöksi 1994, merkitsevää on se, milloin kommandiittiyhtiön yhtiöosuudet on hankittu. Jos kymmenen vuoden omistussääntö toteutuu kommandiittiyhtiön yhtiöosuuksien hankinnasta, osakeyhtiön osakkeet voidaan myydä verottomasti. (Kirkko – Jaakkola & Kujansuu 1984, 32-40.)

Osakekauppa on käytännön tasolla siis selvästi yleisin tapa toteuttaa sukupolvenvaihdosluovutus. Yhtenä perussyynä on se, että vasta osakkeiden siirtyminen jatkajalle konkreettisesti osoittaa sukupolvenvaihdoksen tapahtuneen. Toisaalta osakekaupan yhteydessä selvittää yhdellä käyvän arvon määrittämisellä, ei tarvita erikseen kiinteän omaisuuden arvostuksia eikä osakkeiden käyvän arvon arvostuksia.

Kauppahinta tulee kuitenkin harkita huolellisesti. Jos kauppahinta on liian matala suhteessa verottajan määrittämään käypään arvoon, tulee maksettavaksi lahjaveroa maksetun kauppahinnan sekä käyvän arvon erotus. Kauppahinnan suunnittelussa tulee ottaa huomioon, voidaananko kauppaan soveltaa perintöverolain huojennussäännöksiä. Jos kauppaan voidaan soveltaa perintö- ja lahjaverolain huojennussäännöksiä, kauppahinnan tulee olla enemmän kuin 50 % käyvästä arvosta, jotta vältetään lahjaverotus. Sukupolvenvaihdoksissa rintaperillisten hyväksi verottoman kauppahinnan raja on siis enemmän kuin 50 prosenttia verottajan määrittämästä käyvästä arvosta. Muiden kuin rintaperillisten hyväksi tehdyissä kaupoissa verottoman kauppahinnan raja on enemmän kuin $\frac{3}{4}$ osaa käyvästä arvosta. (Puronen 2000, 484-485.)

Koiranen (2000, 75) esittää luettelon, mitä osakekaupan sopimusasiakirjoissa on syytä todeta:

- kaupan osapuolet
- kaupan kohde
- kauppahinta ja maksutapa
- omistus- ja hallintaoikeuden siirtyminen
- hallinnon järjestely kaupan jälkeen
- vastuu- ja vastuuvapauskysymykset
- vaatimusten esittämisaika
- mahdollisen maksamatta olevan kauppahinnan vakuusjärjestelyt
- tulevien riitojen ja erimielisyyksien sovittelu, esimerkiksi ns. välityslauseke tai maininta alioikeuden paikkakunnasta.

3.3 Substanssikauppa

Kaupan kohteena voi joskus olla järkevää olla vain yhtiön substanssi. Tässä tapauksessa ei siis osteta yhtiön osakkeita lainkaan, vaan esimerkiksi yhtiön rakennuksia ja tuotantokoneistoa. Substanssikaupoilla voidaan myös ennakoida varsinaisen sukupolvenvaihdoksen toteuttamista. Osia yhtiöstä voidaan myydä substanssikaupoin jatkajalle tai tämän omistamalle toiselle yhtiölle. Ennakoivissa substanssikaupoissa on se etu, että niillä voidaan vähentää varsinaisen sukupolvenvaihdosluovutuksen aiheuttamaa taloudellista raskautta. Substanssikaupoissa siirytvä tuloa tuottava yritysomaisuus mahdollistaa myös ainakin osittaisen varsinaisen sukupolvenvaihdoksen rahoittamisen jatkajan (jatkajan yhtiön) omalla tulorahoituksella. Kauppahinta substanssista on myyjäyrittäjälle yritystuloa eli pääomatuloa. Ostajalle substanssikaupan etu on se, että ostaja saa yleensä hankintamenon poistokelpoiseksi ja kaupan rahoituskulut vähennyskelpoisiksi. Lisäksi ostajan etu on se, että yrityksen vastuut eivät siirry ostajalle, jos niistä ei erikseen sovita. (Koiranen 2000, 75-77; Kukkonen 1994, 522.)

Substanssimyynti ei siis ole verotonta myyjäyhtiölle. Substanssimyyntejä suunniteltaessa omistajayrittäjän tulee huomioida myyjäyrittäjälle mahdollisesti tulevat verokustannukset. Käypähintainen substanssikauppa tulouttaa myyjäyhtiön verotuksessa sekä ennaikaiset

kulukirjaukset että arvonnousun (Kukkonen 1994, 522). Substanssiluovutuksia voidaan tehdä myös omistajayrittäjälle itselleen. Tällainen on perusteltua esimerkiksi silloin, kun yritykseen kuuluu yritystoiminnan kannalta tarpeetonta omaisuutta. Osakeyhtiöissä tällaista omaisuutta ei voida siirtää omistajayrittäjälle ilman käyvän arvon mukaista siirtohintaa (Kukkonen 1994, 524). Siirrosta on tuloutettava mahdollinen arvonnousu. Tällaisten siirtojen etuna on jatkajan kannalta se, että hänen ei tarvitse maksaa kauppahintaa tai lahjaveroa muusta kuin varsinaisen liiketoiminnan arvosta.

Toki voidaan miettiä, että jos luopuja on valmis luopumaan koko yrityskannasta, mitä mieltä hänen on myydä pelkkä koneisto ja jättää vastuut itselleen, esimerkiksi velat? Tämän lisäksi tulee muistaa, että myös substanssikaupalla siirtyvä omaisuus täytyy arvostaa käypään arvoon, jotta vältettäisiin lahjavero. Näiden lisäksi negatiivisena puolena substanssikaupassa on se, että siihen ei voida soveltaa sukupolvenvaihdon huojennusnormeja.

3.4 Lahjanluonteinen kauppa

Lahjaveroa ei voida kiertää alihintaisella kaupalla. Alihintainen kauppa tarkoittaa sellaista kauppaa, jossa kauppahinta on korkeintaan kolme neljäsosaa kohteen käyvästä arvosta. Jos siis vastike on korkeintaan kolme neljäsosaa käyvästä arvosta, tulkitsee verottaja käyvän hinnan ja suoritettujen vastikkeiden erotuksen lahjaksi. (Helokoski & Lindholm 1999, 85.) Verotus ei kuitenkaan tule kyseeseen, jos lahjaksi katsottavan erotuksen arvo alittaa 20 000 markkaa (Puronen 2000, 257).

Esimerkki 6. (Puronen 2000, 504-505)

Yrityksen käypä arvo on 1000 000 markkaa. Omistaja X myy yrityksen pojalleen A:lle kauppahintaan 700 000 markkaa. Perintöverolain huojennussäännöksiä ei voida soveltaa.

Kauppahinta alittaa $\frac{3}{4}$ käyvästä arvosta, joten vastikkeen ja käyvän arvon erotuksen verottaja tulkitsee lahjaksi.

Lahjan suuruus on siten $(1000\ 000 - 700\ 000) = 300\ 000$ markkaa, josta lahjavero 34 500 markkaa. Kokonaiskustannuksiksi pojalle A muodostuu 734 500 markkaa. (Jatkuu)

Esimerkki 6. (Jatkuu)

Jos kauppahinta olisi ollut 750 001 markkaa, niin lahjaverolta olisi vältytty (suurempi kuin $\frac{3}{4}$ osaa käyvästä arvosta). Kokonaiskustannus on kuitenkin suurempi A:lle kuin edellä.

Esimerkki 7. (vrt. esimerkki 6.)

Yrityksen käypä arvo sama kuin edellä, mutta omistaja X myy yrityksen veljelleen B:lle hintaan 700 000 markkaa.

Lahjan suuruus on edelleen sama 300 000 markkaa.

Lahjavero on nyt kaksinkertainen, koska veli kuuluu toiseen perintöluokkaan. Lahjavero ($34\,500\text{ markkaa} * 2$) = 69 000 markkaa.

Näin kokonaiskustannuksiksi veljelle B muodostuu 769 000 markkaa.

Jos kauppahinta olisi ollut 750 001 markkaa, niin lahjaverolta olisi vältytty.

Huomataan, että kauppahinnan suuruuden merkitys korostuu, mitä kaukaisempi on luovuttajan ja vastaanottajan sukulaisuussuhde. Tämä perustuu siihen, että perintö- ja lahjaverosteikko on kolmiportainen. (ks.s.27)

Lahjan määrä lasketaan siis vastikkeen ja käyvän arvon erotuksesta, jos kauppahinta on enintään kolme neljäsosaa käyvästä arvosta. Lahjaveroa ei määrätä vain maksetun kauppahinnan ja kolme neljäsosaa erotuksesta. Tulee siis erittäin tarkkaan selvittää, esimerkiksi hakemalla verottajalta sitova ennakkopäätös, mikä on siirrettävän varallisuuden käypä arvo. Vasta tämän jälkeen suunnitellaan kauppahintaa ja nimenomaan siten, että maksettu kauppahinta ylittää $\frac{3}{4}$ osaa käyvästä arvosta tai tietoisesti jätetään vastike pienemmäksi. Vastikkeen suuruuden määrittämiseen vaikuttaa mm. kaupan osapuolten sukulaisuussuhde. Rintaperillisillä ensimmäisessä perintöluokassa vero on sen verran pieni, että se ei muodostane ongelmaa rajatapauksissa. Tilanne muuttuu ratkaisevasti, jos yritys myydään esimerkiksi veljille ja sisarille, jotka kuuluvat toiseen perintöluokkaan. Toisessa perintöluokassa veron määrä nousee kaksinkertaiseksi. Tärkeintä oikean kauppahinnan määrittäminen on, jos yritys myydään kolmanteen perintöluokkaan kuuluvalla. (ks.s.27) Tulee kuitenkin huomata, että rintaperillisten hyväksi suoritettu kauppa voidaan toteuttaa myös ilman lahjaveroa, mikäli kauppahinta on yli puolet käyvästä arvosta. Tämä edellyttää, että perintö- ja lahjaverolain huojennusnormien edellytykset täyttyvät.

Luovutustoimi voi olla lahjanluontoinen myös päinvastaisissa tapauksissa. Lahjanluonteisena luovutuksena on nimittäin pidettävä myös sellaisia luovutustoimia, joissa sovittu vastike ylittää olennaisesti objektin käyvän arvon. Tällaiset tapaukset ovat niin harvinaisia, että kysymystä koskevia oikeustapauksia ei ole. (Puronen 2000, 257.)

Varsinkin maatilojen sukupolvenvaihdoksissa on tavallista, että kaupassa sovitaan osa kauppahinnasta suoritettavan kanssaperillisille. Nämä ns. sisarosuuDET voivat olla osa kauppahintaa. On kuitenkin huomattava, että tällainen sisarosuus on lahja ja sisarosuuden saaja on lahjaverovelvollinen saamastaan kauppahinnan osasta. (Puronen 2000, 257.)

3.5 Lahja

Kirjallisuuden mukaan lahjan tunnusmerkkejä ovat mm. se, että 1) varallisuutta siirtyy vastikkeetta henkilöltä toiselle. Kyse ei ole lahjasta, jos luovutustoimesta luvataan mikä tahansa maksu tai muu suoritus. Puhdas lahja on vastikkeeton. Varallisuuden luovutuksen seurauksena myös 2) lahjan antajan varallisuus vähenee ja lahjansaajan vastaavasti lisääntyy. Lahjan antaminen edellyttää myös 3) vapaaehtoisuutta. (Listoheimo 1999, 520.) Oikeustoimi, esimerkiksi elatusvelvollisuus tai vahingonkorvausvelvollisuus ei siis ole lahja, koska se perustuu lakiin (Puronen 2000, 59). Erityisenä tunnusmerkkinä mainitaan, että 4) luovutukseen tulee sisältyä lahjoittamistahto (ks. Puronen 1999a, 59). Tulee muistaa, että esimerkiksi kiinteistön lahja tulee kuitenkin antaa kiinteistön luovutusta koskevia muotomääräyksiä noudattaen toisin kuin irtaimen omaisuuden lahjat. Tämä tarkoittaa kirjallista muotoa sekä kaupan vahvistajan todistusta. (Listoheimo 1999, 520.)

Lahjoitus ei periaatteessa perustu vain henkilöiden välisiin luovutuksiin. Omistajayrittäjä voi lahjoittaa tai myydä alihintaan yrityksensä myös perillisten omistamalle yhtiölle. Oikeuskäytännössä perillisten kokonaan omistamalle osakeyhtiölle tehty alihintainen osakeluovutus on johtanut ko. yhtiön lahjaverotukseen. (Kukkonen 1994, 539.)

Lahjaveroa ei kuitenkaan suoriteta tavanomaisesta koti-irtaimistosta, joka on tarkoitettu lahjansaajan tai hänen perheensä käyttöön, mikäli lahjan arvo ei ylitä 20 000 markkaa. Veroa ei myöskään suoriteta muusta lahjasta, jonka arvo on 20 000 markkaa pienempi. Tulee muistaa

kolmen vuoden yhteenlaskusääntö: jos lahjansaaja saa samalta lahjan antajalta kolmen vuoden kuluessa useita lahjoja, joiden arvo on yhteensä yli 20 000 markkaa, on ylimenevältä osalta maksettava lahjaveroa. Lahjaveron maksuvelvollisuus alkaa siitä, kun lahjansaaja on saanut lahjan haltuunsa. (Listoheimo 1999, 540-541.)

Lahjaveroilmoitus on annettava kehotuksetta käyttämällä verohallituksen vahvistamaa lomaketta. Lahjaveroilmoitus on toimitettava kolmen kuukauden kuluessa verovelvollisuuden alkamisesta sille verotoimistolle, jonka alueella lahjansaajalla on kotipaikka. (Listoheimo 1999, 544.)

3.6 Omien osakkeiden ostaminen

3.6.1 Taustaa

Omien osakkeiden ostaminen yhtiöön on mahdollista nykyisen osakeyhtiölain perusteella. Omien osakkeiden ostaminen yhtiölle voi olla monessa tapauksessa hyvin edullinen järjestely sekä myyjän että ostajan kannalta, koska sukupolvenvaihdon toteuttamiseen käytetään yhtiön omia voitonjakokelpoisia varoja eli vapaata omaa pääomaa. (Koiranen 2000, 78.)

Omien osakkeiden hankintaa yhtiön voitonjakokelpoisilla varoilla voidaan verrata osingonmaksuun omistajalle. Omien osakkeiden ostaminen ei ole välttämättä verotuksellisesti osingonjakoa edullisempaa. Jos osakasta verotetaan normaalien luovutusvoittosäännösten mukaan, toteutuu osakeyhtiön jakamatta jätetyn voiton osalta kahdenkertainen verotus. Yhtiötä on verotettu sen tuloksesta ja jakamatta jäänyt voitto on lisännyt osakkeen arvoa ja täten nostanut osakkeiden luovutushintaa. Osakkeen arvonnoususta osakas näin ollen maksaa toisen kerran veroa. (Penttilä 1998a, 292.) Omien osakkeiden lunastaminen sukupolvenvaihdosvaihtoehtona on edullinen nimenomaan jatkajan näkökulmasta, ei niinkään muiden osapuolten mm. kahdenkertaisen verotuksen takia.

Alkuperäisessä yhtiöjärjestyksessä ei tarvitse olla erikseen mainintaa yhtiön oikeudesta ostaa omia osakkeitaan, vaan osakeyhtiö voi ryhtyä omien osakkeiden hankintaan, jos yhtiökokous

niin päättää ja laatii maininnan sellaisesta yhtiöjärjestykseen. Osakeyhtiölaissa on säädetty, mitä yhtiöjärjestyksessä on käytävä ilmi koskien omien osakkeiden hankintaa. (Airaksinen & Jauhiainen 1997, 324.)

1. mitä omia osakkeita lunastaminen/ostaminen koskee
2. onko yhtiöllä oikeus vai velvollisuus lunastaa/ostaa omia osakkeita
3. mitä varoja lunastushinnan/ostohinnan maksamiseen käytetään
4. lunastusjärjestelyt/ostojärjestelyt ja –menettelyt
5. lunastushinta/ostohinta tai sen laskemisessa käytettävät perusteet

Yhtiön omien osakkeiden hankinta kannattaa tehdä mahdollisimman käypään hintaan. Jos hinta esimerkiksi on liian korkea, verottaja voi tulkita toimet peiteltyksi osingonjakoiksi. (Matti 1998, 421). Peiteltyllä osingonjakoilla tarkoitetaan rahanarvoista etuutta, jonka osakeyhtiö antaa osakkaansa tai tämän omaisen hyväksi osakkuusaseman perusteella tavallisesta olennaisesti poikkeavan hinnoittelun johdosta tai vastikkeetta (Ernst & Young 1999, 9). Jos lunastushinta on liian alhainen, saattaa tulla kysymykseen lahjaverotus.

Peiteltyyn osingonjaon ankaraa verottamista on kritisoitu. Kritiikkiä voidaan pitää perusteltuna ainakin sellaisissa tapauksissa, joissa peiteltyyn osingonjaon verotus perustuu veroviranomaisen ja verovelvollisen tulkintaerimielisyyksiin siirtyvän omaisuuden käyvästä arvosta. Kuten jo edellä mainittiin käyvän arvon määrittämisen ongelmista, on peiteltyyn osingonjaon määrittäminen pitkälti verottajan päätettävissä. Verovelvollisen on vaikea todistaa käypää arvoa. Lisäksi voidaan kysyä, onko peitelty osingonjako esimerkiksi omien osakkeiden ostamisen yhteydessä aina tehty välttämättä verojen välttämistarkoituksessa. Avoin osingonjako olisi edullisempi tapa jakaa varoja osakkaalle kuin omien osakkeiden ostaminen. Järjestelynä yhtiön omien osakkeiden ostaminen kuuluu luovutusvoittoverotuksen piiriin. Yhtiön omien osakkeiden ostamisen yhteydessä yritys on jo maksanut tuloksestaan 29 prosenttia yhteisöveroja ja sen lisäksi osakas joutuu maksamaan 29 prosenttia luovutusvoittoveroa. Näin ollen kokonaisverorasitukseksi tulee yksinkertaistettuna 58 prosenttia. (Järvenoja 1997, 26.)

Esimerkki 8. (vrt. Kukkonen 1994, 562-563)

Omistajayrittäjä X:n yhtiö ostaa hänen osakkeensa hinnalla 1000 000 markkaa. Osakkeiden alkuperäinen hankintahinta on ollut niin pieni, että käytetään hankintameno-olettaa, joka on tässä tapauksessa 50 prosenttia. X:n saama luovutusvoiton määrä on $1000\ 000\ \text{mk} - (1000\ 000\ \text{mk} * 0,5) = 500\ 000\ \text{markkaa}$. Luovutusvoittovero eli pääomaveron on 29 prosenttia 500 000 markasta eli 145 000 markkaa. Tällöin vanhan omistajayrittäjän todellinen saatu rahamäärä on 855 000 markkaa. Täten jos X:n poika tai tytär on valmis maksamaan X:lle hänen osakkeistaan vähintään 855 000 markkaa, omien osakkeiden ostamista ei kannata käyttää.

3.6.2 Lunastuslauseke

Lunastuslausekkeella tarkoitetaan yhtiöjärjestyksen määräystä, jonka nojalla osakkeenomistajalla, yhtiöllä tai jollakin muulla yhtiöjärjestyksessä yksilöidyllä henkilöllä on oikeus lunastaa yhtiön osake silloin, kun se siirtyy osakkeenomistajalta muulle henkilölle, myös toiselle osakkaalle, kuin yhtiölle itselleen. Yhtiöjärjestyksessä on määrättävä, kenellä on oikeus lunastaa siirtyvä osake. Lisäksi yhtiöjärjestyksessä on määrättävä, miten lunastukseen oikeutettujen keskinäinen etuoikeus määräytyy, jos lunastukseen oikeutettuja on useita. Usein lunastuslausekkeen tarkoituksen on varmistaa yhtiön osakaspuhjan pysyminen sellaisena kuin yhtiötä perustettaessa on tarkoitettu. (Airaksinen & Jauhiainen 1997, 327-328.) (ks. myös Andersson 1995 s.131)

Lunastusoikeus koskee kaikkia saantoja eli osakkeen siirtymistapoja ellei toisin määrätä. Yhtiöjärjestyksessä voidaan kuitenkin määrätä, ettei lunastusoikeus koske tiettyjä saantoja, kuten esimerkiksi osakkaiden välisiä luovutuksia (Airaksinen & Jauhiainen 1997, 327).

Lunastuslauseke voi myös estää sukupolvenvaihdoksen, jos yhtiöjärjestyksessä on maininta lunastusoikeudesta eikä lunastusoikeuteen ole tehty mitään poikkeuksia. Tämä tietenkin edellyttää, että osakkeiden lunastamisesta ei päästä yksimielisyyteen. Tällaisessa tapauksessa osakkeiden myyminen tai lahjoittaminen lapsille on mahdotonta, koska lunastukseen oikeutettu voi lunastaa osakkeet itselleen. Edellinen kuvaa ääritilannetta, joka tuskin tulee usein kysymykseen. Toisaalta lunastuslauseke on käypä keino pitää yrityksen omistuspohja perheen hallussa, kunhan on määritetty, mitä saantoja lunastusoikeus koskee ja mitä ei. Tällai-

nen saanto voi olla esimerkiksi perintönä tai lahjana tapahtuva sukupolvenvaihdos (osakkeiden siirtyminen) oman suvun hyväksi. (Airaksinen & Jauhiainen 323-327.)

Esimerkki 9.

Osakeyhtiö Oy:tä omistavat isä A(10 osaketta), äiti B(10 osaketta) ja lapsi C(10 osaketta). Yhtiö toteuttaa sukupolvenvaihdoksen lapsen hyväksi käyttämällä omien osakkeiden lunastamista.

Osakkeen käypä arvo on 15 000 markkaa.

Yhtiöllä on vahvistetussa taseessa voitonjakokelpoisia varoja, joilla se lunastaa vanhempien koko osakekannan hintaa 15 000 markkaa osake.

Järjestelyn tuloksena yhtiön omistus siirtyy täysimääräisesti suoraan lapselle ja vanhemmat muuttavat omistuksensa rahaksi. Molemmat vanhemmat saavat osakkeistaan 150 000 markkaa. Yhteensä 300 000 markkaa. Saamastaan luovutusvoitosta vanhemmat maksavat pääomaveron 29 prosenttia.

3.7 Osakepääoman korotus

Omistussuhteiden muuttaminen osakeyhtiössä on varsinaisten osakeluovutusten lisäksi mahdollista osakepääoman korottamisen yhteydessä. Osakepääoman korottaminen voi tapahtua maksullisella uusmerkinnällä, jossa annetaan merkittäviksi maksullisia osakkeita tai rahastoannilla, jolloin uudet osakkeet annetaan maksutta (Lindgren 1999, 57).

Osakepääoman korottamisen aiheuttaa pienissä – ja keskisuurissa yrityksissä myös alle 50 000 markan osakepääoma. Jos osakepääoma on alle 50 000 markkaa, niin viimeistään 1.9.2004 sen tulee olla 50 000 markkaa. Mikäli yhtiössä samanaikaisesti on tarvetta sukupolvenvaihdokseen, saattaa olla tarkoituksenmukaista käyttää osakepääoman korotusta yhtenä sukupolvenvaihdoksen vaiheena. (Lindgren 1999, 58.)

Osakepääoman korotuksella ei yksistään voida siirtää vanhan osakkaan koko omistusta toiminnan jatkajalle. Se voi olla yksi sukupolvenvaihdoksen vaihe, jonka jälkeen yhtiö voi esimerkiksi hankkia lunastusjärjestelyillä loput osakkeet vanhalta omistajalta tai lahjoittaa osakkeet jatkajalle tai jatkajille. Toiminnan jatkaja voi olla jo ennestään osakkaana yhtiössä, jol-

loin osakepääoman korotuksella lisätään hänen suhteellista omistustaan. (Lindgren 1999, 57; Puronen 2000, 275-276.)

Lähtökohtaisesti vanhoilla omistajilla on osakepääoman korotuksen yhteydessä etuoikeus merkitä uusia osakkeita. Mutta tietyin edellytyksin tästä merkintäoikeudesta voidaan poiketa toiminnan jatkajan hyväksi. Syynä voi olla jokin painava liiketaloudellinen syy. Sukupolvenvaihdos jälkipolven hyväksi voi olla hyväksyttävä syy, mutta sen tulkinnasta ei ole varmuutta. (Lindgren 1999, 57 ; Koironen 2000, 80-81.)

3.7.1 Maksullinen uusmerkintä

Omistussuhteen muuttamiseen tähtäävissä uusmerkinnöissä annetaan merkittäväksi maksullisia uusia osakkeita. Maksullisessa uusmerkinnässä on osakeyhtiölain mukaan noudatettava sääntöä, jonka mukaan vanhat osakkaat saavat merkitä uudet osakkeet omistuksiansa suhteessa. Poikkeaminen tästä edellyttää yhtiökokouksen 2/3 ääntenenemmistöä. Lisäksi poikkeamiseen täytyy olla yhtiön kannalta painava taloudellinen syy. (Lindgren 1999, 59.)

Osakeyhtiölain mukaan tavoitteena maksullisessa uusmerkinnässä on käyttää osakkeen hinnan sen käypää arvoa. Tällä periaatteella pyritään suojaamaan muiden osakkeenomistajien varallisuutta. Perheyrityksissä pyritään usein merkitsemään osakkeita huomattavastikin alle niiden käyvän arvon. Osakkeita ei kuitenkaan voi merkitä alle niiden nimellisarvon. Alle käyvän arvon merkitseminen on täysin laillista yhtiökokouksen niin päättäessä ja harvinaisemmissa perheyrityksissä siitä on usein helppo sopia. Lahjaverotus tosin saattaa tulla kyseeseen, jos osakkeita tarjotaan osakkaiden merkittäviksi selvästi alle niiden käyvän arvon. Verottaja tulkitsee maksetun hinnan ja käyvän arvon erotuksen lahjaksi vanhoilta omistajilta. (Puronen 2000, 277).

Esimerkki 10. (vrt. Koiranen 2000, 80-81)

Osakeyhtiö Ö Oy suunnittelee sukupolvenvaihdosta käyttämällä maksullista uusmerkintää. Vanhemmat omistavat kumpikin 10 osaketta, kolme lasta omistavat kukin 10 osaketta. Osakepääoma on 15 000 markkaa ja osakkeen nimellisarvo on 300 markkaa. Yhtiökokouksessa osakkaat päättävät korottaa osakepääoman 50 000 markkaan antamalla osakkaiden merkittäviksi 117 kappaletta uusia osakkeita 300 markan nimellisarvosta.

Vanhemmat luopuvat merkintäoikeudestaan ja osakkaat päättivät, että lapset saavat merkitä kukin 39 osaketta. Tällöin vanhempien omistusosuus pieneni 10/50 osakkeesta 10/167 osakkeeseen. Kukin lapsi omisti uusmerkinnän jälkeen 49/167 osaketta.

Vuoden 1999 tasetietojen mukaan laskettu yhden osakkeen käypä arvo on 20 000 markkaa. Näin ollen kummankin vanhemman osakkeiden arvo alenee uusmerkinnän tuloksena 200 000 markasta 59 880 markkaan eli yhteensä 140 120 markalla.

Lahjan arvo saadaan laskemalla osakkeiden käyvän arvon aleneminen (140 120 mk) ja jakamalla siitä kolmasosa kunkin lapsen osalle (46 707 mk)

Kullekin lapselle tulee lahjaveron perustaksi kaksi erillistä lahjaa: isältä (46 707mk) ja äidiltä (46 707 mk), josta lahjavero $3\,171\text{mk} * 2 = 6\,342$ markkaa.

Sen lisäksi lahjaveron perustasta voidaan verottajan päätöksestä riippuen vähentää jokin osa osakkeiden merkintähinnasta. Tästä kannattaa hakea ennakkopäätös, jos halutaan varmuudella tietää tarkka veron määrä.

Edellisten lisäksi lapsille tulee kullekin maksettavaksi merkintähinta $300\text{mk} * 39$ uutta osaketta = 11 700 markkaa

Kokonaiskustannus kullekin jatkajalle on yhteensä 18 042 markkaa

3.7.2 Rahastoanti

Rahastoannissa uusia osakkeita annetaan maksutta vanhoille osakkaille heidän omistuksiansa suhteessa. Koska yhtiölle maksettavaa merkintähintaa ei ole, rahastoannissa annettavien osakkeiden yhteenlaskettua nimellisarvoa vastaava määrä siirretään osakepääomaan muusta omasta pääomasta. Varoja voidaan siirtää voittovaroista, vapaan oman pääoman rahastoista, vararahastosta, ylikurssirahastosta tai arvonorotusrahastosta. Rahastoannissa ei lähtökohtaisesti voi poiketa osakkaiden merkintäoikeudesta, joten se ei sellaisenaan sovellu sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseen. Omistussuhteita voidaan kuitenkin myös rahastoannin yhteydessä

muuttaa, kun vanha osakas luovuttaa toiminnan jatkajalle oikeutensa uusiin osakkeisiin. (Lindgren 1999, 60.)

Osakepääoman korotus on yksi käyttökelpoinen keino sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseen. Mutta yksistään sen avulla sukupolvenvaihdosta ei voi toteuttaa. Sitä voidaan kyllä käyttää yhtenä välivaiheena. Seuraava esimerkki vertailee osakepääoman korotusta ja osakkeiden lahjoittamista jatkajan kustannusten kannalta. Kuten tulemme huomaamaan, osakkeiden lahjoittaminen on ennen pitkää edullisempaa kuin osakepääoman korottaminen.

Esimerkki II. (vrt. Koiranen 2000, 80)

Samat tiedot kuin edellisessä esimerkissä. Uusmerkinnän jälkeen lapsien omistusosuudet olivat siis kullakin 29,34 prosenttia osakkeista ja vanhemmilla 5,98 prosenttia molemmilla.

Oletetaan, että perheen vanhemmat pyrkivät samaan lopputulokseen lahjoittamalla osakkeitaan lapsille. Tavoitteena on siis kullekin lapselle noin 30 prosentin omistusosuus.

Lapset tarvitsevat noin 15 osaketta, jolloin omistusosuus olisi noin 30 prosenttia

Vanhemmat lahjoittavat osakkeitaan niin, että isä lahjoittaa lapselle A 2 osaketta, lapselle B 3 osaketta ja lapselle C 2 osaketta

Äiti lahjoittaa lapsi A:lle 3 osaketta, lapsi B:lle 2 osaketta ja lapsi C:lle 3 osaketta.

Osakkeiden käypä arvo on kuten edellä 20 000 markkaa.

Lapsille muodostuu kullekin kaksi erikseen verotettavaa lahjaa molemmilta vanhemmilta. Toiselta lahja 2 osaketta (40 000 mk) ja toiselta 3 osaketta (60 000 mk)

Lahjaveroksi muodostuu $2\,500\text{ mk} + 4\,500\text{ mk} = 7\,000\text{ mk}$

Osakkeiden lahjoittaminen pilkottiin esimerkissä siksi pieniin osiin, koska kaksi erillistä lahjaa ovat aina edullisempi vaihtoehto kuin yksi lahja. Tämä perustuu siihen, että kaksi lahjaa verotetaan kumpikin erikseen.

Lahjavero on tässä esimerkissä hivenen korkeampi ($7\,000\text{mk} > 6\,342\text{mk}$). Täytyy kuitenkin huomioida, että jälkimmäisessä esimerkissä jatkajille ei tule maksettaviksi osakepääoman korottamisesta aiheutuvia merkintämaksuja. Sen lisäksi omistusosuus on korkeampi kuin edellisessä esimerkissä ($30\% > 29,42\%$). Jos esimerkkiä jatketaan siten, että ajatellaan vanhempien esimerkiksi viiden vuoden kuluttua jakavan loput osakkeensa jatkajille,

muodostuu esimerkki mielenkiintoiseksi. Edellisessä esimerkissä vanhemmille jäi molemmille 10 osaketta, joiden käypä arvo on osakepääoman korottamisen jälkeen 59 880. Jos tämä jaetaan kolmelle lapselle erillisillä lahjoilla molemmilta vanhemmilta ($59\,880 / 3 = 19\,960$), saavat jatkajat loput osakkeet verottomana haltuunsa. Jos taas jälkimmäisessä esimerkissä toteutetaan sama osakkeiden lahjoitus, tulee isän lahjoituksesta lahjaveron perustaksi 20 000 mk kullekin lapselle, josta menee 500 markkaa lahjaveroa. Äidin osakkeet jakautuvat verottomasti lapsille.

Kuten huomataan erot ovat hyvin pieniä ja vaihtoehdon valitseminen riippuu hyvin pitkälti siitä, mitä tavoitellaan ja miten valittu vaihtoehto sopeutuu juuri kyseiseen yritykseen ja tilanteeseen. Jos osakeyhtiöllä on tarkoitus lähiaikoina korottaa osakepääomaansa ja samalla on tarvetta sukupolvenvaihdokseen, maksullinen uusmerkintä jatkajien hyväksi on hyvä vaihtoehto. Toteutustapana osakkeiden lahjoittaminen on varmasti yksinkertaisempi kuin osakepääoman korottaminen.

3.8 Muita avustavia keinoja siirtää yritysvarallisuutta ja muuta varallisuutta jatkajalle

3.8.1 Henkivakuutus

Vaikka henki- ja säästövakuutuksien vapaaosia pienennettiin vuoden 1996 perintö- ja lahjaverolain uudistuksessa, on vakuutus edelleen erittäin käyttökelpoinen väline varallisuuden siirroissa. Ennen uudistusta erilaiset vakuutusjärjestelyt olivat erittäin suosittuja, varsinkin varakkaissa suvuissa. Henkivakuutuksen osalta vapaaosa on vuoden 1996 alusta 200 000 markkaa. Vasta 200 000 markan ylittävästä osasta on maksettava perintöveroa. 200 000 markan vapaaosa edellyttää, että vakuutuksen edunsaajana on puoliso tai suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa perillinen. Vapaaosa on saajakohtainen eli saanto voi kohdistua useastakin eri vakuutuksesta. Kaikkien näiden yhteenlaskettua summaa verrataan vapaaosaan 200 000 markan rajaan. (Puronen 1996, 21.)

3.8.2 Säästövakuutus

Säästövakuutus on toinen käyttökelpoinen omaisuuden siirtotapa. Myös säästövakuutuksissa on vapaaosa, jonka suuruus on 50 000 markkaa. Peruseriaatteena on, että vakuutussuorituksesta on veronalaista vain vakuutuksen tuotto, jos vakuutus suoritetaan säästösummana eli kertasuorituksena tai useampana eränä lyhyempänä kuin kahden vuoden aikana vakuutetun saavutettua määrään. Tietenkin edellyttäen korkeintaan 50 000 markan säästösummaa. Säästövakuutuksen vapaaosa on myös saajakohtainen, kuten edellä, eli summa voi koostua monesta eri vakuutuksesta ja nämä lasketaan yhteen vertailtaessa 50 000 markan vapaaosaa. Säästövakuutuksen vapaaosan vertailu suoritetaan kolmen vuoden jaksoissa, samoin kuin lahjaverotuksenkin. Jos tähän 50 000 markan vapaaosaan sovelletaan lisäksi lahjaverotuksen yleisiä normeja, ylimenevä osa tulee veronalaiseksi vasta, jos sen arvo ylittää 19 999 markkaa. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi toinen vanhemmista voi lahjoittaa käytännössä kolmen vuoden välein verottomasti lapselleen 69 999 markkaa. (Puronen 1996, 21-25.) Jos tähän lisätään vielä se, että lahjaverotuksen yleisten normien mukaan lahjat verotetaan erillisinä, niin esimerkiksi jos kumpikin vanhemmista lahjoittaa 19 999 markkaa lapselle, niin kolmen vuoden aikana lisäksi vielä toinenkin vanhemmista voi lahjoittaa 50 000 markkaa verottomasti säästövakuutuksena. Yhteensä yksi lapsi siis voi saada vanhemmiltaan verottomasti 89 998 markkaa kolmen vuoden aikana. (ks. myös Osuuspankki 2000, 8-9; Osuuspankki 2001b, 10-11)

3.9 Sukupolvenvaihdosta koskeva erityinen huojennusnormi PerVL:n 55 §

3.9.1 Säännöksen taustasta

Jatkuva verotuksen kiristyminen 1970-luvulla johti siihen, että yksityisyrittäminen tuli entistä vaikeammaksi. Erityisesti oman pääoman verotus oli erittäin raskasta. Epäkohdat korostuivat entisestään toteutettaessa sukupolvenvaihdosta, koska yritysvarallisuuden siirtoa sukupolvelta toiselle verotettiin perintö- ja lahjaverotuksessa kuten muitakin varallisuuden siirtoja. (Puronen 2000, 486.)

Perintöverolain 55 § oli alunperin tarkoitettu helpottamaan yritysvarallisuuden siirtymistä sukupolvelta toiselle. Mutta kuten monessa muussakin tapauksessa, laista tehtiin eri etupiirien painostuksen alaisena niin vaikeaselkoinen, että sen merkitys jäi alkuaikoina vähäiseksi. Vasta viime vuosina lain tulkinta on selventynyt. Säännöksen perusajatuksena oli, että sellaisissa vastikkeettomissa varallisuuden siirroissa, joihin ko. lainkohta soveltuu, lasketaan perityn tai lahjoitetun varallisuuden arvo noudattaen varallisuusverotusarvoja käypien arvojen sijaan. Asia olisi voitu myös ilmaista selvemmin yksinkertaisesti, että arvostamisessa käytetään varallisuusverotusarvoja. (Puronen 2000, 486.)

Varallisuusverotusarvon käyttäminen vastikkeettomissa luovutuksissa arvostusperustana tosin nykyään usein menettää merkityksensä, koska varallisuusverotusarvot ovat usein lähellä käypä arvoja varsinkin perheyriyksissä. Tämä johtuu varallisuusveroperusteiden kiristymisestä. Voikin kysyä, mitä veroviranomaiset tällaisella toiminnalla saavuttavat: ensiksi sallitaan huojennusnormin käyttö ja sen jälkeen kiristetään varallisuusverotusta, joka syö verovelvollisen huojennuksesta saaman hyödyn. Korkeiden varallisuusverotusarvojen tapauksessa huojennusnormi on tehoton. Käytännön esimerkki on tutkimukseni kohdeyritys Ahosen Taimisto.

Ahosen Taimisto haki verottajalta vuonna 2000 ennakkopäätöksen varallisuuden siirroista sukupolvenvaihdoksessa. Verottaja määritteli yhden taimiston osakkeen käyväksi arvoksi lahjaverotuksessa 17 700 markkaa. Vastaavasti osaketta kohden laskettu verotusarvo on 22 100 markkaa vuoden 1999 varallisuusveroperusteiden mukaan. Koska varallisuusveroperusteiden laskettu osakkeen arvo on suurempi kuin osakkeen käypä arvo, on huojennuksen arvo automaattisesti nolla. Tähän ei vaikuta se, vaikka huojennuksen muut edellytykset täyttyisivät. (Sisä-Suomen Verovirasto 2000.) Huojennus tulisikin perustua käypiin arvoihin verotusarvojen sijaan. Tosin käypiin arvoihin perustuva huojennus heikentäisi harvoissa tapauksissa sellaisten luovutuskohteiden huojennusta, joiden verotusarvo on alhainen suhteessa käypään arvoon. (Puronen 2000, 486-487.)

Perheyriyksien osakkeiden verotusarvot ovat nousseet voimakkaasti 90-luvulla. Syynä verotusarvojen kovaan nousuun ei ole perheyriyksien vaurastuminen, vaan laskentaperusteiden muutos. Nykyään verotusarvo lasketaan pelkästään vähentämällä varoista velat. Aiemmin

otettiin huomioon myös tuottoarvo. Aikaisempi laskentatapa oli perheyriyksille sopiva sekoitus tuottoarvoa ja substanssiarvoa. Se otti huomioon perheyriykselle tyypillisen vakavaraisuuden, mutta vakavaraisuuteen nähden matalan tuoton. (Pesola 2000, 45.)

3.9.2 PerVL 55 § soveltamisedellytyksiä

Perintö- tai lahjaverosta jätetään verovelvollisen verovirastolle ennen verotuksen toimittamista tekemästä pyynnöstä osa maksuunpanematta, jos (Helokoski & Lindholm 1999, 80; Puronen 2000, 485)

- 1) veronalaiseen perintöön tai lahjaan sisältyy maatila, muu yritys tai vähintään viidesosa (20 %) niistä;
- 2) verovelvollinen jatkaa perintönä tai lahjana saaduilla varoilla maatalouden tai maa- ja metsätalouden harjoittamista tai muuta yritystoimintaa perintönä tai lahjana saadulla maatilalla tai näin saadussa yrityksessä ; ja
- 3) edellä 1 kohdassa tarkoitetusta maatilasta, muusta yrityksestä tai niiden osasta määrätyn perintö- ja lahjaveron suhteellinen osa koko verosta on suurempi kuin 5 000 markkaa.

Maksuunpanematta jätettävän veron osan laskemiseksi tämän lain mukaan määrätystä verosta vähennetään vero, joka perintöosuudesta tai lahjasta olisi määrättävä, jos maatilalla maatalousmaat, metsä, rakennukset, rakennelmat, koneet, kalusto ja laitteet samoin kuin muuhun yritykseen kuin maatilalla kuuluvat varat arvostettaisiin verovelvollisuuden alkamista edeltäneeltä vuodelta toimitetussa varallisuusverotuksessa noudatettujen perusteiden mukaan. Näin saatu erotus tai, jos se on suurempi kuin 3 kohdassa tarkoitetun perintö- ja lahjaveron 5000 markan ylimenevä osa, viimeksi mainittu määrä jätetään maksuunpanematta. (Puronen 2000, 485.)

Lisäksi säädetään osittain vastikkeellisesta kaupasta maatilalla, muun yrityksen tai sen osan luovutuksesta. "Jos vastike on enemmän kuin 50 prosenttia käyvästä arvosta, maatilalla, muuhun yritykseen tai sen osaan kohdistuva lahjavero jätetään kokonaan maksuunpanematta" (Puronen 2000, 485). Sen lisäksi säädetään siitä, kuinka perintö- ja lahjaverolain 55 §:n

myöntämänä omaisuutta tulee hallita. "Jos verovelvollinen luovuttaa pääosan maatilasta, muusta yrityksestä tai sellaisen osasta, josta on myönnetty huojennus, ennen kuin viisi vuotta on kulunut perintö- ja lahjaverotuksen toimituspäivästä, verovelvollisen maksettavaksi pannaan tämän pykälän nojalla maksuunpanematta vero korotettuna 20 prosentilla" (Puronen 2000, 485).

On tärkeää huomata, että veroviranomaiset eivät virkansa puolesta ota huomioon perintö- ja lahjaverolain huojennusta, vaikka se olisi verovelvolliselle myönteinen. Kunkin perinnön- tai lahjoituksen saajan on sitä erikseen veroviranomaiselta pyydettävä. (Helokoski & Lindholm 1999, 79.) Määräaika on verovelvollisen osalta kolme kuukautta. Tämän ajan kuluessa verovelvollisen on tehtävä luovutusta koskeva ilmoitus verovirastolle ja samalla pyydettyä perintö- tai lahjaveron huojennusta, jos edellytykset ovat olemassa. (Puronen 2000, 486-487.)

Edellä kohdassa 2 mainittu yritystoiminnan jatkamisvelvollisuus on perintöverolain 55 §:n yksi moniselitteisimmistä kohdista. Yritystoiminnan osalta riittäväksi on yleensä katsottu luovutuksen jälkeinen osallistuminen tosiasialliseen päätöksentekoon yrityksessä. Vaatimuksen on katsottu ilman eri näyttöä täyttyvän, jos edunsaaja toimii yrityksen hallintoelimissä. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi osakeyhtiön osakkeita perivä jatkaja saa huojennusedun, kunhan toimii yhtiön hallinnossa. Työskentelemistä yrityksen varsinaisissa arkipäivän rutiineissa ei vaadita. Tilanne on ongelmallisempi esimerkiksi maatilataloudessa. Yleisen tulkinnan mukaan huojennusedun saaminen edellyttää maatilatalouden jatkamista edes jonkinlaisessa mittakaavassa. Huojennusetua ei esimerkiksi yleisen käytännön mukaan voida saada, jos jatkaja vuokraa kaikki pellot ulkopuolisille. Osallistumisvaatimuksen ei ole kuitenkaan katsottu edellyttävän päätoimista maatalouden harjoittamista, vaan huojennus voidaan myöntää myös sivutoimiselle maanviljelijälle. (Puronen 2000, 494-495.)

3.9.3 Huojennuksen laskeminen

Verohuojennuksen laskemistapa on esitetty laissa varsin monimutkaisesti, mutta yksinkertaistettuna se siis tarkoittaa siirtyvän yritysvarallisuuden arvostamista varallisuusveroperusteiden mukaisesti.

Verotuskäytännössä varallisuus arvostetaan verovelvollisuutta edeltäneeltä vuodelta toimitetun tai toimitettavan varallisuusverotuksen perusteiden mukaisesti. Arvostusperusteena on siis edellisen verovuoden päättyessä ollut tilinpäätöksen mukainen tase. (Helokoski & Lindholm 1999, 83.)

Esimerkki 12. (Puronen 2000, 504)

Henkilö X perii yrityksen, jolla hän aikoo jatkaa yritystoimintaa. Yrityksen käypä arvo perintöverotuksessa on 1000 000 markkaa. Yrityksen arvo on varallisuusveroperusteiden mukaa 500 000 markkaa.

Perintövero 1000 000 markasta (käypä arvo) on 146 500 markkaa ja 500 000 markasta (Varallisuusveroperusteinen arvo) 66 500 markkaa.

Lasketaan kaksi erotusta:

Erotus 1: $146\,500 - 66\,500 = 80\,000$ markkaa

Erotus 2: $146\,500 - 500\,000 = 141\,500$ markkaa

Lasketaan siis kaksi erotusta. Ensimmäisessä vähennetään käyvän arvon mukaan lasketusta verosta varallisuusveroperusteinen vero. Toisessa erotuksessa vähennetään käyvän arvon mukaisesta verosta aina vakioidusti 5 000 markkaa. Näistä laskutoimituksista pienempi jätetään maksuunpanematta. Tässä esimerkissä 80 000 markkaa jätetään pyynnöstä maksuunpanematta. Tämä pienempi erotus vähennetään käyvän arvon mukaisesta verosta. Henkilö X:lle maksuunpantava perintövero on siten $146\,500 - 80\,000 = 66\,500$ markkaa. Määrättävä vero on juuri saman suuruinen kuin varallisuusveroperusteinen vero.

Verohuojennus voidaan määrätä vain siirtyvän yritysvarallisuuden osalta. Jos perintöön tai lahjaan sisältyy muutakin varallisuutta, maksuunpanematta voidaan jättää vain yrityksestä menevän veron suhteellinen osa koko siirtyvästä varallisuudesta. Muista perintöön kuuluvista varoista maksetaan perintö- ja lahjavero normaalisti ilman huojennusta. (Helokoski & Lindholm 1999, 84.)

Esimerkki 13. (Helokoski & Lindholm 1999, 84)

Verrattuna edelliseen esimerkkiin henkilö X:n perintöön sisältyy nyt lisäksi muutakin varallisuutta kuin yritys. Koko henkilö X:n saaman perinnön arvo perintöverotuksessa on nyt 1 300 000 markkaa. Maatilan käypä arvo on edelleen 1000 000 markkaa. Perintövero koko perinnöstä on 194 500 markkaa. Verotettava perintö, kun yritys on arvostettu varallisuusverotusarvoon, on 800 000 markkaa, josta perintövero on 114 500 markkaa

Lasketaan yrityksen veron suhteellinen osa koko perinnöstä menevästä verosta:

$$\frac{1000\ 000 \times 194\ 500.}{1\ 300\ 000} = 149\ 615\ \text{mk}$$

Erotus 1: 194 500 – 114 500 = 80 000 markkaa

Erotus 2: 149 615 – 5000 = 144 615 markkaa

Toisessa erotuksessa vähennetään yrityksen suhteellisen osan perusteella lasketusta verosta vakio 5 000 markkaa.

Pienempi erotus 80 000 markkaa jätetään verovelvollisen pyynnöstä maksuunpanematta.

Henkilö X:lle maksuunpantava perintövero kokonaisuudessaan on siten 194 615 – 80 000 = 114 615 markkaa

Sukupolvenvaihdoshuojennus edellytetään määritettäväksi kunkin lahjan osalta erikseen. Siten, jos sekä isä (15 %) että äiti (10 %) on samanaikaisesti lahjoittanut lapselle saman yhtiön osakkeita (yht. siis 25 %), hujennusta ei saa kummastakaan lahjasta. (Andersson 2000, 13.)

3.9.4 PerVL 55 § soveltaminen lahjanluonteisiin kauppoihin

Perintöverolain 55 §:ä sovelletaan myös lahjanluonteisiin kauppoihin ja lahjana siirtyvään yritysomaisuuteen, sikäli kun lainkohdan muutkin kriteerit täyttyvät (Puronen 2000, 503). PerVL 55.3 §:n erityissäännös koskee luovutuksia, joissa sovittu vastike alittaa olennaisesti luovutuksen kohteena olevan yritysvarallisuuden arvon. Raja on säädetty 50 prosenttiin luovutettavan yritysvarallisuuden käyvästä arvosta. Säännöksen mukaan lahjaveroa eikä muutaakaan veroa voida määrätä, jos sovittu vastike on enemmän kuin 50 prosenttia luovutettavan varallisuuden käyvästä arvosta. (Puronen 2000, 503.)

On huomattava, että edellä mainittu säännös ei millään tavalla muuta lahjanluonteisia luovutuksia koskevia muita säännöksiä. Jos siten muissa kuin PerVL 55 §:n tarkoittamissa sukupolvenvaihdostapauksissa kauppahinta alittaa käyvän arvon, luovutustoimen lahjanluonteisuutta arvioitaessa vertailu suoritetaan sovitun kauppahinnan ja käyvän vastikkeen välillä. Jos sovittu vastike on enintään $\frac{3}{4}$ käyvästä hinnasta, katsotaan käyvän hinnan ja vastikkeen välinen erotus lahjaksi. (Puronen 2000, 503.)

Esimerkki 14. (Helokoski & Lindholm 1999, 85)

PerVL 55 §:ää voidaan soveltaa:

Henkilö X ostaa yrityksen kauppahinnalla 400 000 markkaa. Yrityksen käypä arvo on 1000 000 markkaa ja varallisuusperusteinen arvo 500 000 markkaa.

<i>Yrityksen käypä arvo</i>			<i>1000 000 mk</i>
<i>Kauppahinta</i>			<i>400 000 mk</i>
<i>Lahjan suuruus</i>			<i>600 000 mk</i>
<i>Lahjan suhteellinen osuus käyvästä arvosta</i>			<i>60%</i>
<i>Yrityksen varallisuusverotusarvo</i>			<i>500 000 mk</i>
<i>Edellä lasketun prosenttiluvun osoittama</i>			
<i>Osuus varallisuusverotusarvosta</i>			
<i>60% * 500 000 mk</i>			<i>300 000 mk</i>
<i>Vero lahjasta</i>			<i>82 500 mk</i>
<i>Vero varallisuusverotusarvoin lasketusta</i>			
<i>lahjasta</i>			<i>34 500 mk</i>
<i>Erotus I</i>	<i>82 500 – 34 500</i>	<i>=</i>	<i>48 000 mk</i>
<i>Erotus II</i>	<i>82 500 – 5000</i>	<i>=</i>	<i>77 500 mk</i>

Maksuunpanematta jätetään verovelvollisen pyynnöstä 48 000 markkaa (erotus I), joka on pienempi kuin se määrä, jolla lahjasta menevä vero ylittää 5000 (erotus II). Maksuunpantava vero on siten $82\,500 - 48\,000 = 34\,500$ markkaa.

*Kokonaiskustannuksiksi henkilö X:lle muodostuu kauppahinta 400 000 mk + lahjanluonteisesta kaupasta johtuva vero 34 500 mk = **434 500 markkaa***

Esimerkki 15. (vrt. esimerkki 14)

PerVL 55 §:ää ei voida soveltaa:

Henkilö X ostaa yrityksen kauppahinnalla 400 000 mk. Yrityksen käypä arvo on 1000 000 mk ja varallisuusveroperusteinen arvo 500 000mk

*Lahjan suuruus on $1000\ 000 - 400\ 000 = 600\ 000$ markkaa,
josta lahjavero 82 500 markkaa*

Kustannukset henkilö X:lle yhteensä $400\ 000\text{mk} + 82\ 500\text{mk} = 482\ 500$ markkaa

Kuten huomataan esimerkeistä 14 ja 15, PerVL 55 § vähentää jatkajan verorasitusta. Esimerkeissä varallisuusveroperusteinen arvo on kuitenkin huomattavasti matalampi kuin käypä arvo. Varsinkin perheyriyksen tapauksissa varallisuusverotusarvo on usein lähellä käypää arvoa. Tällaisessa tilanteessa PerVL 55 § on lähes tehoton.

3.9.5 Yritysvarallisuuden sukupolvenvaihdostapausten veronkantoajan pidentäminen **56§**

Jos maatilasta, muusta yrityksestä tai niiden osasta määrätyn perintö- ja lahjaveron suhteellinen osa koko verosta on 10 000 markkaa tai enemmän ja jos 55 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa mainitut edellytykset ovat olemassa, tämän veron osan maksuaikaa pidennetään verovelvollisen ennen verotuksen toimittamista verovirastolle tekemästä pyynnöstä (Puronen 2000, 509).

Vero, jonka maksamiseen on myönnetty pidennystä 1 momentin mukaan, kannetaan yhtä suurina, vähintään 5000 markan suuruisina vuotuiserinä enintään viiden vuoden aikana sen mukaan, kun valtiovarainministeriö tarkemmin määrää. Pidennetyltä maksuajalta ei peritä korkoa. (Puronen 2000, 509.)

Jos verovelvollinen luovuttaa pääasiallisen osan edellä tarkoitettusta maatilasta, muusta yrityksestä tai sellaisen osasta, verovirasto määrää kaikki vielä tällöin maksamatta olevat maksuerät kannettaviksi seuraavan kantoerän yhteydessä (Puronen 2000, 509).

Maksuajan pidennyksen edellytykset ovat siis lähes samat kuin huojennusedun saamisen edellytykset. Vaatimuksena on, että perintöön, lahjaan tai lahjanluonteiseen kauppaan sisältyy maatila, muu yritys tai sen osa, ja että verovelvollinen jatkaa perintönä tai lahjana saaduilla varoilla yritystoiminnan harjoittamista. Lisäksi vaaditaan, että yritysvarallisuudesta tai niiden osasta määrätyn perintö- tai lahjaveron suhteellinen osa koko verosta on suurempi kuin 10 000 markkaa. 10 000 markan raja tarkoittaa nimenomaan huojennuksen jälkeistä veron määrää. (Puronen 2000, 509.)

3.9.6 Perintö- ja lahjaveron lykkäys 53 § ja vapautuminen perintöverosta 53 § 3. mom.

Maksuunpanoedun ja maksuaikaedun ohella yrityksen tai sen osan sukupolvenvaihdosta helpottaa lähinnä poikkeustilanteita koskevat PerVL 53 §. PerVL 53 § antaa mahdollisuuden täydelliseen tai osittaiseen vapautumiseen perintö- ja lahjaverosta, jos tähän on erityisiä syitä. Erityisiä syitä ovat mm. verovelvollisen tai tämän läheisen omaisen sairaudesta tai muusta sellaisesta syystä aiheutunut veronmaksukyvyyn vaarantuminen. Normaali tilanteessa PerVL:n 53 §:ään voidaan vedota vain, jos perintö- ja lahjavero uhkaa pakottaa jatkajan yrityksen osien myyntiin tai toiminnan lopettamiseen. Vapautumisen perintö- ja lahjaverosta myöntää tehdystä hakemuksesta joko verohallitus, veron ollessa korkeintaan 300 000 markkaa, tai valtiovarainministeriö veron ollessa yli 300 000 markkaa. PerVL:n 53,3 §:n nojalla veronkantoviranomainen voi vapautukseen oikeuttavilla perusteilla myöntää myös lykkäystä veron suorittamiseen. (Kukkonen 1994, 554-555.)

3.10 Ennakkoratkaisu verotuksen pohjana

Verovirasto antaa kirjallisesta hakemuksesta perintö- tai lahjaveroa koskevan ennakkoratkaisun. Ennakkoratkaisu haetaan aina sen alueen verovirastosta, jonka alueella varallisuuden luovuttaja asuu. Annetusta ennakkoratkaisusta käy ilmi, onko veroa maksettava, veron määrä ja päätöksen perustelut. Lisäksi ennakkoratkaisusta ilmenevät omaisuuden arvostaminen, mahdolliset vähennykset, veroluokka sekä veron määrä. (Helokoski & Lindholm 1999, 78-79.) Lainvoiman saanutta ennakkoratkaisua on verovelvollisen vaatimuksesta sitovana noudatettava siten kuin ennakkoratkaisussa määrätään. Ennakkoratkaisu sitoo antajansa ennak-

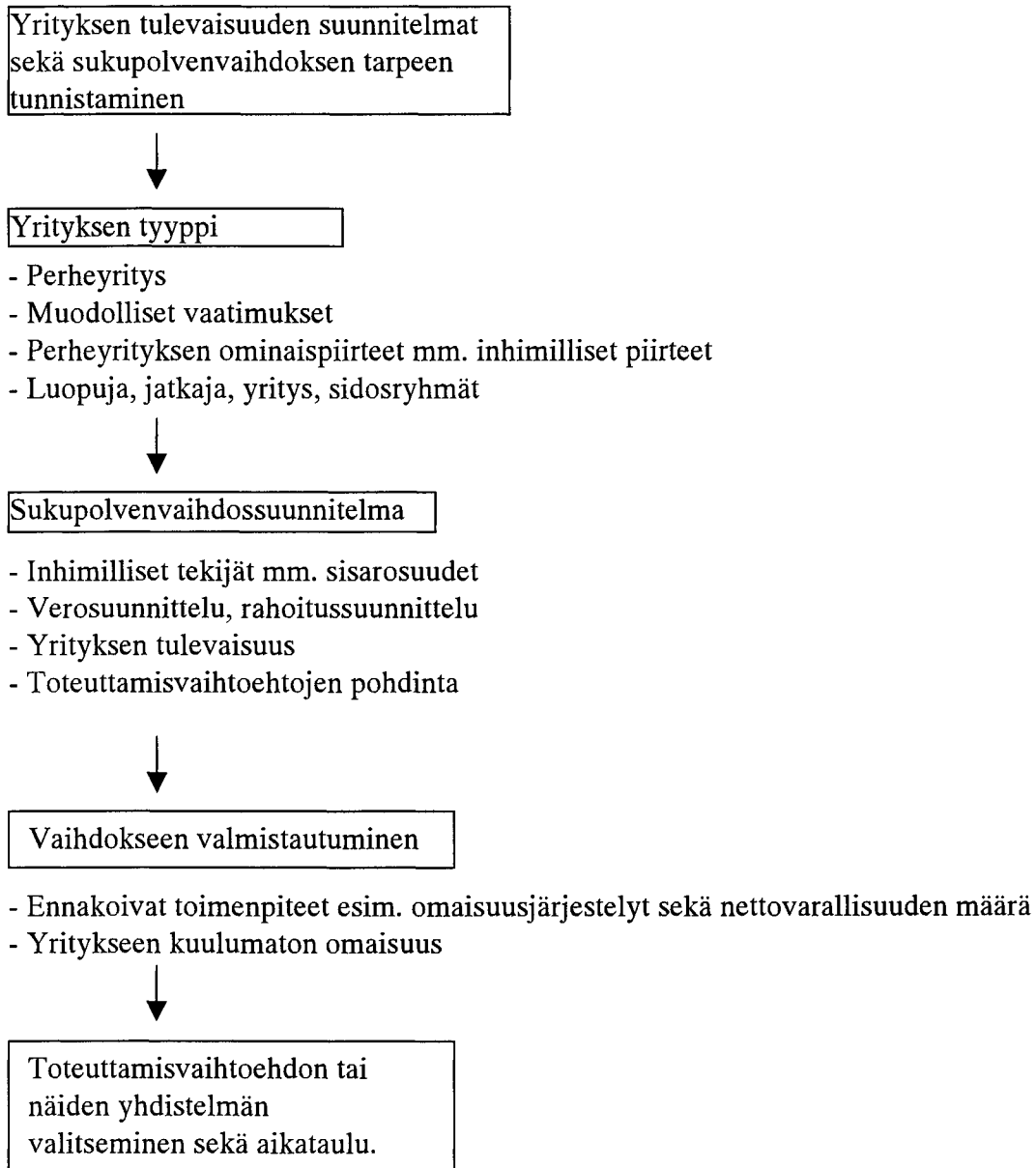
koratkaisussa määrätyn ajan mutta korkeintaan kuluvan kalenterivuoden loppuun. (Onikki 2001, 249.)

Ennakkotietoa verovelvollisen kannattaa hakea aina, sillä lainvoimainen ennakkoratkaisu sitoo veroviranomaista myöhemmin toimitettavassa verotuksessa, mikäli ratkaisun perusteet ovat edelleen voimassa eikä mitään virhettä ole tapahtunut. Ennakkoratkaisua voivat hakea sekä luopuja että jatkaja. Ennakkoratkaisun hakeminen käsitellään kiireellisenä, joten se on vaivaton ja nopea hankkia. (Helokoski & Lindholm 1999, 78.)

4 PÄÄTÖKSENTEKOMALLI SEKÄ CASE AHOSEN TAIMISTO OY

Päätöksentekomallin tarkoituksena on esittää sukupolvenvaihdosprosessi perheyrittäjässä.

Malli on pelkistetty prosessikuvaus ja se esittää vain olennaisimpia osia prosessista.

(Päätöksentekomalli jatkuu)

(Päätöksentekomalli jatkuu)

- Lahja
- Lahjanluonteinen kauppa
- Kauppa
- Lunastusjärjestelyt
- Osakepääoman korotus
- Perintö

Veroseuraamukset

- Perintö- ja lahjaverotus → Rahoitus
- Perintöverolain huojennukset

**Tavoitteena
kokonaisverojen
minimointi sekä yrityksen
menestyksellinen toiminta
tulevaisuudessa**

Ahosen Taimiston sukupolvenvaihdossuunnittelua ei tarvitse aloittaa päätöksentekomallin alusta, koska taimisto on jo aloittanut sukupolvenvaihdoksen toteuttamisen. Vuonna 1994 ensimmäisessä vaiheessa perheyhtiön osakkeita jaettiin kolmelle lapselle. Tässä vaiheessa oli tunnistettu sukupolvenvaihdoksen tarve. Samalla tuli esille myös osa perheyhtymän ominaispiirteistä, esimerkiksi sisarusuoksien hoitaminen.

Taimiston sukupolvenvaihdos on nyt ensimmäisen kerran todellisessa suunnittelu- ja valmistautumisvaiheessa. Yritysvaarallisuuden siirto on suurimmalta osin kesken. Suunnitteluvaiheessa tehdyt päätökset määräävät tulevaisuuden verorasituksen jakautumisen. Ahosen Taimiston tarkoituksena on toteuttaa sukupolvenvaihdos kokonaisuudessaan toisessa vaiheessa. Suunnitelmallisuuden merkitys korostuu minimoitaessa kokonaisverorasitusta. Tavoitteena on luoda sukupolvenvaihdossuunnitelma yhteistyössä luopujien, jatkajien, sisarusuoksien ja sidosryhmien kanssa.

Taimiston sukupolvenvaihdoksen suunnittelu tulee aloittaa siltä pohjalta, että kyse on perheyrityksestä. Tällöin tulee kysymykseen se, kuinka siirtyvä yritysvarallisuus jaetaan sisarten kesken. Lisäksi on noudatettava osakeyhtiötä koskevia muotomääräyksiä. Vaikka Pertti ja Ari Ahonen jatkavat taimiston yritystoimintaa, Helena Ahonen-Tarkiaisella on yhtäläiset oikeudet periä vanhemmilta siirtyvää yritys- ja muuta varallisuutta. Maksavatko esimerkiksi Pertti ja Ari Ahonen Helena Ahonen-Tarkiaiselle osan kauppahinnasta vai hoitavatko vanhemmat perintöosuuden, on perheen kesken sovittava asia. On mahdollista tietenkin myös antaa varallisuutta kullekin yksi kolmas osa. Valintaan vaikuttaa Tuula Ahonen-Tarkiaisen intressit siirtyvää yritysvarallisuutta kohtaan. Periaatteessa kaiken siirtyvän omaisuuden arvosta kolmasosa kuuluu hänelle. Mikään ei tietenkään estä perheen kesken asian sopimista heidän parhaaksi katsomallaan tavalla. Kaikki henkilökohtaiset sopimukset kannattaa ehdottomasti tehdä myös kirjallisena, koska muuten niiden toteennäyttäminen tulevaisuudessa on hankalaa. Luopujien tulisi kuitenkin ehdottomasti merkitä kauppakirjaan tahdonilmaus siitä, että Pertti ja Ari Ahoselle siirtyvä varallisuus ei ole ennakkoperintöä eikä sitä tule edes osiltaan ottaa jäämistöön myöhemmin jaettaessa Paavo ja Salme Ahosen perintöä.

Sisarosuuksia jaettaessa tulee ottaa huomioon eri varallisuuslajien sisältämät riskit. Yritysvarallisuuden sisältämät riskit ovat aivan eri luokkaa kuin käteisen rahan sisältämä riski. Käteinen raha on hyvin likvidiä ja rahan arvo on helposti määriteltävissä lahjansaantihetkellä. Yritysvarallisuuden arvo on kytköksissä moneen eri tekijään. Yrityksen arvoa tulevaisuudessa on vaikea arvioida. On perusteltua, että esimerkiksi jaettaessa yritysvarallisuus kolmen jatkajan kesken, on heitä kohdeltava eri tavalla, jos yksi heistä esimerkiksi saa perintöosuutensa rahana. Laskettaessa yritysvarallisuuden käyvän arvon mukaan rahallinen arvo kolmasosalle, tulisi rahana jaettava osuus olla jonkin verran pienempi kuin yrityksen jatkajien riskit sisältävä yritysvarallisuus. Tämä on sikäläkin perusteltua, että yrityksen ulkopuolelle jaettavat sisarosuudet heikentävät yrityksen maksuvalmiutta ja näin edelleen kasvattavat jatkajien riskejä. Valintoihin vaikuttavat suuresti toimiala sekä sen tulevaisuuden näkymät. Taimiston kannattaa huolellisesti miettiä edellä käsiteltyä yritysvarallisuuden jakamista ja riskien ja kaantumista, kuinka paljon jatkajat ovat valmiit ottamaan riskejä.

Seuraavana vaiheena ovat sukupolvenvaihdoksen valmistavat toimenpiteet. Toimenpiteiden toteuttamisaikataulu on riippuvainen suunnitelluista toimenpiteistä. Osa valmistelevista toi-

menpiteistä vaatii enemmän aikaa. Esimerkiksi nettovarallisuuden pienentäminen edeltävänä toimenpiteenä vaatii useamman vuoden, jotta sillä olisi vaikutusta lopullisiin veroihin.

Yksi mielenkiintoinen seikka on se, aikovatko jatkajat rahoittaa sukupolvenvaihdoksen kauppahintaa tai lahjaveroja myöhemmin metsän myynnillä. Jos edellinen tulee kysymykseen, kannattaa metsää myydä jo ennen sukupolvenvaihdoksen toteuttamista Paavo ja Salme Ahosen lukuun. Tämä perustuu säästövakuutuksen mahdollisuuteen. Ennen sukupolvenvaihdosta tapahtuvasta metsän myyntitulosta tehdään säästövakuutus edunsaajina Pertti ja Ari Ahonen. Säästövakuutuksen minimi säästöaika on kolme vuotta ja verovapaa osa 50 000 markkaa. Paavo ja Salme Ahonen pystyvät lahjoittamaan säästövakuutuksella 50 000 markkaa molemmille pojille verottomasti kolmen vuoden välein. Yhteensä 100 000 markkaa siis siirtyy verottomasti kolmen vuoden kuluttua vakuutuksen tekemisestä Pertti ja Ari Ahoselle. Säästövakuutuksen erääntymistä voidaan ajoittaa esimerkiksi sen mukaan, kun kauppahinta tai lahjaveron maksuaika erääntyy. Tämän lisäksi molemmat vanhemmat voivat lahjoittaa verottomana 19 999 markkaa kolmen vuoden välein. Näin ollen voidaan ajatella, että suurempiakin metsätuloja voidaan siirtää lapsille, kunhan säästövakuutuksien erääntyminen porrastetaan kolmen vuoden välein. Kun metsää myydään ennen sukupolvenvaihdosta, pienenee myös lahjoitettavan metsämaan arvo ennakoivana toimenpiteenä. Myös jatkajan maksuvalmius paranee sekä lahjaveron että lahjoitettavan omaisuuden suhteen. Ahosen Taimistolle edellinen on käyttökelpoinen keino, koska siirtyvä metsäala on huomattavan suuri.

Toinen käyttökelpoinen ja suunnittelun kohde on henkivakuutus edunsaajina luopujien lapset. Henkivakuutuksen tekeminen voidaan nähdä myös osana sukupolvenvaihdosprosessia. Jos Paavo ja Salme Ahonen toteuttavat sukupolvenvaihdoksen kaupalla, tulee harkittavaksi, kuinka he aikovat kaupasta saamansa rahat käyttää. Vaihtoehdon valintaan vaikuttavat suuresti luopujien intressit kauppahinnan suhteen, kuinka suuren osan rahoista he tarvitsevat kuluksensa ja kuinka suuri osa olisi mahdollista säästää. Näihin edellä mainittuihin vaikuttavat heidän eläkeaikansa tulot. Oletetaan, että jatkajat maksavat 600 000 markan kauppahinnan vanhemmilleen. Jos lisäksi oletetaan, että vanhemmilla ei ole suurta rahantarvetta tulevaisuudessa, on kauppasummaa turha kasvattaa tulevia perintöveroja varten. Edellä mainittu säästövakuutuksen käyttö on erittäin käyttökelpoinen keino sijoittaa ainakin osa kauppahinnasta. Luopujien on mahdollista lisäksi käyttää osa kauppahinnasta henkivakuutuksen teke-

miseen. Henkivakuutuksen vapaaosa rintaperilliselle on 200 000 markkaa. Korkean kauppahinnan maksaminen ei ole edes tarkoituksenmukaista, koska omaisuus palaa kuitenkin jatkajille tulevaisuudessa perinnön kautta. Toinen asia on, jos kauppasummaa käytetään esimerkiksi sisarosuuden hoitamiseen. Maksettava kauppahinta tulee suunnitella niin, että siitä ei tulevaisuudessa, sen mahdollisesti palatessa jatkajille, tarvitsisi maksaa korkeita perintöveroja. Tämä tarkoittaa, että kauppahintaa tulisi mitoittaa mahdollisimman lähelle sitä määrää, jonka luopijat tarvitsevat käyttöönsä sekä mahdollisten sisarosuuksien hoitamiseen.

Henkivakuutuksen vapaaosan suuruus on siis 200 000 markkaa rintaperilliselle. Sukupolvenvaihdoksen viimeinen vaihe on mahdollista siirtää tapahtuvaksi perinnön kautta. Perintöverojen maksuun käytettäisiin henkivakuutuksen vapaaosaa. Vakuutussumma voidaan esimerkiksi mitoittaa siten, että sillä pystytään maksamaan tulevaisuudessa tuleva perintövero tai lunastettavat sisarosuudet tai molemmat.

Ahosen taimistolle suosittelen, että sukupolvenvaihdosta ei toteutettaisi kokonaan Paavo ja Salme Ahosen elinaikana. Molempien luopujien kannattaisi laatia henkivakuutus. Kun loppu osa perinnöstä siirtyy tulevaisuudessa jatkajille ja Helena Ahonen-Tarkiaiselle, niin samalla henkivakuutus siirtyy edunsaajille. Tässä tapauksessa taimiston jatkajille. Henkivakuutuksella jatkajat pystyvät maksamaan perintöveron sekä hoitamaan mahdollisen sisarosuuden. Erikseen tulee harkittavaksi se, mikä olisi se omaisuus, joka siirtyy lopullisesti vasta luopujien kuoleman jälkeen. Yksi tällainen omaisuuden laji taimiston tapauksessa voisi olla metsämaa.

Yksi suositteleni keino yrityksen osakkeiden siirtämiseksi jatkajille on osakeyhtiön osakkeiden myyminen jatkajille niiden käyväällä arvolla. Koska Paavo ja Salme Ahonen ovat omistaneet yhtiöosuudet yli 10 vuotta, he saavat kauppahinnan verottomasti. Näin ollen he saisivat osakkeiden myynnillä verottomasti noin 300 000 markkaa eikä jatkajien tarvitse maksaa lahjaveroa. Jos kauppahintaa maksetaan, niin se kannattaa esimerkiksi suunnata osakkeiden ostamiseen.

Hallintaoikeuden pidättämistä kannattaa ehdottomasti käyttää, koska siirrettävään varallisuuteen sisältyy runsaasti metsämaata. Hallintaoikeuden kannalta olisikin mahdollisimman

pikaisesti toteutettava ainakin metsätilojen siirto lapsille, koska pääomitettava ikäkerroin pienenee entisestään Paavo ja Salme Ahosen vanhetessa. Hallintaoikeuden pidättäminen metsiin on myös yksi keino luopuvalle osapuolelle turvata eläkeajan toimeentulonsa. Hallintaoikeuden pidättämisen yhteydessä voidaan esimerkiksi sopia, että Paavo ja Salme Ahonen ovat oikeutettuja tulouttamaan metsätuloja vuotuisen kasvun verran yhden vuoden aikana.

Seuraava vaihe on se, millä tavalla omaisuutta siirretään jatkajille eli valittu toteuttamistapa tai näiden yhdistelmä. Vaihtoehdon valintaan vaikuttaa se, kuinka vanha yrittäjäsukupolvi haluaa toteuttaa sukupolvenvaihdon. Haluavatko he saada korvauksen elämäntyöstään rahallisena korvauksena vai lahjoittavatko he omaisuuden kokonaisuudessaan jatkajille. Kaupan valintaa luopujien kannalta tässä tapauksessa puoltaa se, että Paavo ja Salme Ahonen saisivat kauppahinnan ilman veroseuraamuksia, ainakin osakkeiden osalta, koska taimisto on omistettu riittävän kauan ja riittävä osuus osakkeista siirtyy jatkajille. On harkittava millaisen kauppahinnan jatkajat ovat valmiita maksamaan. Tähän vaikuttaa yrityksen vakavaraisuus ja toisaalta taimistoalan yleiset tulevaisuuden näkymät. Onko tulevaisuudessa odotettavissa tasainen ja varma tulovirta, jolla jatkajat voivat hoitaa sukupolvenvaihdon aiheuttaman velkataakan. Loppujen lopuksi valinta on kaikkien osapuolten tarpeiden ja kykyjen summa, jossa tulee ottaa huomioon yrityksen tila, tulevaisuus, jatkajien maksuvalmius nyt ja tulevaisuudessa sekä luopujien rahan tarve.

Kauppahinnan rahoittamiseksi suosittelen, että jatkajat yhdessä luopujien kanssa sopivat, että kauppahinta jätetään korottomaksi velaksi vanhoille omistajayrittäjille. Korottoman velan käyttäminen edellyttää huolellista maksusuunnitelman laatimista ja sen huolellista noudattamista, jotta vältetään lahjaverotusriski. Nimensä mukaisesti koroton laina on edullista, koska todellisuudessa rahaa ei lainata. On turha maksaa pankille korkoa, kun samalla voidaan lyhentää lainaa korottomasti suoraan Paavo ja Salme Ahoselle.

Kauppahinnan suuruus on melko vapaasti perheen kesken sovittava asia. Tarkastelemalla pelkästään luopujille tulevia kustannuksia sekä maksettavan kauppahinnan että lahjaveron suhteen, on puhtaasti lahjoittamalla tehty sukupolvenvaihdos edullisin vaihtoehto. Jos taas maksetaan kauppahinta, se kannattaa suunnata osakkeiden ostamiseen ja loppu omaisuus esimerkiksi lahjoitetaan. Kauppahintaa ei kannata pyrkiä nostamaan esimerkiksi yli $\frac{3}{4}$ osaa käyvästä

arvosta, jotta vältettäisiin lahjaverotus. Tämä perustuu rintaperillisten suhteellisen alhaiseen lahjaveroprosenttiin.

Huomionarvoinen asia on myös PerVL:n 55 §, joka tarjoaa mahdollisuuden erilaisiin huojennuksiin edellytysten täytyessä. Ahosen Taimiston osalta tosin yksi tärkeimmistä, kauppahinnan huojennus, verotusarvon käyttäminen perheyhtiön osakkeiden arviointiperusteena, menettää merkityksensä. Taimiston osakkeiden verotusarvot ovat korkeammat kuin verottajan määrittämä käypä arvo, joten huojennuksen markkamääräinen arvo on nolla. Lisäksi hallinto-oikeuden mukaan taimiston pelloilla ei ole harjoitettu maataloutta, joten huojennuksen edellytykset eivät tältäkin osin täyty (Hämeenlinna hallinto-oikeus 2001). Ehdottomasti jatkajien kuitenkin kannattaa hakea lahjaveron maksuun veronkantoajan pidennystä. Tämä usein hyväksytään haettaessa ja käytäntö jaksottaa verot pidemmälle ajanjaksolle. Lisäksi maksuajan pidennys on korotonta. Maksuajan pidennys voidaan kuitenkin myöntää enintään 5 vuotta eteenpäin.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lopullisten ja oikeiden ratkaisujen antaminen sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseen on vaikeaa, miltei mahdotonta. Jo tutustuminen aikaisempiin tutkimuksiin osoitti tämän ja omassa tutkimuksessani päädyin samaan tulokseen. Tästä seuraa tutkimuksen toinen päätulos, suunnitelmallisuus. Suunnitelmallisuus on varsinaisen sukupolvenvaihdosprosessin ja siihen liittyvän tavoitteellisuuden ymmärtämistä.

Jokainen sukupolvenvaihdos on erilainen riippuen monesta eri tekijästä. Vaikuttajina ovat mm. luopuja, jatkaja, yritys, yrityksen sidosryhmät, perhe ja ympäröivä yhteiskunta. Vaikuttavia tekijöitä on niin monta, että tuskin kahta olosuhteiltaan samanlaista sukupolvenvaihdosta on. Tämä tekee vaikeaksi yleisten toimintasuositusten antamisen. Lisäksi erilaiset valittavat vaihtoehdot rasittavat aina eri osapuolia eri tavalla. Vaihtoehdon lopullinen valinta tulee suorittaa kyseisten ihmisten tarpeiden ja kykyjen mukaan. Kuinka paljon esimerkiksi jatkava sukupolvi on valmis ja kykenevä ottamaan riskiä yrityksen tulevaisuudesta. Jos esimerkiksi luopujat saavat korkean kauppahinnan, niin heidän taloudellinen asemansa on vahva, kun taas jatkajien riski ja velkataakka kasvavat. Toisena esimerkkinä on vahva tase nettovarallisuuden näkökulmasta. Jos yrityksen nettovarallisuus on korkea toteutettaessa sukupolvenvaihdosluovutus, niin lahjaverot ovat korkeat. Toisaalta korkea nettovarallisuus antaa hyvän lähtökohdan rahoittaa otettua velkaa osinkorahoituksella tulevina vuosina. Jos taas yrityksen nettovarallisuutta kevennetään ennen sukupolvenvaihdosta esimerkiksi osingoilla vanhoille omistajille, on perintö- ja lahjaveron osuus pienempi, mutta yrityksen rahoituksellinen asema on heikompi jatkajien näkökulmasta. Kokonaisuutena valinnat tulisi tehdä siten, että osapuolet ovat tasavertaisessa asemassa ja ennen kaikkea siten, että yrityksen tulevaisuus turvataan vaihdoksen jälkeenkin. Kaikkia edellisiä vaihtoehtoja ja niiden valintaa rajoittaa aika. Monet toimenpiteet vaativat runsaasti aikaa, jotta niillä saadaan tavoiteltu hyöty. Suunnitelmallisuus ja oikea-aikaisuus ovatkin avainkysymyksiä menestykselliseen sukupolvenvaihdokseen.

Perheyritys on omistusrakenteiltaan myös omanlaatuinen yksikkö. Esimerkiksi tämän tutkielmankin antamat neuvot ennakoivista toimenpiteistä ennen varsinaista sukupolvenvaihdosta

ovat tavallaan vain omaisuuden liikuttelua paikasta toiseen. Koska perheyritystä usein jatkavat rintaperilliset, niin siirrettiin omaisuutta miten tahansa, omaisuus aina lopulta tulee jatkajille takaisin jossakin muodossa. Tämä ei tarkoita, että tutkimuksen tulokset eivät hyödyttäisi sukupolvenvaihdosta suunnittelevia perheyrittäjiä. Päinvastoin, suunnittelulla voidaan huomattavasti tasata ja jaksottaa verotuksen vaikutusta. Tärkeää onkin juuri se, ettei päätöksiä tehdä pikaisesti, koska juuri silloin yleensä tehdään vääriä päätöksiä. Perheyrityksen omaisuutta voidaan huolellisen suunnittelun avulla käsitellä niin, että se ei muodosta ongelmaa luopujalle, jatkajalle eikä itse yritykselle. Tutkimuksen tavoitteissa esitin tavoitteenani konkreettisten toimintavaihtoehtojen esittämisen. Vaikka niiden esittäminen on vaikeaa, esimerkiksi 10 vuoden omistussääntö, joka oikeuttaa myymään perheyhtiön osakkeet rintaperillisille verottomana, on erittäin käyttökelpoinen ja voidaan yleistää hyvin moneen tapaukseen.

Vaikka sukupolvenvaihdosta suunnitellaan huolellisesti ja ennakoidaan mahdollisimman tarkasti tulevia tapahtumia, itse tosiasioita eli veroseuraamuksia ei voida kokonaan välttää. Sukupolvenvaihdoksesta aiheutuvat verot tulee ottaa tosiasiana, joihin voi ja tulee varautua jo ennalta. Suunnittelu tekee perintö- ja lahjaverotuksesta helpommin ennakoitavan ja näin jatkava yrittäjä pystyy paremmin arvioimaan omia riskinottomahdollisuuksia ja kykyä selvitä tulevasta velkataakasta.

Tämän tutkimuksen tulokset ja toimintaohjeet eivät sellaisenaan kaikki ole yleistettävissä kaikkiin yrityksiin, ei edes kaikkiin osakeyhtiöihin. Mutta tutkimuksen päätöksentekomalli tarjoaa perusrakenteiltaan käyttökelpoisen mallin toteuttaa ja suunnitella sukupolvenvaihdos. Vaikka sukupolvenvaihdokset eroavat tapauskohtaisesti, ovat tutkimukseni käsittelemät asiakokonaisuudet olennainen osa sukupolvenvaihdosta ja pääpiirteiltään sovellettavissa kaikkien perheyritysten sukupolvenvaihdoksien suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Tutkimusmenetelmä ja tutkimusote olivat tarkoitukseen sopivia, koska tarkoituksena oli vastata, miten toimia –kysymykseen. Päätöksentekometodologisen tutkimuksen heikkoutena on kuitenkin tutkimustuloksien toimivuuden tarkastelu. Toimivuuden tarkasteluun vaadittaisiin pidempi tarkasteluajanjakso toteuttamisesta seurauksiin.

Tutkimuksen kuluessa kävi ilmi myös yksi mielenkiintoinen, mielestäni liian vähän tutkittu tutkimusaihe: perheyriyksien osakkeiden käyvän arvon määrittäminen. Voitaisiin tutkia eri tapoja määrittää käypä arvo ja arvioida niiden oikeudenmukaisuutta omaisuuden sijainnin ja laadun mukaan. Voitaisiin myös tutkia, kuinka hyvin käyvän arvon määrittäminen on onnistunut tutkimalla valittua kohdejoukkoa. Lisäksi mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi edelliseen liittyen, kuinka paljon perheyriyksien sukupolvenvaihdokset lisääntyisivät, jos käypää arvoa alennettaisiin verottajan toimesta huomattavasti?

LÄHTEET

Airaksinen, M. & Jauhiainen, J. 1997. Osakeyhtiölaki. Porvoo: WSOY.

Andersson, E. 1995. Tuloverotus ja varallisuusverotus. 5. painos. Jyväskylä: Lakimiesliiton kustannus.

Andersson, E. 2000. Perheyhtiön osakkeiden arvostuksesta perintö- ja lahjaverotuksen suunnittelun kannalta. Verotus 50, 4-14.

Barnet, Bowey, Feltham & Wilkinson. 1999. The first success readlines survey of Canadian family-owned business. University of Waterloo. Canada.

Ernst & Young 1999. Ajankohtaista verotuksesta 1999. Asiakastiedote 2/1999. Helsinki: kirjoittaja.

Helokoski, E. & Lindholm, T. 1999. Perintöverokirja. Helsinki: Verotieto Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hämeenlinnan Hallinto-oikeus 2001. Valitus lahjaverotusta koskevasta ennakkoratkaisusta numero 01/0074/1. 1.3.2001.

Järvenoja, M. 1997. Osinkoverotus. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Keskuskauppakamari 2000. Sukupolvenvaihdosta koskeva selvitys. Helsinki: Keskuskauppakamari.

Kirkko-Jaakkola, T. & Kujansuu, R. 1984. Sukupolvenvaihdos yrityksessä. Tampere: Tampereen Kauppayhdistyksen Säätiö.

- Kivimäki, K. 1998. Maatilan sukupolvenvaihdos Euroopassa. Helsingin yliopisto. Maatalous-
metsätieteellinen tiedekunta. Pro gradu –tutkielma.
- Koiranen, M. 1998. Perheyrittäminen –huomioita suku- ja perheyrittämisestä. Tampere: Konetuumat
Oy.
- Koiranen, M. 2000. Juuret ja siivet –perheyrittäjien sukupolvenvaihdos. Helsinki: Edita.
- Kovalainen, M. & Turpeinen, T. 2000. Maatilan sukupolvenvaihdos -opas sukupolvenvaihdoksen
verotuksellisista kysymyksistä. Oulu: Oulun maaseutukeskus.
- Kukkonen, M. 1994. Osakeyhtiön myynnin verotus. Tutkimus osakeyhtiön myynnin
tuloverotuksesta erityisesti harvainomisteista yhtiötä silmällä pitäen. Jyväskylä:
Lakimiesliiton kustannus ja Matti Kukkonen.
- Kyrö, P., Nurmi, K. & Tikkanen, T. (toim.) 1999. Yrittäjyyden askeleita yhteiskunnassa.
Helsinki: Yliopistopaino.
- Laukkanen, S. (toim.) 1994. Sukupolvenvaihdos perheyrittämisessä – inhimillinen
näkökulma. Tampereen teknillinen korkeakoulu. Teollisuustalouden tutkimusraportteja 3/94.
- Lensu, M. 1993. Sukupolvenvaihdosluovutusten verotus eri yhtiömuodoissa. Jyväskylän yliopisto.
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma
- Lindgren, J. 1999. Osakepääoman korotus osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen toteutuksessa
erityisesti lahjaverotuksen näkökulmasta. Verotus 49, 57-67.
- Listoheimo, M. 1999. Kiinteistön ja asunto-osakkeen verotus. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus ja
Mikko Listoheimo.

- Lukka, K. 1986. Taloustieteen metodologiset suuntaukset: Liiketaloustieteen ja kansantaloustieteen vertailu. Liiketaloudellinen aikakauskirja 35, 133-148.
- Lukka, K. 1991. Laskentatoimen tutkimuksen epistemologiset perusteet. Liiketaloudellinen aikakauskirja 40, 161-185.
- Malmgren, M. 1998. Nettovarallisuudesta ja siihen vaikuttamisesta. Tilintarkastus 42, 298-304.
- Mattila, P. K. 1984. Varojen arvostamisesta perintö- ja lahjaverotuksessa. Vammala: Pauli K. Mattila.
- Mattila, P. K. 1998. Pääomatulon verosuunnittelusta eri yritysmuodoissa. Tilintarkastus 42, 419-427.
- Neilimo, K. & Näsi, J. 1980. Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen taloustiede. Tutkimus positivismiin soveltamisesta. Yrityksen taloustieteen ja yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja A 2; tutkielmia ja raportteja 12. Tampereen Yliopisto.
- Nurmi, E. E. 1986. Yrittäjän sukupolvenvaihdoksen ongelmia. Kemia - Kemi 1986, 338-339.
- Onikki, E. (toim.) 2001. Verolait 2001. Helsinki: Kauppakaari.
- Osuuspankki 2000. Metsätuloja voi lahjoittaa perillisille. Osuuspankin Maa- ja Metsälehti. Helsinki: Osuuspankkikeskus-OPK osuuskunta.
- Osuuspankki 2001a. Sukupolvenvaihdoksen teemanumero. Osuuspankin Maa- ja metsälehti. Helsinki: Osuuspankkikeskus-OPK osuuskunta.
- Osuuspankki 2001b. Suunnittelu pienentää verojen määrää metsätilan luovutuksessa. Osuuspankin maa- ja metsälehti. Helsinki: Osuuspankkikeskus-OPK osuuskunta.
- Penttilä, S. 1998a. Voitonjako osakeyhtiölainsäädännön ja yhtiöveron hyvitysjärjestelmän mukaan. Tilintarkastus 42, 290-296.

- Penttilä, S. 1998b. Yrityksen omistajan tuloverotus. Tilintarkastus 42, 315-318.
- Perkka, N. 1999a. Järkevä verosuunnittelu on lähes mahdotonta., osa I. Osingonjako olennaista osakeyhtiöissä. Luottolista 1999. Helsinki: Suomen asiakastieto Oy.
- Perkka, N. 1999b. Järkevä verosuunnittelu on lähes mahdotonta, osa III. Siirrä omaisuutta ja säästä. Luottolista 1999. Helsinki: Suomen asiakastieto Oy.
- Pesola, R. 2000. Sukupolvenvaihdoksen verotukseen lievä helpotus. Kauppalehti 27.11.2000, 18.
- Puronen, P. 1990. Lahjaverotuksen ala. Tampere: Lakimiesliiton kustannus.
- Puronen, P. 1996. Perintö- ja lahjaverolain vuoden 1996 alusta voimaan tulleet muutokset. Verotus 46, 19-32.
- Puronen, P. 1999a. Omaisuuden siirtoverot. Jyväskylä: Gummerus.
- Puronen, P. 1999. Varojen arvostamisesta perintöverotuksessa. Verotus 49, 354-358.
- Puronen, P. 2000. Perintö- ja lahjaverotus. Jyväskylä: Gummerus.
- Pyykkönen, P. 1998. Sukupolvenvaihdosten vaihtoehdot maataloudessa. Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos.
- Riissanen, T. 1999. Osakeyhtiömuotoisen perheyriityksen sukupolvenvaihdos. Helsingin Kauppakorkeakoulu. Markkinoinnin pro gradu –tutkielma.
- Sisä-Suomen Verovirasto 2000. Hakemus lahjaveroa koskevaksi ennakkoratkaisuksi. Moniste 31.5.2000

- Suomen Yrittäjät 1999. Sukupolvenvaihdokset. Yrittäjäbarometri 2/1999. Helsinki: Suomen Yrittäjät.
- Suulamo, A. 1998. Perintö- ja lahjaverolain verohuojennukset sukupolvenvaihdosluovutuksessa. Helsingin yliopisto. Pro gradu –tutkielma.
- Talouselämä 1998. Suomen pk-yritykset luisuvat pois perheiltä. Talouselämä 11, 21-22.
- Talouselämä 2000. Tilastoja Suomen 500 suurimmasta yrityksestä. Talouselämä 63, 51-55.
- Tikka, K. 2000. European Association of Tax Law Professors perustettu –kansainvälinen perintöverotus teemana Maastrichtissa. Verotus 50, 386-389.
- Yritykset henkilöstön suurusluokittain 1998. [WWW.stat.fi](http://www.stat.fi). Saatavilla www-muodossa
[URL:http://statfin.stat.fi/statweb/cgi.html](http://statfin.stat.fi/statweb/cgi.html).
- Vallin, E-L. 2000. Pienet –ja keskisuuret yritykset pyörittävät Suomen kansantaloutta. Yritysten keskinäinen riippuvuus kasvaa. Kauppalehti pk -yritys extra 9.3.2000, 48B, 6.
- Verohallitus 1994. Perintö- ja lahjaverotusta koskeva ohjesääntö 19.8.1994. Helsinki: Verohallitus
- Zimmerer T.W. & Scarborough N.M. 1996. Entrepreneurship and the new venture formation. Prentice Hall. USA.